

**TERÖR OLAYLARININ SERMAYE
PİYASASINA ETKİSİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Sümeyye DAŞDELEN

Kütahya - 2018

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TERÖR OLAYLARININ SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ

Danışman:
Doç. Dr. Sibel Çelik

Hazırlayan:
Sümeyye DAŞDELEN

Kütahya - 2018

Kabul ve Onay

Sümeyye DAŞDELEN’ nin hazırladığı “Terör Olaylarının Sermaye Piyasasına Etkisi” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

10/01/2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Sibel ÇELİK (Danışman)		
Doç. Dr. Yasemin Deniz KOÇ		
Yrd. Doç. Dr. Letife ÖZDEMİR		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Terör Olaylarının Sermaye Piyasasına Etkisi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığı ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/01/2018

Sümeyye DAŞDELEN

Özgeçmiş

1992 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. 2003 yılında Hüseyin Gazi İlköğretim Okulu'ndan mezun oldu. 2006 yılında Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu'nda Ortaokul öğrenimini bitirdi. 2010 yılında Zile Dinçerler Lisesi'ni bitirdi. 2015 yılında Dumlupınar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Bankacılık ve Finans Bölümü'nden mezun oldu. 2015 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finansal Ekonomi Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı.

ÖZET

TERÖR OLAYLARININ SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ

DAŞDELEN, Sümeyye

Yüksek Lisans Tezi, Bankacılık ve Finans Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sibel Çelik

Ocak, 2018, 89 sayfa

Çalışmada, terörizmin sermaye piyasalarına etkisi incelenmiştir. Uygulamada 2014-2016 yılları kapsamında panel veri analizi yapılmıştır. Bağımlı değişken, küresel terörizm veritabanında yer alan ülkelerden borsasına ulaşılabilen 89 ülkenin hisse senedi endeks değerleridir. Bağımsız değişken ise, Vision of Humanity tarafından yayınlanan ülkelerin küresel terörizm endeks değerleridir. Kontrol değişkenlerimiz ise hisse senedi getirileri üzerinde etkili olan makroekonomik faktörlerden seçilen gayrisafî millî hâsıla, tüketici fiyatlar endeksi ve cari işlemler dengesidir. Mevcut literatürde Küresel Terörizm Veritabanı'nda günlük yayınlanan terör olaylarıyla incelemeler gerçekleştirilmiş ancak ülkelerin Küresel Terörizm Endeks değerleriyle yapılan çalışmalara rastlanılmamıştır. Sonuçlara göre hisse senedi getirileri ile küresel terörizm endeks değerleri arasında pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Kontrol değişkenlerden gayrisafî millî hâsıla ve cari işlemler dengesi ile hisse senedi endeks değerleri arasında pozitif ve anlamsız bir ilişki elde edilirken, tüketici fiyatları endeksi ile hisse senedi endeksi arasında ise pozitif ve anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yaşanan terör olayları ile sermaye piyasaları arasında bir ilişki yoktur.

Anahtar Kelimeler: Hisse Senedi, Terör Olayları, Küresel Terörizm Endeksi, Panel Veri Analizi

ABSTRACT
EFFECT OF TERROR EVENTS ON CAPITAL MARKET

DAŞDELEN, Sümeyye
M. Sc. Thesis, Department of Banking and Finance
Supervisor: Assoc. Prof. Sibel Çelik
January, 2018, 89 page

In the study, the effect of terrorism on capital market has been examined. In the implementation, panel data analysis was performed as part of the years 2014 and 2016. The dependent variable is the equity issue index value of the 89 countries that can be accessed from the countries in the global terrorism database. The independent variable is the global terrorism index values of countries which has been published by Vision of Humanity. Our control variables are gross national product, consumer price index, and current account balance which are selected from the macroeconomic factors that are effective on share earnings. Existing literature mostly use the terrorist incidents which have been published in the Global Terrorism Database on a daily basis, but there have been no studies which use the values of the countries' Global Terrorism Index. We find positive but insignificant relationship between terror events and stock markets. In conclusion terrorism has no significant impact on financial markets. In addition, only consumer price index affects financial markets in a positive way and this impact is statistically significant. Other control variables do not have significant effect on financial markets.

Keywords: Stock, Terrorist Attacks,, Global Terrorism Index, Panel Data Analysis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖRİZM KAVRAMI ve SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ

1.1.TERÖRİZM KAVRAMI.....	4
1.1.1.Terörizmin Tanımı.....	4
1.1.2.Terörizmin Amacı ve Nedenleri.....	6
1.1.3.Terörizmin Özellikleri.....	10
1.1.4.Terörizmin Tarihçesi.....	11
1.1.5.Terörizmin Türleri.....	18
1.1.5.1.Ülke İçi (Ulusal) Terörizm.....	19
1.1.5.2.Uluslararası Terörizm.....	20
1.1.5.3.Uluslararası Terörizm.....	22
1.1.5.4.Devlet Terörizmi.....	23
1.1.5.5.Devlet Destekli Terörizm.....	24
1.1.5.6.Devlete Karşı Terörizm.....	26
1.1.5.6.1.Devrimci Terörizm.....	27
1.1.5.6.2.Ayrılcı-Bölücü Terörizm.....	27
1.1.5.7.Kır ve Şehir Terörizmi.....	28
1.1.5.8.Dini Terörizm.....	29
1.1.5.9.Etnik Terörizm.....	30
1.1.5.10.Siber Terörizm.....	32
1.2.TERÖRİZMİN GELİR KAYNAKLARI ve TERÖR ÖRGÜTLERİNİN HARCAMALARI.....	35
1.3.TERÖRİZMİN ETKİLERİ.....	38
1.3.1.Terörizmin Ekonomiye Etkisi.....	38
1.3.2.Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR İNCELEMESİ ve DEĞERLENDİRMESİ

2.1.ÇALIŞMANIN LİTERATÜR İNCELEMESİ	49
2.1.1.Terör Olaylarının Sermaye Piyasasına Etkisini İnceleyen Yabancı Literatür Çalışmaları.....	49
2.1.2.Terör Olaylarının Sermaye Piyasasına Etkisini İnceleyen Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar.....	52

2.2.LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ.....	54
---	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERÖR OLAYLARININ SERMAYE PİYASASINA ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1.ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	57
3.2.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	57
3.3.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	57
3.4.ARAŞTIRMANIN VERİLERİ.....	59
3.5.AMPİRİK BULGULAR.....	60
SONUÇ.....	64
EK 1:Uygulamaya Dahil Edilen Ülkeler.....	66
EK 2: Küresel Terörizm Endeksi.....	67
KAYNAKÇA.....	73
DİZİN.....	89

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Çalışmadaki Değişkenler.....	60
Tablo 1.2: Özet İstatistikler.....	60
Tablo 1.3: Sabit Etkiler Modeli F Testi Sonuçları.....	61
Tablo 1.4: Rassal Etkiler Modeli LM Testi Sonuçları.....	61
Tablo 1.5: Hausman Testi Sonuçları.....	62
Tablo 1.6: Değişen Varyans LM Test Sonuçları.....	62
Tablo 1.7: Panel Veri Regresyon Tahmini Sonuçları.....	62
Tablo 1.8: Küresel Terörizm Endeks Aralıkları.....	67
Tablo 1.9: Küresel Terörizm Endeks Değerlerine Göre Yıllar İtibariyle İlk Onda Yer Alan Ülkeler ve Değerleri.....	72

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
CESIS	Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi
CETIS	Terör ve İstihbarat Çalışmaları Merkezi
CİA	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CİD	Cari İşlemler Dengesi
D.C.	Kolombiya Bölgesi
DMS	Veri Yönetim Sistemi
FATF	Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Mali Çalışma Grubu
FBI	Federal Soruşturma Bürosu
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GSMH	Gayrisafi Millî Hâsıla
GTD	Küresel Terörizm Veritabanı
GTI	Global Terörizm İndeksi
HS	Hisse Senedi
HSBC	Hong Kong ve Şanghay Bankacılık Kuruluşu
IEP	Ekonomi ve Barış Kurumu
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISI	Pakistan Gizli Servisi
ISVG	Şiddetli Grup Çalışması Enstitüsü
KTE	Küresel Terörizm Endeksi
MENA	Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri
OLS	Olağan En Küçük Kareler
PGIS	Pinkertın Küresel İstihbarat hizmetleri
RAND	Araştırma ve Geliştirme Kuruluşu
START	Teröre Karşı Cevap Çalışmaları Merkezi
TUFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
UN	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
WMRC	Dünya Pazar Araştırmaları Merkezi

TEZ METNİ

GİRİŞ

Sermaye piyasası içerisinde hisse senetleri en riskli varlıklardır ve ekonomik değişmelere karşı hızlı tepki vermektedirler. Bu çalışmada yaşanabilecek olası bir terör saldırısında sermaye piyasalarında gerçekleşebilecek olumlu ya da olumsuz göstergeler analiz edilmiştir. Yapılış şekilleri ve yapan kişiler farklı olsa da insanlık tarihi boyunca terörizmle karşı karşıya kalınmıştır. Her toplumda ve dönemde terör olayları yaşanmış ve günümüzde de geçmişe oranla daha ağır boyutlarda yaşanmaya devam etmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında birçok farklı terör ve terörizm tanımı mevcuttur. Terör ve terörizmin herkes tarafından kabul edilebilen net bir tanımı olmasa da değişmeyen bir sonuç vardır ki oda yaşanan terör olayları sonrasında maddi ve manevi birçok kayıpların yaşandığıdır. Terörizmle insanları korkutmak ve kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirmek amaçlanmaktadır. Bu durum insanlar arasında korku, endişe ve panik ortamı oluştururken aynı zamanda belirsizlik de kendini göstermektedir.

Gelişen teknolojiyle birlikte teröristler de taktik ve stratejilerinde değişikliklere giderek daha çok insanı ve mekânı kapsayacak şekilde, daha zararlı terör eylemleri planlamaya başlamışlardır. Bu doğrultuda insan güvenliği daha çok tehlikeye girmiştir. Kendi stratejik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla insanların etnik ve dini değerlerini kendilerine propaganda aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. Terörle mücadele kavramı zamanla terörün finansmanı ile mücadele kavramına dönüşmüştür. Terörün yok edilmesi için başta buna destek olan grup ya da ülkelerin engellenmesi önemli hale gelmiştir. İnsanların medya aracılığıyla saniyeler içerisinde anlık her olaydan haberdar olabildiği günümüzde medya terör olaylarında büyük öneme sahiptir. Medyanın yaşanan olumsuzlukları nasıl lanse edeceği çok önemlidir. Yapılan haberlerle terör olayı insanlar üzerinde büyük paniklere sebep olabileceği gibi bilinçli adımlarla halk arasında birlik ve beraberlik duygusu ön plana çıkartılarak oluşabilecek kaoslar önlenabilir.

Bu çalışmada ülkelerin yaşadığı terör olaylarının sermaye piyasasına ne yönde yansıdığı makroekonomik bulgularla irdelenmiştir. Literatürde ya belli başlı etkiler uyandırmış terör olayları analiz edilerek olayların etki ve sonuçları ile ilgili incelemeler gerçekleştirilmiş ya da belirli tarihler içerisinde gerçekleşen günlük bütün terör olayları ele alınarak yapılmıştır. Ancak son 3 yıldır Vision of Humanity tarafından yayınlanan Küresel Terörizm Endeks raporlarında yer alan, ülkelere verilen terör endeks

değerleriyle yapılan çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu çalışmada bağımsız değişken olarak farklı bir değişken kullanılması literatüre katkı yapacaktır.

Çalışma üç bölümden oluşup, ilk bölümünde terörizm kavramının yapılan farklı tanımlarına yer verilmiş olup, terörizmin tarihçesi ve terörizmin türleri açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda terörizmin finansal kaynakları ve terör örgütlerinin harcamalarına yer verilirken, terörizmin ekonomiye finansal piyasalara etkisi de ele alınmıştır. İkinci bölümde, literatür taramasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Panel Veri Analizi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiş ve bu bulgular yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TERÖRİZM KAVRAMI ve SERMAYE PİYASINA ETKİSİ

1.1.TERÖRİZM KAVRAMI

Terörizm, planlarını gerçekleştirme hedefiyle uygar bir toplumu ve bir ülkeyi ayakta tutan her şeyi aşındırmayı, tahrip etmeyi ve ortadan kaldırmayı amaçlayan ve bu süreçte ortaya çıkacak boşluktan, zafiyetten yararlanan eylemlere verilen isimdir.

1.1.1.Terörizmin Tanımı

Latince “terrere” kelimesinden gelen terör ve terörizm kavramları insan zihninde korkuyu, dehşeti, şiddeti, tehdidi ve yasa dışılığı çağrıştırmaktadır. Terör kelimesinin insan zihninde olumsuz durumlar çağrıştırmmasının sebebi sözlük anlamındaki korkutma, korkutulup kaçırma, dehşete düşürme ve caydırma anlamlarından kaynaklanmaktadır (Gençtürk, 2012: 3). Eski Türkçede terör kelimesine “tedhiş” denilmiş olup, tedhiş kelimesinin Arapça “dehşet” sözcüğünden ortaya çıktığı bilinmektedir. 1936-1981 yılları arasında 109 değişik terör tanımı yapılmıştır (İlhan, 2002: 5; Arıkoğlu Ündücü, 2011: 2). Devlete karşı üstünlük kurma imkânı olmayan gruplar tarafından, “zayıfın silahı” olarak kullanılan bir strateji de denilmektedir. Asimetrik savaş olarak da adlandırılmaktadır (Crenshaw, 2011: 23; Sökmen, 1). Çetinkaya (2010) terör sürecini tanımlarken, bu sürecin tehdide karşı verilen bir tepki olduğunu ve gerçekleşen şiddet eyleminin toplum üzerinde oluşturabileceği etkiler olarak açıklamıştır. Petit Robert Sözlüğü’nde ise terör kelimesi bunlara yakın anlamlarda açıklanarak ‘bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku’ anlamını vermektedir. Kelime, Fransızcaya batı dillerinden geçmiş ve bu geçiş tahmini olarak 14’üncü yüzyılda gerçekleşmiştir. İngiltere de ise kelimenin kullanımına dair ilk bilgi 1528 yılını işaret etmektedir (Yayla, 1990: 335).

Terörle Mücadele Kanunu’nun 1. maddesine göre;

Terör, cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliği, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir (www.mevzuat.gov.tr).

ABD Savunma Bakanlığı'nda ise, toplumları ve hükümetleri korkutmak ve zorlamak maksadıyla kanunsuzca şiddet kullanmak veya şiddetle tehdit etmek tanımına yer verilmiştir. (Publication, 2010: 1; Özer, 2015: 55).

1999'da, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen "Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinde terörizm; silahlı bir çatışmada doğası veya içeriği bakımından halkı sindirmeye ya da bir hükümeti ya da uluslararası bir örgütü bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlayan ve silahlı bir çatışmaya doğrudan katılmayan herhangi bir kişiyi ya da sivil öldürmek ya da ağır bir şekilde yaralamak amacıyla yapılan eylemler olarak tanımlanmıştır (Karatay ve Kapusızoğlu, 2011: 117).

İngiltere'de Uluslararası Terörizmle Mücadele Strateji Belgesi'nde yer verilen terörizmle mücadele için, dört farklı strateji tanımlanmıştır. Terörist saldırıları engellemek için izleme stratejisi, insanların terörist olmalarının önüne geçmek ve şiddete aşırılığını engellemek için önleme stratejisi, terörist saldırılara karşı savunmayı arttırabilmek adına koruma stratejisi ve eylemin önlenememesi durumunda etkiyi azaltmak için hazırlıklı olma stratejileri belirlenmiştir (Özer, 2015: 57). Diğer bir terörizm tanımında ise, temel insan haklarını tamamen çiğneyen belirli bir amaca ulaşmak için siyasal nitelikli savunma içeren ve dehşet içerikli şiddet eylemi olarak tanımlamıştır (Çağlar, 1997: 123; Önen, 2016: 2).

Özetle terörizm, tekliflerini, mesajlarını en aşırı ve etkili yolla duyurma biçimidir. Bir de mesajı alanların ona tepki vermesi için sarsılması, ihtilafa taraf olmaya zorlanması söz konusudur (Ergil, 1991: 176).

Terörizm konusunda karşılaşılan en önemli sorun, terörizmin herkes tarafından kabul edilen bir tanımının olmamasıdır. Aynı şartlar ve amaçlar için işlenen bir suç karşısında, bir devlet bu suçu işleyenlere özgürlük savaşçısı derken diğer bir devlette ise aynı kişiler en ağır suçları işleyen hainler olarak nitelendirildiğinde, bu durum terörizmle mücadelenin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. (Çetinkaya, 2010: 7). Mockaitis (2011) ve Özer (2015), terörizm tanımı dışında üzerinde tanımlama yapılmakta büyük problemlerin çekildiği başka bir tanımın çok az olduğunu belirtmişlerdir.

Terör ve Terörizm arasındaki farkı belirtmek gerekirse, terör bazen irade dışı gerçekleşebilir. Savaşlar bu duruma örnek verilebilir. Ancak terörizm, siyasal çıkar amacıyla, kasten yapılmaktadır. Yani terör sistematik ve belli bir amaca hizmet edecek şekilde kullanılmaktadır. Terörizm muhakkak savunabilecekleri bir ideolojiye, felsefi

bir düşünceye veya teoriye dayanır (Aytuğ, 1995: 18; Arıkoğlu Ündücü, 2011: 3). Yapılan bilimsel araştırmalara göre; töre adaletinden kaçanların önemli bir miktarı terör örgütüne katılmaktadır. Zira terör örgütlerine katılımlarda üç etkili faktör; haksızlık, istismar ve aşağılanma öne çıkmaktadır (Aydın, 2014: 144). Terörizm varlığından söz edebilmek için belirli bir siyasi çıkar hedefine yönelmiş, birbiriyle ilişkili birçok terör olayına ihtiyaç vardır (Wilkinson, 1974: 9-17; Başeren, 2006: 7-8; Güler, 2012: 15). Politik, ideolojik ve kültürel farklılık terörün başlangıç noktası olarak algılanıp toplumdaki dengesiz gelir dağılımı, sağlık ve eğitim imkânlarında yetersizlik vb. insani gelişmişlik göstergelerinin yeterli seviyede olmaması terörü artırmakta, kötü niyetli kişilerce propaganda malzemesi olarak kullanılmaktadır (Koçal ve Erkenekli, 2016: 36). Yani terör bir eylem biçimi olarak gerçekleşirken, terörizm bir sistem haline gelmektedir (Caşın, 2008: 37).

1.1.2.Terörizmin Amacı ve Nedenleri

Kuper (1987) ve Baharçiçek (2000) terörün amacını, planlanan hedeflere ulaşabilmek için bir korku ortamı meydana getirerek toplum ve kişiler üzerinde korku oluşturmak, panik ve ümitsizlik duygusu vererek halkın devlete olan güven duygusunu bozmak istediklerini belirtmişlerdir. Uçak kaçırma, rehine alma, sabotaj, bombalama, banka soygunu, suikast ve siyasal yayınlar gibi araçlarla terörist guruplar, medyada ve kamuoyunda yer edinmeye çalışırlar. Terörist örgütlerin çoğunluğu devrim, iç savaş gibi oldukça fazla siyasi planlar peşindedirler. Kendilerini her zaman halkın arkasında ve koruyucusu olarak görürler (Plano ve Olton, 1988: 202; Baharçiçek, 2000: 13). Teröristlerin terör eylemlerindeki fiillerinin temel amacı ve bu eylemlerin etkileri; öldürmek, yok etmek, yakıp-yıkarak ve bombalamak gibi kinetik eylemlerden ziyade, belirli mesajları vermek, kitleleri korkutmak, onları etkileyerek yönlendirmek suretiyle insanları terörize etmek olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, terörize etmek için bunu aleni hale getirerek insanları korkacakları şeyden de haberdar etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle teröristler, kitlesel iletişim araçlarını ve medyayı, faaliyetlerini sergilediği bir tiyatro sahnesi olarak kullanmaktadırlar. Bunu yaparken de bilgiyi içeren stratejik iletişim gibi disiplinlerini faaliyetlerinin odağına yerleştirmekte, terör eylemlerini maksatlarının tahakkuku için “sembolik eylemler” olarak planlayıp icra etmektedirler

(Güler, 2012: 18). Terörizmin bir diğer amacı ise, karmaşık bir ortam oluşturarak halkın düzenli, sosyal ve yerleşik yaşam isteğini zayıflatmaktır. Terörizm aynı zamanda çıkarları doğrultusunda hareket eden bazı güçler tarafından siyasi ve ekonomik emellerine ulaşmak amacıyla da kullanılmaktadır. Bu durumlarda terörizmin amacı, karmaşık ortamlardan faydalanarak hedef ülke ve o ülkenin halkı arasında kendi amaç ve çıkarlarına hizmet edecek ortamı oluşturmaktır (Gençtürk, 2012: 5).

Şiddet, terörizmin hem amacı hem de ön şartıdır (Akgün, 2006: 34; Kılıç, 2007: 27; Topal, 2005: 7; Akçay ve Çelenay, 2012: 186). Yayla (1990)'ya göre temel nokta terörizmin şiddet kullanmayı ihtiva etmesidir. Bununla beraber terörizmin özünde var olan şiddet ceza hukuku ve kriminolojinin konusunda yer alan şiddetten farklı özelliktedir. Esasen, Modern terörizmin yeni bir fenomen olmasına karşılık, şiddetin insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana, tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde şiddet var olmuştur. Günlük hayatta da sürekli şiddet olgusuyla karşılaşmaktadır. Basit ihtilaflardan yüzyıllar süren kan davalarına, yer altı dünyasının çeteleri arasındaki vuruşmalara, namus cinayetlerine ve nihayet sınırlı topyekûn savaşlara kadar, şiddet her yerde her zaman yaşanan bir realitedir. Ancak olağan-adi şiddetle terörizm içindeki şiddet arasında bazı farklar vardır. Bu farkları belirtmek adına literatürde çoğunlukla siyasi şiddet (political violence) deyimini kullanılmakta ve şiddetin siyasi boyutu öne çıkarılmaktadır.

Adi şiddette amaç genel anlamda şiddetin yöneldiği varlığa zarar vermek ve onu tahribata uğratmaktır. Bu durumda şiddet, kişiyi doğrudan doğruya ilgilendiren, şiddet kullananın bizzat peşinde olduğu amaçlar uğruna kullanılır ve amaca erişildiği anda sona erer. Amaç bakımından ele alındığında terörizmdeki şiddette durum değişiktir. Terörizmde şiddet, kişilerin kendi çıkarlarından kaynaklı doğmaz. Daha açık söylemek gerekirse kişisel çıkarlar olsa dahi ideolojik çıkarlar daha çok ön plandadır. Ama hiçbir zaman kendi başına bir amaç teşkil etmeyeceği gibi, tek başına kullananın nihai hedefine varmasını sağlamaya da yeterli değildir. Terördeki şiddet, terörün bir alt dalı niteliğindedir; her şekilde gerçekleşen terörde bir şiddet eylemi vardır. Kısacası terörün hangi aracı ya da taktikleri kullanılırsa kullanılırsın şiddet tek başına terör eylemi anlamına gelmez (Colins, 1982: 1; Yayla, 1990: 340-341). Terör grupları yaptıkları eylem ve saldırılarla halk üzerinde etkili baskı, korku ve sindirme eylemleri

içerisine girerek psikolojik baskı kurmayı hedeflemektedirler. Bu da halkın endişe ve paniğe kapılmasına bıkkınlık ve yılgınlık duygularının ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda terörist guruplar oluşturdıkları kargaşa ortamı ile devlet ve devlet politikaları üzerinde söz sahibi olmayı amaçlamaktadırlar (Gençtürk, 2012: 5).

Terör eylemlerine başvuranlar, kendilerini ancak şiddet yolu ile ifade etmekte ve gerçekleştirildikleri yıkımın büyüklüğü oranında da ifade güçleri artmaktadır. Nitekim terör eylemleri, bazen doğrudan yönetime karşı, bazen de halka karşı işlenmektedir. Her iki durumda da terör gurupları halkı ve idareyi yıldırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, eylemin hedef kitleler üzerinde uyandıracığı etki kendisinden daha önemlidir (Koçal ve Erkenekli, 2016: 61). Terörizmde yapılan eylemden daha çok o eylem gerçekleştirildiği takdirde halk üzerinde oluşturulan etki ön plandadır. Gerçekleştirilen eylem sonrasında iletilmek istenen propaganda gerçekleştirilen eylemden daha önemlidir. Bir katil üzerinden açıklık getirirsek, katil öldürmeye çalıştığı kişiyi onun canını almak istediği için öldürür ancak teröristler, kişilerin sağ ya da ölü olmasıyla ilgilenmezler. Cinayetin gerçekleştirilme nedeniyle ilgilenirler ve propaganda yapmayı amaçlarlar (Çetinkaya, 2010: 13). Teröristlerin elde ettikleri marjinal fayda marjinal maliyetleri aştığı sürece terör siyasal amaçlara ulaşmada bir araç olarak seçilecektir (Frey ve Luechinger (2004)'den aktaran Çetinkaya, 2010: 32).

Yıldırım (2010) çalışmasında terörizmin nedenlerini genel nedenler, siyasal nedenler, ekonomik nedenler ve sosyal nedenler olarak dört başlık altında toplamıştır. Genel nedenlerde kişiyi teröre iten biyolojik, fiziksel ve psikolojik yapının etkileyebileceğini belirtmiştir. Siyasal nedenlerin ise, kişilerin uğrunda savaşacakları bir ideolojik düşünce için gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Halkın memnuniyetsizliği, yönetimdeki eksiklikler, siyasal problemler, ırk ayrımcılığı ve dini baskılar gibi problemler terörizmin oluşmasında ki siyasal nedenler olarak açıklanmıştır. Sosyal nedenlerde ise, sosyal değerlerin çok hızlı değişmesi ve bu durumun toplumun genelini kapsamaması sonucunda toplum içinde oluşabilecek farklılıklardan yararlanarak halk üzerinde korku ve kaos oluşturulmasına değinmiştir. Son olarak ekonomik nedenlere yer verirken bu ekonomik nedenlerin fakirlik, işsizlik, gelir dağılımı eşitsizliği oluşturduğunu belirtmiştir.

Ekonomik etkenler terörün ana sebeplerinden birisidir. Dengesiz gelir dağılımı, terör örgütlerinin istismar ettiği en önemli konudur. Ülke içerisindeki gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve zor ekonomik şartlar altında geçimini sağlamaya çalışan insanlar zamanla psikolojik açısından gücünü kaybederler. Özellikle bu durumda bulunan genç kesim, terör örgütleri tarafından mevcut şartların kendi ideolojik sistemlerine gelmesiyle değişeceği propagandalarıyla kazanılmaya çalışılmaktadır (Denker, 1997: 10; Önen, 2016: 11).

Terörizm önceleri ulusal bir suç tipi iken daha sonra eylem alanı genişleyip, birçok devleti kapsamış ve neticede uluslararası hale gelerek, yüzyılın en büyük tehditlerinden biri olmuştur (Koçal ve Erkenekli, 2016: 61). Zamanla kültür ve tabiat varlığı kaçakçılığı, silah, uyuşturucu ve organ kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, sahtecilik ve kara para aklama gibi isimlerle anılan organize suçlar zamanla ülke sınırlarını aşarak, uluslararası bir sorun haline gelmektedir (Kılıçkap, 2005: 46; Arıkoğlu Ündücü, 2011: 10).

Günümüzde küreselleşmenin kitle iletişim ve ulaşım alanlarına sunduğu imkânları kullanan terör örgütleri ve destekçileri, dünyanın çeşitli bölgelerinde birbiri ardına gerçekleştirdikleri eylemlerle dünya gündemini her geçen gün daha fazla meşgul etmeye devam etmektedir. Terörün kamusal görünürlüğünün kitleleri terörize edebileceği ve teröristlerin taraftar toplamak amacıyla medyanın sunduğu propaganda imkânlarını kullanabileceğini savunan bazı yazarlar, terör içerikli haberlerin halkın demoralize olmasına yol açabileceğine işaret etmektedirler. Bununla birlikte, günümüzde özellikle görsel ve yazılı medyaya yansıyan sosyal içerikli pek çok sorunu tanımlamak için kapkaç terörü, trafik ve hatta gıda terörü gibi ifadelerin kullanıldığı bilinmektedir. Geniş kitleler üzerinde ortaya çıkardığı yıkıcı etkilerle günümüzün değişmez gündemleri arasına giren kitlesel terör eylemlerinin yanı sıra, yeni terör tanımlamalarının kamuoyunda bir tür terör fobisine yol açtığı, en azından bu olasılığı her geçen gün güçlendirdiği görülmektedir (Çapcıoğlu, 2004: 388).

1.1.3.Terörizmin Özellikleri

Dünyada mevcut bütün terör örgütlerinde ve bunların uyguladığı yöntemlerde ortak özellikler bulunmaktadır. Bu özellikleri sıralayacak olursak:

- Çoğunlukla siyasi amaçlarla terör eylemi gerçekleştirilir. Organize suç örgütlerinden ayrılan özellikleri de budur.
- Kendi otoritelerinin ön planda olduğu, kendi kurallarını koydukları devlet üstünlüğünü kabul etmeyen bir savunma şeklidir.
- Ansızın ortaya çıkacak bir ilerleyiş değildir, organize bir ilerleyiş vardır.
- Dış güçlerden destek almadan devam edebilmeleri mümkün değildir.
- Finans kaynaklarına ihtiyaç duyarlar. Organ kaçakçılığı, soygun, silah tüccarlığı, kaçakçılık gibi organize suçlarla beslenirler.
- Korkutucu, şiddet içerikli baskı uygulanarak kendi kurallarına göre hareket etmektedirler.
- Genellikle başka kuvvetlerin taşeronluğunu yaparlar.
- Terörizme maruz kalan kişi veya gurupların çoğunluğu suçsuz ve masum kişilerdir.
- İnsan ve guruplar üzerinde etki oluşturmaya çalışırken kullandıkları yöntemler çoğunlukla insanlık dışı ve vahşice olabilmektedir.
- Kendilerini savundukları davanın yenilmez fertleri ve askerleri olarak görürler.
- Onlar için düşman anlamına gelen her şeyi veya her kişiyi hedef haline getirebilirler. Onlar için ya düşmansınızdır ya da dostlarısınız. Tarafsızlık yoktur.
- Teröristlerin tek başına bireysel kimlikleri söz konusu değildir, örgütün kendi kimliği önemlidir. Örgüte zorla ya da isteyerek katılanların hepsi, üstlerinden gelen emirlere sorgulama yapmadan itaat etmek zorundadırlar (Çitlioğlu, 2006: 263; Önen, 2016: 4-5).

Bu özellikler, her terör örgütünde bulunmakla birlikte, farklı örgütlerin kendilerine has birtakım özellikleri de bulunabilmektedir. Örneğin, bazı terör örgütleri, üyelerini guruplar halinde hücre tipi yapılar olarak organize etmekte, bazı örgütler ise bir bütün halinde kitle tipi örgüt yapısı ortaya koyabilmektedir. Sayılan özellikler arasında,

terör örgütlerinin eylemleri ve devamlılığı açısından maddi desteğe ihtiyaç duyması, önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Altun, 2015: 39-40).

1.1.4. Terörizmin Tarihçesi

Terörizm kavramı Soğuk Savaş yıllarında ortaya çıkmış bir dehşet unsuru olarak görülse de geçmişte yaşananlara bakıldığında terörizmin insanların yaşadığı tüm zamanlarda var olduğu söylenebilir. Bazı kaynaklar terörizmin ilk ortaya çıkış noktasını Habil'in, kardeşi Kabil tarafından öldürülmesine kadar dayandırmaktadır (Başeren, 2003: 57; Kanat vd., 2016: 570).

Bugün bildiğimiz anlamdaki terörist eylem ise Yayla (1990)'nın Laquer'den edindiği bilgilere göre tarihin ilk terörist grubu olan, milattan önce 73 ve 66 yılları arasında yaşadıkları bilinen "Sicarii" adlı gruptur. Başlıca silahları gruba da adını veren "sica" denilen kısa kılıçlardır. Romalıları karşı mücadele eden, dini hüviyetli Sicariiler Herodian rahiplerinin manastırlarını tahrip etmişler, borçların geri alınmasını engellemek adına devlet arşivlerini ve tefecilerin senetlerini ortadan kaldırmış, buğday ambarlarını yakıp yıkarak, bunun dışında da Kudüs'teki su kanallarını yakmışlardır.

Yayla (1990)'nın yine Laquer'den edindiği bilgiler doğrultusunda ikinci en eski terörist grup, Sicarii adlı gruptan yaklaşık bin sene sonrasında Ortadoğu'da ortaya çıkan "Haşşaşın" adlı gruptur. Kurucusu ve önderi Hasan bin Sabbah'ın olduğu bu örgüt, 11. ve 13. asırlarda bölgede yer alan Selçuklu İmparatorluğu hâkimiyetine karşı savaşmıştır. Hasan bin Sabbah elemanlarına uyuşturucu maddeler kullanarak kendisine bağlayıp, müritlerini önde gelen düşmanlarına karşı fedai olarak kullanmış ve bu düşmanlarının öldürülmesiyle doğacak otorite boşluğundan yararlanmayı planlamıştır. Haşşaşi sözcüğü, "haşhaş çiğneyen" ya da "haşhaş bağımlısı" anlamına gelmektedir. Bu anlamda, İngilizcedeki "assasion (suikast)" sözcüğü de, bu sözcükten türetilmiştir. Katil, sinsice ve haince adam öldüren anlamına gelen bu kelime Avrupa dillerinin çoğunda ortak kelime olarak kullanılmaktadır (Lewis, 1995: 2; Hacıtahiroğlu, 2011: 39).

Terör 1960'lı yıllardan önce devletlere karşı ve uluslararası sistemi hedef alan kısıtlı bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Terörün uluslararası arenada istikrar açısından önemi, Soğuk Savaş döneminde anlaşılmış olup, terörizm akademik çalışmaların konusu olmaya başlamıştır (Çetinkaya, 2010: 7). 1789 yılında Fransız Devrimi'nin akabinde 1793 Konvansiyon döneminde hukuk ve siyaset alanlarında jakoben yönetimince uygulanan sistematik şiddet politikası, terörizm kavramının oluşmasına neden olmuştur (Saraçlı, 2007: 1052).

Terör kelimesi ilk olarak bugünkü anlamı ile Fransa'da gerçekleşen Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkmıştır. Fransız Devrim'inden sonra 1793 yılı Mart ayından 1794 yılı Temmuz ayına kadar geçen sürece "terör rejimi" ya da "terör dönemi" adı verilmiştir (Laqueur, 1977: 6; Yayla, 1990: 335).

Modern terörizmin doğuşu olarak kabul edilen bu terör rejimi veya terör dönemi tarihin en kanlı katliamlarından birinin yaşandığı dönem olmuştur. Robespierre ve yakınındakiler bu aşamada ülkede kendi üstünlüklerini kurmak için terörü sistematik ve istikrarlı bir biçimde kullanmışlardır. Ülkenin birçok yerinde ihtilal mahkemeleri oluşturulmuştur. Bunların çalışma ve yargılama biçimi çağdaş totaliter yargılama sistemlerinin ilk örneklerini teşkil etmektedir. Yaklaşık bir buçuk yıl devam eden terör döneminde 500 bin insan siyasi suçlulardan yakalanarak hapis cezasına uğratılmıştır. Bunlar arasından 15 binden fazla kişi hiç sorgulanmamaksızın giyotinle idam edilmiştir. Bu aşamada idam edilenlerin toplamda sayısı 40.000'ni bulmuştur (Carter, 1982: 135; Yayla, 1990: 344). Robespierre'nin bütün düşmanlarının ve onun hışmından korkanların ortak harekete geçmesiyle, Robespierre ve 20 arkadaşının giyotine gönderilmesi sonucu bu terör dönemi sona ermiştir (Gaxotte, 1962: 281; Yayla, 1990: 344-345).

Terörizmin sistematik ve siyasi bir özellik kazanması ise, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Milliyetçilik akımının hız kazanmasıyla 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları terör ve şiddet yüzyılı olmuştur. Bu dönemde Amerikalı ve Avrupalı devlet adamlarına yönelik suikastlar ve bombalı saldırılar artmıştır. 19. yüzyıla damgasını vuran teröristler, ülke liderlerine düzenledikleri saldırılar ile gündeme oturmuşlardır (Laqueur, 2007: 5; Çevik, 2008: 11). 19. yüzyıla en çok etki bırakan terör hareketi Rusya'da Narodnaya Volya (People's Will- Halkın İsteği) isimli örgüt tarafından gerçekleştirilmiştir. Sadece 1878 Ocak ayından Mart ayına kadar sürmüş olmasına rağmen Rus tarihinin en büyük ve en kanlı eylemlerini Narodnaya Volya yapmıştır. Otokratik Çarlık yönetimine karşı saldırılar düzenleyen bu terörist örgüt, St.

Petersburg valisini, Çarlığın siyasi polis başkanı General Mezentsevin'i öldürmüştür. 1879 Eylül'ünde Narodnaya Volya "Devrimci Mahkemesi" Çar II. Alexander'ı ölüme mahkûm etmiştir. Bunu gerçekleştirmek için yapılan tren ve saray sabotajları başarısızlığa uğramış, Çar 1 Mart 1881'de öldürülmüştür. Ardından 1890'larda İspanya, Fransa, İtalya ve ABD'de anarşistlerinin ölümle propaganda hareketleri ortaya çıkmıştır (Yayla, 1990: 347).

Terörizm, XX. yüzyılla birlikte sadece milli düzeyde bıraktığı etkiyle değil, uluslararası boyutlarda da yıkıcı bir boyut kazanmış ve hatta olumlu siyasi değişikliklerde de etkin bir rol almıştır. Örneğin, I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bireysel bir vakanın tetiklenmesiyle olaylar uluslararası terörizm konumuna gelmiştir. Kuşkusuz, I. Dünya Savaşı'na yol açan tek vaka, 28 Haziran 1818 tarihinde Saraybosna'da, Arşidük Ferdinand'ının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi olarak görülemez. Fakat bu olaydan yola çıkarak terörizmin tek başına savaş çıkartacak bir konumu olmasa dahi, barışı baltalayacak boyutta olduğu söylenebilir (Öktem, 2007: 15-16; Saraçlı, 2007: 1052). Siyaset bilim adamları genellikle II. Dünya savaşından sonra terörizmin dünya çapında sürekli gerilimin kaynağı olduğunu vurgulamaktadırlar (Çetinkaya, 2010:1).

20. yüzyılda ise her ne kadar bağımsızlık hareketleri genel anlamda ayrılıkçı terör olaylarını öne çıkarmış olsa da bu gelişmeler daha etkin bir yapıdaki Soğuk Savaş dönemi terör olayları olmuştur. Bu dönemdeki terör olaylarının en belirgin özelliği ise, bu dönemdeki devletler tarafından çoğunlukla kullanılmış olmalarıdır. Bu aşamada devletlerin kendi benlikleriyle terör uygulamalarından ziyade, Doğu ve Batı Blok'larında yer alan devletler birbirleriyle savaşmaya cesaret edemedikleri için anlaşma yaptıkları devletlere karşı terör propagandası yapan örgütlere yoğun bir destek vermişlerdir (Bal, 2006: 9; Kutlu, 2010: 19).

Tarihe baktığımızda gerçekleşen terör olaylarının Soğuk Savaş dönemlerinden sonra hızlı bir şekilde artış gösterdiği görülmektedir. Bu durum ise, Dünya'daki süper güçlerin (ABD ve SSBC) sıcak bir savaşın içerisine direk girmeye cesaret edememelerinden kaynaklıdır. Bu yüzden sıcak bir savaşın içerisinde olmaksızın terör yöntemlerini kullanarak kendi amaçlarına ulaşmayı hedeflemişlerdir. Savaş maliyetleri değerlendirildiğinde bu durumun ülkeler açısından çok maliyetli oluşu ülkeleri başka

stratejilere yiterek, terör ve terör faaliyetlerini kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için benimsemelerine neden olmuştur (Arıkoğlu Ündücü, 2011: 9).

1981 ile 1997 yılları arasında tüm dünyada 850 ölümle neticelenen toplam 50 intihar saldırısı vuku bulmuştur ancak sadece 2005 yılında 330 intihar saldırısı gerçekleşmiştir ve 3.000'den fazla insan yaşamını yitirmiştir (UTSAM (2009)'dan aktaran Çetinkaya, 2010: 18). Dünya geçen 35 yıl boyunca, 1972 Münih Olimpiyatları'nda rehin almalardan, Bali'de 2002 ve 2005 yıllarında turist bombalarına kadar çeşitlilik gösteren yaklaşık 20.000 kadar terör olayına tanıklık etmiştir. Bu olaylar dünya çapında 90.000'den fazla ölümle ve yaralanmayla sonuçlanmıştır. Yıllar boyunca terörizmin ana hedefleri büyük ölçüde değişmemesine rağmen, teknolojik ilerleme teröristlerin daha karmaşık ve zaman zaman daha tahrip edici taktikler edinmelerini sağlamıştır. Bu da, terörizmin gittikçe artan küresel faaliyet alanı ile birlikte, dünya üzerindeki ekonomik etkileri hakkında önemli soruları gündeme getirmiştir (Çetinkaya, 2010: 23).

1990'lı yıllarda da dünyanın birçok bölgesinde uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken çok sayıda terör eylemleri yapılmıştır. 17 Mart 1992'de Arjantin'in başkenti Buenos Aires şehrinde İsrail Büyükelçiliği'ne Hizbullah terör örgütü tarafından bombalı saldırı gerçekleştirilmiş, bu eylem sonucunda da 29 kişi ölmüş, 242 kişi yaralanmıştır. Şubat 1993'te Hindistan'ın Bombay kentinde Pakistan Gizli Servisi (ISI) tarafından 13 bombalama eyleminde 635 ölü, binden fazla yaralı, 25 Şubat 1994'de radikal bir Yahudi ABD vatandaşı, Batı Şeria'da bir camide ibadet eden Müslümanları makineli tüfekle taramış, 29 Filistinliyi öldürmüş, 150 kişiyi de yaralamıştır. 20 Mart 1995'de Japon dinci bir grup olan Aum Supreme Truth (Yüce Aum Gerçeği) Tokyo metrosunu kullanan turistleri hedef alan saldırılar gerçekleştirerek bu amaçla birçok trende sârin gazı patlatılmış, sonuç olarak 12 kişi ölmüş ve 6 bin kişi zehirlenmiştir. Aynı yöntemle ikinci saldırı olayı da Yokohama metrosunda gerçekleşmiştir. 19 Nisan 1995'de radikal sağ görüşüne sahip Timothy Mc Veigh ve Terry Nichols Oclahoma City de Federal binayı bombalayarak 166 kişinin ölümüne neden olmuştur. 31 Ocak 1996'da Tamil Kaplanları Sri Lanka Kolomba'daki Merkez Bankası'na gerçekleştirdikleri bombalı eylemde 90 kişi ölmüş, 1.400 kişi yaralanmıştır (Çakmak, 2008: 25; Yıldırım, 2010: 63-64).

Burak (2010)'ın 9/11 Komisyon Raporu ile FBI ve CIA tarafından yayınlanan raporlardan derlediği bilgilere göre 11 Eylül saldırıları şu şekilde gerçekleşmiştir;

11 Eylül 2001 Salı sabahı ikisi Amerikan Airlines'a diğer ikisi de United Airlines'a ait dört yolcu uçağı, Amerikan uçuş okullarında uzun süre uçuş eğitimi alan El-Kaide üyesi 19 hava korsanı tarafından kaçırılmıştır. Amerikan Airlines'a ait 11 sefer sayılı Boeing 767 tipi uçak, Los Angeles şehrine gitmek için Boston Logan Havaalanı'ndan kalkmıştır. Kalkıştan kısa bir süre sonra Muhammed Atta adlı kişi tarafından rehin alınan uçak saat 08.46'yı gösterdiğinde Dünya Ticaret Merkezi'nin Kuzey Kulesi'ne çarpmıştır. İki saatten daha az bir süre sonra Kuzey Kule çökmüştür. Boston Logan Havaalanı'ndan Los Angeles'a gitmek üzere havalanan Unites Airlines'a ait 175 sefer sayılı Boeing 767 tipi yolcu uçağı ise saat 09.05'te Dünya Ticaret Merkezi'nin Güney Kulesi'ne çarpmıştır. Bu çarpma diğerlerinden farklı olarak kameraların kulelere dönük olduğu bir anda gerçekleşmiş ve tüm dünya bu çarpma anını canlı yayından izlemiştir. Güney kule çarpmanın ardından 50 dakika sonra çökmüştür. Amerikan Airlines'a ait 77 sefer sayılı Boeing 757 tipi yolcu uçağı ise, Washington D.C'ye doğru yönelmiş ve ABD savunma bakanlığı binası olan Pentagon'un neredeyse tamamen boşaltılmış ve tadilatla olan katına çarpması sonucu binadaki 125 çalışan hayatını kaybetmiştir. En sonunda da United Airlines'a ait 93 sefer sayılı Boeing 757 tipi bir yolcu uçağı Pennsylvania'daki Stony Creek Township arazisine düşmüştür. Bu uçakla ilgili olarak net kanıtlar bulunmamasına karşın, gerçek hedefe Beyaz Saray'ın alındığı ancak başarısız olduklarını bildiren görüşler vardır.

Dünya ticaret Merkezi'nde günlük çalışanların sayısının 50000 civarında olduğu söylenmektedir (9/11 Komisyon Raporu'ndan aktaran Doğan, 2012: 80). Bu süreçten önce, terörizm eylemleri çoğunlukla anlaşmalı patlayıcıların kullanımından ibaret olup, bunlar içerisindeki en ağır patlayıcının kullanımında bile ortaya çıkan ölü sayısı yüzlü rakamları geçmemiştir. 11 Eylül terör saldırılarının yaşanmasının ardından terörizm ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki ilişki birçok yönden yeniden ele alınmak zorunda kalmış ve bu durum bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum öncesinde terör olayları ulusal boyutlarda gerçekleşirken 11 Eylül terör saldırısından sonra terörle mücadele kavramı ulusal boyutu aşarak uluslararası boyut kazanmıştır (Doğan (2007)'den aktaran Saraçlı, 2007: 1055-1056). Bu terör saldırısının, ABD

turizmine verdiği zararı tespit etmek için Hawaii Üniversitesi Ekonomi Profesörü Carl Bonham başkanlığında hazırlanan raporda; Amerika'da 2000 yılında 51 milyon olarak hesaplanan uluslararası ziyaretçi sayısının, 2004 yılında ise 27 milyon gerçekleştiği ve bu doğrultuda ziyaretçi sayısında 46 milyon kayıp yaşandığı görülmüştür. Bu süre zarfında ABD'de yaşanan turizm kaybının milyar dolarlara ulaştığı görülmüştür (Karaçor ve Garda, 2015: 902). Bu tür saldırılar havayolu şirketlerini doğrudan etkilediği gibi yaşanabilecek yeni saldırı ihtimallerine karşı potansiyel yolcularında kaybedilmesine neden olmuştur. Yaşanan panik durumu ortadan kalksa dahi havayollarında güvenlik nedeniyle alınan ekstra önlemlerin zaman kaybı yaşatması havayolu ulaşımını olumsuz etkilemiştir. Bütün yaşanan bu olumsuzluklar havayolu şirketlerini olumsuz etkilemiş ve finansal kriz yaşanmasına neden olmuştur. İçinde bulunulan durumdan kurtulmak için ciddi maliyet azaltma politikaları uygulanmıştır (Inglada and Ray, 2004: 441; Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 48).

11 Eylül tarihinde ABD'ye yönelik yapılan terör saldırılarının ardından dünya devletleri birbiri ardına ve farklı yerlerde gerçekleşen terör eylemleriyle karşı karşıya kalmıştır. 2002 yılında Tunus, Pakistan, Endonezya ve Kenya'da; 2003 yılında Suudi Arabistan, Fas, Endonezya ve Irak'ın ardından 15-20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'da iki sinagog, HSBC bankasına ve İngiliz Büyükelçiliği'ne yönelik terör saldırıları düzenlenmiştir. Bu saldırıların ardından devam eden küresel terör eylemleri Madrid'de 11 Mart 2004 tarihinde gerçekleşen, yolcu trenine yönelik yapılan terör saldırıları ve 7 Temmuz 2005 tarihinde Londra'da gerçekleştirilen terör eylemleri şeklinde devam etmiştir. Bu gelişmeler, küresel terörizmin yer ve zaman ayrımı gözetmeden, aynı zamanda küresel terörizmin etkilerini ve boyutlarını algılama açısından dünya devletlerine ve uluslararası örgütlere acı bir tecrübe olmuştur (Kutlu, 2010: 21).

11 Eylül olayları sonrasında birçok köşe yazarı, araştırmacı, siyaset bilimci ile yapılan araştırmalarda uluslararası sistemin tamamen değiştiği ve terör faaliyetlerinin devletler açısından bir tehdit unsuru haline geldiği görülmüştür. Amerika'daki yetkililer bu olaylara istihbarat başarısızlığı olarak bakmışlardır. ABD Hükümeti bundan sonra dış politikasında, terörizmi tamamen yok etmeye yönelik bir savaş açmıştır (Arıkoğlu Ündücü, 2011: 16). 11 Eylül saldırısı sonrasında arka arkaya ülkeler terör örgüt listeleri

yayınlamaya, daha önce terör örgütü olarak saymadıkları örgütleri listelerine almaya başlamışlardır. Bir bakıma ABD’ye yapılan terör eylemi, terörizm kavramında 1990’larda meydana gelen değişiklikleri yansıtmıştır. Eskiden kapitalist sistemi kendisine hedef olarak seçen ve yerine alternatif bir sistem yani Sosyalizmi kurma amacıyla terörist faaliyetler gerçekleştiren örgütlerin yerine, amacı sadece yıkmak olan örgütler yer almaya başlamıştır (Önen, 2016: 6). Geçmişte savaş olarak bakılan bu saldırılar zamanla terörle mücadele kavramına dönüşmüştür. Dünya’da hâkim güç, süper güç olmak isteyen devletlerin her fırsatta kullandığı bir yöntem dönüşmüştür. Zamanla etnik ve dinsel kimlikler ön plana getirilerek devletler için bölünüp, parçalanıp, yönetme amacı güdülmüştür (İşeri, 2008: 17).

Avrupa Birliği 2002 yılında düzenlenen “Terörizmle Mücadeleye İlişkin Konsey Çerçeve Kararı”nı kabul etmiştir. Bu kararda amaç, terörizme maruz kalan ve bunun karşısında olan bütün ülkelerde ortak bir mevzuat ve terörle ilgili net bir kavram oluşturmaktır. Bu ihtiyacın hissedilmesinin nedeni üye ülkelerde terörle ilgili mevzuat ve kavramların hep farklı olmasıdır. Düzenlemede bulunan ülkelerin mevzuatları farklı olmakla birlikte, bazı üye ülkelerde bu konuyla ilgili net bir mevzuat dahi yoktur. Kararın önsözünde terörizmin temel insan hakları, demokrasi, siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmenin önünde büyük bir engel olduğu ve terörizmi haklı çıkartacak hiçbir savunmanın yapılamayacağı belirtilmiştir. Yaşanan terörist faaliyetlerin önceki olaylarla kıyaslaması yapıldığında terörizmin çok farklı bir boyuta ulaşarak öldürücü ve tehlikeli bir hal aldığı belirlenmiştir. Kararda direk bir terörizm tanımlamasına yer verilmemiştir. Alınan Karar uluslararası kuruluşlara, Üçüncü Dünya Devletleri’ne, üye ülkelere ve Avrupa Birliği kurumlarına yapılan terör olaylarını içermektedir (Çetinkaya, 2010: 9-10).

BM bünyesinde hazırlanan terörle ilgili suçların önlenmesi konusunda 18 sözleşme ve örgütün iki temel organı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin aldığı kararlar ile üye devletler arasında terörizmle mücadele konusunda ortak güvenlik bağlamında bir işbirliği oluşturulmaya çalışılmaktadır. BM çatısı altında, terörizmin uluslararası bir tehdit olduğu konusunda ortak bir görüş oluşturup, mücadele konusunda ulusal ve uluslararası hukuk kuralları oluşturulmaya çabalanmıştır (Sökmen, 3). BM Genel Kurul’u “terörizmi” ilk kez

uluslararası bir sorun olarak 1972 yılında 3034 sayılı kararı ile kabul etmiştir (UN, 1972 (WEB); Sökmen, 4).

1.1.5.Terörizm Türleri

Yayla (1990), terör tasnifini 3 başlık altına sığdırmıştır. Bunlardan ilki devlet terörü ve devlete karşı terör, ikincisi kır terörü ve şehir terörü, iç terör ve üçüncüsü uluslararası terördür. Devlet terörü ve devlete karşı terör ayrımında terörü uygulayan güç ve yöneldiği hedef baz alınmıştır. Kır terörü ve şehir terörü ayrımında ise taktik ve stratejik ayrım dikkate alınmıştır. Terör hareketlerinin yaşandığı bölgeler ve gerçekleştirilen terör stratejileri şehir ve kır terörü arasındaki farkı belirlemektedir. Terörün etkilediği ülke sayısı, eylemi gerçekleştiren teröristlerin uyruk durumu, terörist hareketlerin yayıldığı alanlar ve buna benzer faktörler ise iç terör ve uluslararası terör olarak Yayla (1990)'nın yaptığı ayrımlardır.

Taş (2014) terörizmi öznesine göre, ideolojilerine göre, faaliyet alanlarına göre, faaliyet konularına/türlerine göre inceleyerek terörizmin birçok türünü ele almıştır. Öznesine göre terörizmi devlet terörizmi, devlet destekli terörizm ve bireysel terörizm başlıkları altında derlemiştir. İdeolojisine göre terörizmi aşırı sol, aşırı sağ ve bölücü (ayrılıkçı/etnik) terörizm olarak sınıflandırmıştır. Faaliyet alanlarına göre terörizmi ise, kır terörizmi, şehir terörizmi, milli terörizm ve uluslararası (küresel) terörizm olarak ayırmıştır. Son olarak ise faaliyet konularına-türlerine göre terörizmi, kitle imhasına yönelik terörizm, medyatik terörizm ve siber terörizm olarak ele almıştır. Muratoğlu (2007) ise terörizmi nükleer terör, siyasal terör, teknolojik terör, karşı siyasal terör, kimyasal ve biyolojik terör, dini motifli terör, ideolojik terör, etnik terör ve sivil terör başlıkları adı altında incelemiştir.

Literatürden ulaşılan bilgiler doğrultusunda birçok kişi terör çeşitlerini kendi fikirleri doğrultusunda oluşturdukları başlıklar altında sınıflandırmış olup, bu bilgiler ışığında ortaya çıkan ve önemli görülen terörizm türlerine bu tezde yer verilmiştir.

1.1.5.1. Ülke İçi (Ulusal) Terörizm

Ulusal terörizm tek bir devletle sınırlı kalan yabancı bir unsurdur. Herhangi bir devletle ilişkisi veya herhangi devlet katılımından söz edilemeyen sistematik bir şiddettir. Bu açıdan ulusal terörizm uluslararası terörizmle çok benzerlik göstermektedir. Bu iki terör arasındaki en önemli farklılık, ulusal terörizm gerçekleşirken teröristlerin eylemlerini bir devletin halkına karşı yöneltmesidir. Uluslararası terörizmde olduğu gibi ülke içi terörizme herhangi bir devlet tarafından doğrudan destekleme yapılmaz (Taşdemir, 2006: 34; Saraçlı, 2007: 1057). Yayla'nın William Regis Farrel'den edindiği bilgiye göre iç (yerli-domestic) terör, bir devletin tutumunu etkilemeye yönelik eylem olarak tasvir edilmiştir. Yine Yayla'nın bir güvenlik uzmanından edindiği bilgilere göre iç terör, bir devletin milli sınırları içerisinde ve dış kaynaklı hiçbir örgütün desteği olmadan gerçekleştirilen, başka bir devlet ya da şahsa zarar vermeyi amaçlayan terör hareketi olarak görülmektedir. Bu tür terör hareketinde teröristin milliyeti söz konusudur. Gerçekleşen eylemlerin saldırılan toplumunun fertlerine zarar vermeye ya da o memleketin otoritesini sarsmaya yönelik eylemler olması gerekir. Bu şartlarda iç terörün var olduğunu söyleyebilmemiz için o ülke vatandaşları tarafından gerçekleştirilmesi, o ülkenin vatandaşlarının hedef alınması ve yine o ülke sınırları içerisinde gerçekleşmesi şarttır.

Bir terör eyleminin, dolayısıyla onu gerçekleştiren terör hareketinin yerli mi yoksa uluslararası mı olduğunu belirlemek için yararlanabileceğimiz kıstaslar vardır. Bunların bir kısmını şöylece sıralayabiliriz;

- Eylemi gerçekleştiren kişi veya örgütün, eylemin yapıldığı ülkeden veya başka bir ülkeden olması,
- Saldırılan hedefin, saldırının yapıldığı ülkenin parçası veya uyruğu olup olmaması,
- Eylem için gerekli para, silah, istihbarat desteklerinin nereden sağlandığı önemlidir (Yayla, 1990: 378).

Ulusal terörizme engel olmak amacıyla herkes tarafından bilinen bir terörizm tanımına ulaşamayan devletler, yaptıkları sözleşmelerde bazı kavramları ele alarak uluslararası hukuk sistemlerinde bu kavramların suç sayılmasını, bu suçları işleyen

kişilerin suçlu sayılmasını, bu kişilerin sığınma taleplerini reddetmeleri gibi yükümlülükleri kabullenmişlerdir (Çetinkaya, 2010: 7).

1.1.5.2.Uluslararası Terörizm

Uluslararası terörizm, içeriği ve tekrarı uluslararası sonuçlar doğuran terörist faaliyetler olarak açıklanmaktadır (Saraçlı, 2007: 1057). Terör eylemini gerçekleştiren kişiler tarafından alt yapı kaynaklarına doğrudan veya dolaylı yollarla birden çok ülkeyi ilgilendiren boyutlardaki terör faaliyetine uluslararası terör denilmektedir (Dönmezer, 1980: 55; Yayla, 1990: 380).

Bir terör eylemi iki veya daha fazla ülkeden kurbanlar veya eylemciler veya taraftarları barındırdığında ve eylemi gerçekleştiren terör örgütü birden fazla ülkeye yayıldığında, terörizmin uluslararası nitelik kazandığı ifade edilmektedir (Enders ve Sandler, 2002: 147; Dilmaç, 2011: 54). Muratoğlu (2007)'nin, Öztürk (2002)'ten yaptığı alıntıya göre terör eyleminin ulusal veya uluslararası nitelikte olup olmadığını anlamak için terörle ilgili birkaç unsurun iyi tespit edilmesi gerekir. Örgütlerin faaliyetlerini ve varlıklarını devam ettirebilmesi ve ihtiyaç duydukları maddiyat, silah, teşkilatlanma ve eğitim yardımlarını elde edebilmesi için çoğunlukla başka ülke ve grup desteklerine ihtiyaç duyarlar ve tüm bu özellikler, terörün uluslararası nitelik kazanmasını sağlar (Özdemir, 2009: 6).

Uluslararası terörizm, milli ya da mahalli terörün uluslararası boyuta ulaşmasıyla ortaya çıkan ve genellikle demokratik ülkelere yöneltilen terördür (Yayla, 1990: 382). Bir yabancı devletin veya bir uluslararası grubun politikasına olumsuz etki bırakmak için yapılan şiddet olayları da uluslararası boyut kazanmaktadır. Yabancı kimlikli kişilere veya yabancılara ait hedeflere yöneltilen terörizm de uluslararası boyut almaktadır. Uluslararası terörizm, bir devlete bir millete dair her şeyi hedef almaktadır. Ekonomi, siyaset, hukuk, iç ve dış işler, ülkedeki huzur ortamı vb. birçok alan potansiyel hedef haline getirilmektedir. Devletlerin, diğer devletlerle aralarındaki ilişkileri ve devletlerin temsilcilikleri hedef haline getirilerek, eylemin gerçekleştiği ülkeyle, temsilciliğine saldırılan ülkeler arasında kaos ortamı oluşturulmaktadır (Gün, 2000: 80-81; Saraçlı, 2007: 1057).

Uluslararası terörizmin özellikle 1990'lardan itibaren oldukça başkalaştığı söylenebilir. Uluslararası eğilimlerle paralel dini jargonun daha sıklıkla kullanıldığı ve dini hedeflerin diğerlerinin yerlerini aldığı fark edilmektedir (Çetinkaya, 2010: 15). Uluslararası sistemde egemen olan düzen ve yapı, terörizmin ilerlemesine önderlik etmektedir (Arıkoğlu Ündücü, 2011: 19). Devletler çıkarları doğrultusunda hareket ederek, bazı devlerin düşmanlarına ve çıkarı olduğu ülkelere karşı yaptıkları yıpratma politikalarında terörizmi bir maşa olarak kullanmışlar ve terörizmin sınırları genişletilerek uluslararası boyuta getirilmiştir (Gençtürk, 2012: 6).

Teröristlerin propagandalarında, iletişim ve operasyonlarını kolaylaştıran modern teknik gelişmeler takip edilmelidir. Günümüzde uluslararası terörist ağının oluşumunda dört faktörün ön plana çıktığını görmekteyiz: Çatışma ve istikrarsızlık, ideoloji, teknoloji ve radikalleşme. Radikalleşme, aşırı şiddeti destekleme ve bazen de terör gruplarına katılma sürecidir. Radikalleşme süreci örgütten örgüte ve devletten devlete değişiklikler göstermektedir. Her bir faktörün ciddi derecede etkili ve birbirinin zeminini hazırlamada da maharetli oldukları görülmektedir. Fakat tek başına hiçbirisinin şu anda tehdit seviyesini açıklamada yeterli olmadığı da kabul edilmektedir. Bu faktörlerin birleşmesi neticesinde ortaya çıkan durum terör tehdidinin asıl boyutlarını gün yüzüne çıkartabilmektedir (Çetinkaya, 2010: 16).

Terör örgütlerinin eleman temin etmede, ideolojiden daha çok, iyi bir gelecek vaadi, para, iş, makam ve rütbe gibi motive edici argümanları kullanarak bu argümanların etkili olabileceği kitle olarak da dar gelirli ailelerin çocuklarını veya eğitim seviyesi düşük insanları seçtikleri bilinmektedir (Koçal ve Erkenekli, 2016: 68). Terör örgütleri yürüttükleri faaliyetleri ve gerçekleştirdikleri eylemleri halkın beğenisine sunacakları tarzda kaydetmektedirler. Aşırılığı ve şiddeti ön plana çıkartarak mücadele anlayışını yaymaya çalışan terör örgütlerinin internet sayfalarında gerçekleştirdikleri eylemler, Müslüman ülkelerde zor durumda olan ve acı çeken insanların görüntüleriyle harmanlayarak sunulmaktadır. Böylece yerel olayların aslında uluslararası bir sorunun parçası olduğu kanısı uyandırılmakta ve teknolojik imkânlardan faydalanılarak bu mesajın ulaştırılabilecek herkese gitmesi sağlanmaktadır (Çetinkaya, 2010: 19).

Zayıf ve istikrarsız devletler halklarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldıkları gibi, şiddeti engellemede zayıflıklar göstererek vatandaşlarına güvenlik sunmada ciddi sorunlar yaşarlar. Kontrol edemedikleri platformlar oluşarak terör örgütlerinin bunları sömürmeleri kolaylaşacaktır. Örgütler bu türden ortamlarda sadece yeni mensuplar kazanmayacaklar, aynı zamanda devletin boşluklarını dolduracak devletçe yürütülmesi gereken bazı güvenlik, sosyal, ekonomik, hukuki ve dini faaliyetleri yerine getirerek halkın sempatisini de kazanabileceklerdir. Çatışma, zayıf ve istikrarsız hükümetlerin ülke için aşırı bir zoraki göçe ve/veya başka yerlere iltica etmelerine neden olduğu bilinen bir durumdur. 1970 ve 1980’lerde bazı Müslüman ülkelerin otoriter yönetiminden kaçanlar Avrupa ülkelerine doğru yoğun göçler yaşamışlardır. Bu insanlar yeni ülkelerinde, eski ülkelerindeki İslami siyasal hareketlerin devamlarını kurmaya başlamışlardır (Boubekeur (2007)’den aktaran Çetinkaya, 2010: 17).

1980 sonlarından itibaren bu göç dalgalanmalarından, ülkelerinde baskı altında olan ve istenmeyen kişiler ilan edilen teröristler de faydalanmaya başlamışlardır. Bunlar kendileri gibi düşünen insanların bağlanabilecekleri uluslararası ağlar kurmaya da başlamışlardır. Böylece yerel terörist gruplara uluslararası arenada bir yer bahsetmişlerdir. Cezayir iç savaşı nedeniyle 1980’lerin sonlarına doğru Avrupa’ya göç eden aşırılığı ve şiddeti savunan Kuzey Afrika menşeli grupların Fransa ve İngiltere’deki faaliyetleri organize ettikleri görülmektedir. Başka ülkelerden gelen az sayıda göçmenin, aralarında İngiltere’nin bulunduğu farklı Avrupa ülkelerinin güvenlikleri üzerinde tehdit oluşturdukları da bilinmektedir (Çetinkaya, 2010: 17).

1.1.5.3.Uluslarötesi Terörizm

Ülkeler küreselleşme akımına uymaya çalışırken, devlet dışı aktörlerinde uluslararası sistemlere dâhil olmaları beraberinde 1970’li yıllarda devlet dışı aktörlerin terör faaliyetlerine karışmalarını sağlamış ve uluslarötesi terörizm kavramı ortaya çıkmıştır. Yani devletin müdahalesinin olmadığı devletin dışında gerçekleşen eylemlerdir. Uluslarötesi terörizmi uluslararası terörizmden ayıran en önemli fark da devletin bu saldırılarda hiçbir müdahalesinin olmamasıdır (Taşdemir, 2006: 35-37;

Saraçlı, 2007: 1057). Ekici (2012)'de Taşdemir (2006) ve Saraçlı (2007) gibi benzer bir tanım yaparak uluslararası terörizmin devletin müdahalesinin olmadığı bir saldırı eylemi olduğunu, uluslararası terörizmin ise devlet destekli grup ya da bireyler tarafından gerçekleştirilen saldırı eylemleri olduğunu vurgulamıştır.

1.1.5.4.Devlet Terörizmi

SSCB'nin dağılmasının ardından, uluslararası terörizm bazı değişikliklere uğrayarak terörün kime karşı yapıldığına ve kim tarafından yapıldığına dair iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden neticesinde ise devlete karşı terör ve devlet terörü kavramları oluşmuştur (UTSAM Veri Tabanı (2011)' dan aktaran Gençtürk, 2012: 7).

Seyrek (2001) bütün modern devletlerin, kaynaklarını kontrol edebilmek ve toplumlarını yönetebilmek için güç ve baskıya başvurduklarını belirtmiştir. Devlet terörizmini iç ve dış devlet terörizmi olarak ikiye ayırmıştır. Dilmaç (2011) ise devlet terörizmini;

Bir devletin, kendi sınırları dâhilinde veya ülke sınırları dışında, tehdit olarak algıladığı kişi, grup ya da kuruluşlara yönelik, emrindeki askeri ya da sivil unsurları bizzat kullanarak gerçekleştirmiş olduğu ve hukuki dayanağı olmayan şiddet eylemleri olarak tanımlamıştır.

Devlet yönetimindekilere karşı gelen, devlet otoritesine karşı çıkan, devleti yıkmayı ele geçirmeyi planlayan, devlet otoritesini hedef alan kişi veya gruplara yönelik uygulanan terör türüdür. Devlet terörü, bizzat devletin kolu olan bir kuruluşun veya devletin dolaylı yollardan kontrolü altında olan kişi veya gruplarca gerçekleştirilen teröre denir (Yayla, 1990:360). “Yukarıdan Terör” olarak da adlandırılmaktadır.

Devlet terörü, demokratik bir devletin amacına ulaşmak için kullanabileceği bir araç olarak görülmemekte ve reddedilmektedir. Ancak literatürde bu durumun tam tersi yaşanan örnekler görülmüş ve devlet otoritesinin sarsılmaması için devlet terörünün kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu tür eylemlerin devletin istikrarını sağlamak için yapıldığı görülmüştür. Devlet sınırları içerisinde, devletin kendi ajan ya da elemanları tarafından gerçekleştirilen bir terör olayıdır ve genellikle olayların faili meçhuldür.

Saldırılar çoğunlukla yüksek standartlarda yaşama sahip kişilere yönelik ya da devlet temsilcilerine yönelik olup, daha çok demokrasinin olmadığı ülkelerde, devletler yasal bekleme sürecine takılmadan amacına ulaşmak için bu yöntemi kullanmaktadır. Halk üzerinde oluşturulacak korkutma ve baskı yöntemleriyle istenilen sonuca daha çabuk ulaşılmaktadır. Bu terör türünde faili meçhulleri ortaya çıkartma görevi devlete ait olduğundan ve yaptırın da kendisi olduğundan olayın üstünü kapatması kolaylaşmakta ve olaylar hep meçhul kalmaktadır (Çınar, 1997: 243-244; Saraçlı, 2007:1057-1058).

Devlet terörü güvenliği sağlamaya yönelik legal meşru şiddetin aşırılığından kaynaklanabileceği gibi iktidarın bulunduğu konumu koruma amacından ya da ideoloji açısından düşman olarak gördüğü kendi sınırları içindeki, millete, gruba, sınıfa ya da din mensuplarına yönelttiği baskı ve yok etme politikalarından da kaynaklanabilir (Taş, 2014: 55). Bu bağlamda devlet terörünün, halk üzerinde baskı oluşturup, halkın sindirilmesinde kullanılan en etkili yöntemlerden birisi olduğu ispatlanmaktadır. Bu anlamda terörist taktikler bazı devletlerce siyasi muhalefeti ortadan kaldırmak, hukuk dışı bir işgali meşrulaştırmak veya sadece seçilmiş bir topluluk içerisinde korku yaratmak üzere geniş oranda kullanılmaktadır (Uytun, 2009: 18).

1.1.5.5.Devlet Destekli Terörizm

“Devletin kendi sınırları içinde olan ya da olmayan bir terör örgütünü politik, ekonomik ya da ideolojik nedenlerden dolayı bir başka devlet ya da yapılanma üzerinde baskı aracı olarak kullanılmasına verilen addır” (Taş, 2014: 56). Bir devlet, düşman sahasındaki bir terörist gruba rejimi yıkması için destek sağlamaktadır. Bu tür terörizmin askeri terörizmden farkı, şiddeti kendi askeri güçlerine kullandırtmaması, ancak şiddet kullanan gruplara destek vermesidir (Seyrek, 2001: 66). Devlet destekli terörizm devlet dışı kişi veya gruplar kullanılarak direk ya da üstü kapalı hareket edilerek gerçekleştirilmektedir (Rustemova, 2006: 111).

Bazı devletler terörizme uzaktan basit destekler sağlayabildiği gibi bazı durumlarda da tamamen bu durumun destekçileri olabilmektedirler. Devletin eğitim açısından ve maddi yönden desteği olduğu için bu terör türü çok tehlikeli ve büyük oranda yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir. Teröristler destek olan devletlerin

kendilerini kurtaracaklarını bildiklerinden ve desteğin devam edeceğinden emin oldukları için gerçekleştirilen eylemlerde çok daha yıkıcı olaylara yeltenebilmektedirler. Devletlerin terörizmi desteklemeleri devletlerarasındaki ilişkileri de zedelemektedir. Demokratik devletlerde de değişik nedenlerden dolayı terörizme destek verilebilir (Başeren, 2006: 15-16; Saraçlı, 2007:1058).

Rustemova (2006), devlet destekli terörizm de üç finans kaynağın olduğunu belirtmiştir. Bunlar sponsor devletlerin dışında kalan özel kaynaklar, yardım kuruluşlarından sağlanan kaynaklar ve vergi kaçakçılığından sağlanan paraların terörizmin finansmanında kullanıldığını ifade etmiştir.

Devlet destekli terörizmle baş edilememesinin en etkin nedenlerinden biri de şudur: Devletlerin çıkarları dönemsel olarak ya değişime uğramakta ya da önem sırasını değiştirmektedir. Bu nedenle de devletler terör örgütlerine destek verme gerekliliklerini ya edinir ya da kaybederler. Bu da terörizmin ortaya çıkması, artması veya kaybolmasını doğrudan etkiler. Uluslararası sorunlar üzerinde çekişmeler, devletlerin birbirlerine karşı bir koz olarak terörizm kartını ellerinde tutma gerekliliği doğurmaktadır. Önemli etkenlerden biri de, dünya üzerindeki terörist hareketlerin kimi devletlere göre farklı algılanmalarıdır. Kimisi terör örgütü derken kimisi de özgürlük savaşçısı demektir. Bu da mücadeleyi olumsuz anlamda etkilemektedir. Bazen de kimi devletler, sadece terör örgütlerine teçhizat, istihbarat, silah, barınak, mali destek, ulaşım imkânları ve diğer lojistik destekleri sunar, ancak terörist olayları yönlendirmez aynı zamanda terör örgütlerinin üzerinde fiili bir denetime sahip değildir (Uytun, 2009: 21).

Devlet destekli terörizmin diğer terör şekilleriyle paylaştığı bazı ortak özellikleri de bulunmaktadır. Öncelikle devlet destekli terörizmden bahsedilmek için, sivil ve/veya kamu görevlisi gibi gerçek kişilere ya da menkul veya gayrimenkul bir hedefe yönelen öldürme, yaralama veya zarar verme fiillerinin gerçekleşmesi ya da gerçekleştirilme tehdidi gerekmektedir. Bu terör şeklinde işlenen fiillerin, hedef seçilen devletten istenilen siyasi çıktıyı etkilemesi beklenmektedir (Maogoto (2003)'dan aktaran Kedikli, 2011: 105).

1.1.5.6.Devlete Karşı Terörizm

Aşağıdan Terör kavramı diğer adıyla Tabandan Terör olarak da adlandırılmaktadır. Devlete karşı terör deyimiyle devlet dışı varlıklardan, daha açık haliyle devlet dışındaki kişi ve gruplardan bir devletteki kişi veya gruplara karşı yöneltilen terör anlaşılmaktadır. Devlet dışı terörde amaç ve kullanılan taktikler değişkenlik gösterebilir. Bunları yapmalarındaki amaç ise ayrı bir devlet kurmak için var olan düzeni her yönden yıkıp yeni bir toplumsal ve siyasi düzen kurabilmek ya da istenilen belirli bölgeyi devletin elinden alıp başka bir devlet haline getirmek planlanmaktadır (Yayla, 1990: 362).

Terörizm kavramı söz konusu olduğunda akla ilk gelen terör çeşidi genellikle devlete karşı terörizmdir. Devlete karşı terörizm eşitlik, özgürlük gibi soyut ve içeriği tanımlanmamış hedefler gösterse de, bu tür terörizm esas itibarıyla bir kabule değil; devlete, otoriteye, baskıya savaşa ya da herhangi bir şeye karşı olmaya ve karşı davranmaya yöneliktir. Daha basit bir ifade ile terörist söylemlerin neyi istemediğini kavrayabilmek, neyi istediğini somutlaştırabilmekten daha kolaydır. Bu tür terörizmin kendini meşrulaştırmaya dönük söylemleri, karşıtlığı ile belirlenir (Uytun, 2009: 13).

Yayla (1990) devlete karşı terörü, “Bir devletin milli sınırları içerisinde gerçekleşen ve dış kuvvetlerle işbirliği yapmadan meydana gelen faaliyetler ”olarak tanımlarken, Aydın (2009) “Sınırlı bir bölgede siyasi, sosyal, ekonomik, dini mesleki amaçla yapılan, boyutu, etkisi ve yankısı sınırlı olan faaliyetler” olarak tanımlamışlardır. Esen (2011) ise günümüzde bu tür teröre rastlamanın imkânsız olduğunu belirtmiştir. Global dünyada son 40 yıl içerisinde ortaya çıkan uluslararası terör ağı içerisinde, terörist örgütler bir şekilde birbirleri ile irtibat halinde olduklarını ya da teröristlerin eylem sonrası bir başka ülkeyi sığınma lojistik üs olarak kullanma durumlarına çok sık rastlandığını ifade etmiştir.

Devlete karşı terörizmin bir devleti ya da bir bölgeyi bütün sistemleriyle yıkmaya amacı, aynı zamanda bir sistem değişikliği savaşı veren ülke ya da grupların kitle desteği kazanma çabasını ön plana çıkarmaktadır. Böyle bir destek olmaksızın eyleme geçmek anlamsızdır. Zira kitle desteği alamamış bir eylemin kalıcı olması söz konusu değildir. Bu desteğin asgari ölçüsü örgütlenmenin başarılmasıdır. Lakin örgütlenme

terör aracılığıyla başarılamaz. Bu tür örgütlenme inandırıcılığı, dayanışmayı, eylem birliğini sağlayacak plan ve program ile gerçekleştirilebilir (Bozkurt ve Kanat, 2007: 22; Uytun, 2009: 13-14).

11 Eylül saldırılarına bakıldığında uygulanmak istenilen devlete karşı terör bu saldırılarla gerçekleştirilmeye çalışılarak yıkıcı ABD politikasına zemin olmuştur. ABD 11 Eylül saldırılarını kendisi için tehdit unsuru olduğunu itham ettiği Irak'a saldırmak için koz olarak kullanmıştır (Ekici, 2012: 19).

Devlete karşı terörizmin mağdurları çoğunlukla tamamen masumdurlar, ancak başkaları üzerinde oluşturulmak istenilen etki için araç olarak kullanılmaktadırlar. Şiddetin hedefi ve amacı böyle olunca, teröristler dikkatle ve büyük incelikle şiddet eylemlerini kamuoyunu en fazla etkileyebilecek şekilde planlarlar. Çünkü terörizmle atfedilen özellikler arasından eylemlerin simgesel ve temsili boyutunun yanı sıra, propaganda ve etkileme yönleri de yer almaktadır (Uytun, 2009: 14).

1.1.5.6.1.Devrimci Terörizm

Bu terör türünde hedef siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıyı yok etmektir. Yıkma isteğinin çeşitli sebepleri olabilir. İşlemekte olan sistemin iyi gitmediği ya da kötüye kullanıldığına inanılıyorsa bu durumdan rahatsız olan gruplar bu düzeni bozmak isteyebilirler veya kendi sistemlerine göre düzen kurmaya çalışabilirler. Esasen devlete karşı terör eylemine girişen terörist grupları sadece mevcut düzene karşı olmalarına ve kullandıkları sloganlara bakarak tahlil etmek onların gerçek karakterlerini anlamaya yeterli değildir. Sloganlar genellikle kitleleri etkileyerek destek sağlamak için kullanılmaktadır (Laqueur, 1977: 176; Yayla, 1990: 362).

1.1.5.6.2.Ayrılıkçı-Bölücü Terörizm

Ayrılıkçı terörde gerçekleştirilmek istenilen amaç, hedef seçilen bir bölgenin bağımsızlık elde etmesi için bağlı olduğu ülkeden koparılmasıdır. Ayrılıkçı bölücü teröristler kendilerine iki önemli hedef belirlemektedirler. Bunlardan sömürgeci tarafın

ayırmaya çalıştığı bölgeyi elinde tutmasının kendisi için çok maliyetli olacağını ispatlamak ilk hedefken, ayırmak istenilen bölgenin ülkesine yönelik iç kargaşa ortamı oluşturup daha sonrada dünya kamuoyunda etki bırakması ikinci stratejik hedeftir. Bu doğrultuda ayrılıkçı terör örgütünde de her türlü terör eyleminde olduğu gibi oluşturulan propagandalar ile eylemin oluşturabileceği olası etkisi ve eylemin gücünü gösterir. Onun için hür basına sahip demokratik ülkelerdeki ayrılıkçı terörist hareketler, dışa kapalı, basın hürriyetinin bulunmadığı, kitle iletişiminin son derece zayıf olduğu totaliter ülkelerdeki harekete göre çok daha şanslılardır (Yayla, 1990: 366-367).

Temelde tarihsel süreçten gelen bir geçmişe sahip olsa ya da ideolojik düşünce akımlarına sahip olsa da gerçekleşen tüm ayrılıkçı eylemler, Kendi Kaderini Tayin Hakkı anlamına gelen Self Determinasyon İlkesi ile bir ilişki kurmaya çalışır ve bu şekilde meşruiyet sağlamaya çalışır. Kültürel ve dil özellikleri, ekonomik verilerin kullanılması, bu faaliyetin meşruiyetini kabul ettirmede destekleyici unsurlardır (Deveci, 2011: 43).

1.1.5.7.Kır ve Şehir Terörizmi

Kır terörünün temellerine bakıldığında Mao'ya kadar giden bir süreçle karşılaşmaktadır. Çin'deki büyük şehirleri elde etme girişimleri başarısız olunca Mao yapılan taktiklerin yetersizliğine karşı ve mahalli şartlarda yaşanabilecek olası durumlara göre hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Burton, 1975: 71; Yayla, 1990: 23). Latin Amerika ülkelerinde yaşanan başarısız terör eylemi denemeleri kırların tahmin edildiği kadar uygun bir ortam olmadığını göstermiştir (Caşın, 2008: 592; Taş, 2014: 63). Nitekim kırsal mücadele özü gereği uzun bir pratik eğitim süreci gerektirir ve ayrıca giderek hızlanan sanayileşme ile işçilerin köylüler karşısında daha önemli bir unsur haline gelmesi, artan göç, şehirleşme sonrası ortaya çıkan eşitsizlik, yoksulluk şehirlerin örgütlenme ve üye kazanmaktaki rolünü öne çıkarmıştır (Taş, 2014: 63).

Kır terörü zamanla şehir terörüne dönüşmeye başlamıştır. Bunun nedenleri ise kır terörü uygulanmaya çalışılırken yaşanan başarısız deneyimlere karşılık şehirlerin terör eylemlerinin gerçekleştirmek için sağladığı rahatlık ve uygun şartların çekiciliği olabilmektedir. Şehirler kırlık alanlara göre daha fazla hedef sağlamaktadır. Su

pompalama ve temizleme istasyonları-hatları, telefon santralleri, radyo ve televizyon istasyonları hep birlikte bir şehrin sınır sistemini teşkil etmektedir. Bunlar teröristler için çok cazip hedefler olabilirler. Şehirler teröristler için kırlara göre, gerekli olan malzemeleri sağlama kolaylığı ve istihbarat imkânlarının daha iyi olması açısından daha çok olanak sağlamaktadır. Teröristler şehirlerde daha az enerji sarf ederek daha çok insana ulaşabilme imkânı bulur ve gelişmiş şehirlerin karmaşıklığı onlar için dikkat çekmeden işlemlerini gerçekleştirme imkânı sunar (Yayla, 1990: 373).

Teröristlerin eylemlerini gerçekleştirmek için şehirleri seçmelerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Çetinkaya'nın temel hipotezine göre kötü ekonomik koşulların ve siyasal kurumların egemen olduğu ülkeler, bölgeler ve şehirlerde terör daha kolay ortaya çıkabilecektir. Modern toplumlarda en çok büyük yerleşme merkezleri hedefe alınmaktadır. Çünkü diğer küçük yerlerde gerçekleştirilecek eylemlerden yeterli etki sağlanamamaktadır. Bunlar göz önüne alındığında ülkedeki çok gelişmiş şehirlerde güvenlik önlemleri yeterli seviyeye yükseltildiğinde gerçekleşebilecek olası her tehdide karşı en etkili önlem ve savunma rahatlıkla yapılacaktır.

1.1.5.8.Dini Terörizm

Küreselleşen dünyanın insanlığa en kötü etkilerinden biri olan “küresel terör” kendisine örtü olarak da “Din” kavramını seçmiştir. Hâlbuki bütün ilahi dinler ve özellikle İslam Dini asla teröre, vahşete ve zulme izin vermez. Çünkü dinlerin varlık sebepleri terörü, vahşeti ve haksızlığı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Fakat İslam dininin küreselleşen dünyada yok etmek için geldiği, vahşet ve terör gibi her türlü kötülüğün, “İslami terör” kavramıyla birlikte var olduğuna dair birtakım suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır (BİLA, 2006; Muratoğlu, 2007: 32).

Dinsel açıdan bakıldığında terör hareketini ilk olarak Habil ile Kabil arasında yaşanan olaylara kadar götürebiliriz (Ekici, 2012: 6). Dini simgeler kullanılarak gerçekleştirilen terörde dini ve politik amaçlar hedef alınarak eylemler yapılmaktadır. Bu eylemleri gerçekleştirirken kendi dinleri doğrultusunda ortaya çıkan bir yönetim anlayışını benimsemek isterler (Gün, 2000: 84; Arıbaş, 2007: 13).

Terör örgütleri amaçları gerçekleştirilene kadar şiddet kullanımını dini bakımdan uygun bulduklarından, terör hareketleri masum halk adına fazlasıyla tehdit içerikli bir boyuta ulaşır. Yapılan terör faaliyetlerinin Tanrı için yapıldığına ve bu yolla yapılacak mücadelenin cennetin kapısını açacağı inancı, terörist grupların ölümden korkmaksızın, masum halka karşı acımasız terörist eylemleri yapabilmesine sebep olmaktadır (Muratoğlu, 2007: 33-34).

Dini simgelere dayandırılan terörizm, hem geçmişten gelen bir olay hem de terörizmin yeni vücut bulmuş halidir. Geçmişten gelen eski simgelerin yeniden ortaya çıkması 1979 ile 1980 yılları arasında İran devrimi ile olmuştur. RAND Araştırma Kuruluşu'ndan elde edilen bilgilere göre, 1968 yılında bu simgelerle hareket eden bir terörist gruba rastlanmazken, 1980 yılında var olan 64 terörist gruptan sadece 2 tanesi dini motifi örgüt olarak tespit edilmiştir. Fakat 1992'de bu rakam $\frac{1}{4}$; 1995'de ise yaklaşık %50 olmuştur. Soğuk Savaş'tan sonra Varşova Paktı'nın dağılması ile dini motifli terör batı ülkeleri üzerinde fazlasıyla kendini hissettirmeye başlamıştır (Dilmaç, 2006: 68; Arıbaş, 2007: 13).

Türkiye'de yaşanan ve dinin adını kötüye çıkaran en feci katliam, 2 Temmuz 1993'de Sivas'ta meydana gelmiştir. Pir sultan Abdal anma törenlerinde katılımcı olan Aziz Nesin, Salman Rüşdi'nin "Şeytan Ayetleri" adlı kitabından alıntılar yayımladığı için fanatiklerin saldırısına uğramış, katılımcıların kaldığı otel ateşe verilmiş, Aziz Nesin kıl payı kurtulmuş, fakat 36 aydın insan yaşamını yitirmiştir (Mango, 2005: 87-90; Özdemir, 2009: 101).

1.1.5.9.Etnik Terörizm

Etnik terörde çoğunlukla bir etnik grup içerisinde yer alan kişi veya kişilerin terör örgütlerinin yaptığı eylemlerin içerisinde yer almalarıdır. Diğer bir adı da Milliyetçi Terör'dür. Ancak aynı eylemler için kullanılan isimler olsalar da milliyetçilik ile etnik kavramları aynı anlama gelmemektedir (Saraçlı, 2007: 1059). Bazı kaynaklarda da ayrılıkçı ve bölücü terör olarak da adlandırılmaktadır (Taş, 2014: 62). Etnik terörde kültürel öğeler ön plana çıkartılarak terörizm faaliyetleri gerçekleştirilirken bu kültürel

değerlerin korunup kollanması için yapıldığını iddia etmektedirler (Kılıçkap, 2005: 52; Arıkoğlu Ündücü, 2011: 13).

Etnik terörde gerçekleştirilen terör eylemlerinin bir nedeni de saldırıyı gerçekleştiren etnik grubun toplumdan dışlandıklarını ve kendilerine haksızlıkların yapıldığını iddia ederek bu ayrımcılığı yok etmek için, kendilerinin bir arada olduğu bir devlet kurmak adına istedikleri toprakları ele geçirmek için yapılan terör eylemidir (İşeri, 2008: 24).

Etnik azınlık kavramı etnik terör kavramı ile benzer anlamlar taşımaktadır. Etnik terörü net olarak anlayabilmemiz ve alınacak önlemlerin en etkilisini tespit etmek için etnik azınlık kavramını tam olarak anlamamız gerekmektedir. Toplumda ırk, din, dil, milliyet, sosyal ve kültürel açıdan bariz farklılıklar gösteren bir gruba etnik azınlık denilmektedir (Simon, 1991: 83; Baharççek, 2000: 13).

1900'lü yılların ikinci yarısı ile birlikte etnik terörü kullanarak hareket eden grupların sayısı artış göstermiştir. Devlet destekli terörizm ile devletlerin bu şekildeki belli grupları desteklemeleri özellikle Türkiye'nin yer aldığı bölgelerde etnik terörün daha çok yaşanmasına neden olmuştur (Simoni, 1991: 95; Baharççek, 2000: 13-14). Bu durumdan en fazla etkilenen ise Türkiye'dir. Etnik terörde bir grubun bağlı olduğu ülkesinden ayrılarak bağımsızlık ilan ederek yeni bir devlet kurması zor olduğundan diğer terör türlerine göre gerçekleştirilmesi de çok zor olduğundan daha çok şiddet içerikli ve acımasızca yöntemlere başvurulmaktadır (Baharççek, 2000: 14). Etnik kökene dayanan terör eylemleri daha çok kendisini hâkim olan güce karşı zayıf ve o gücün baskısı altında hisseder. Fakat gerçekleşen her etnik olay terör bazında değerlendirilmemeli etnik hareketlerin altında yatan nedenler dikkate alınmalıdır (Başeren, 2006: 12-15; Saraçlı, 2007: 1059).

Kanun ve düzen uygulamaları, dini hassasiyetler, iç kargaşalar ve etnik hassasiyetler açısından yaşanan düşüşlerde, terör olaylarının, yaralanmaların ve ölüm sayılarının arttığını göstermektedir. Bu endekslerde meydana gelen düşüşlerin ülkeye çok yüksek bir politik risk oluşturması sürpriz değildir (Çetinkaya, 2010: 6).

Yeni devletlerin kurulması ile bugün yaşadığımız etnik teröre dayalı sorunlar arasında ilişkiye rastlayabiliriz. Bu yeni kurulan devletler iki şekilde oluşmuşlardır.

Bunlardan ilki İmparatorlukların dağılmasıyla yeni devletler kurulmuş ve bu devletler dağılırken bazı güçler kendi çıkarları için bu kurulan yeni devletlerin küçük, zayıf ve etnik temele dayalı bir şekilde kurulmaları için uğraşmışlardır (Gottlieb, 1994: 100; Baharççek, 2000: 15). İkincisi ise 20. yüzyılda sömürge bölgesinde yer alan birçok devlet yıkılarak yeni devletler kurulmuştur. Bu kurulan devletlerin ikisinin de geçmişlerine bakıldığında bir devlet geçmişleri bulunmamaktadır. Dünya sömürgeciler tarafından parçalanırken etnik özelliklere hiç dikkat etmeden sahip oldukları güce göre parçalanmışlardır. Bu küçük devletler istikrar sağlayacak siyasal ve sosyal bir yapıya sahip olmadıkları için birçok sorunda beraberinde gelmiştir (Holsti, 1992: 49; Baharççek, 2000: 15).

Etnik terörizmle ortaya çıkan sorunlar, sosyal ve kültürel değerleri ön plana getirerek bu sorunların ortadan kaldırılmasını zorlaştırmaktadır (Seyrek, 2001: 53). Etnik teröre önlem almak için ya şiddet kullanılması gerekir ya da devlet olarak taviz verilerek anlaşma yoluna gidilmesi gerekir (Olton ve Plano, 1988: 202; Baharççek, 2000: 21). Uluslararası örgütlerin desteği alınarak yapılan terör eylemlerinin devlet sınırları dışına çıkarak uluslararası boyutlara ulaşması engellenebilir (Tavlaş, 1994: 15-17; Baharççek, 2000: 23). Etnik terörü yenebilmenin en etkili yöntem demokratikleşmedir. Demokratikleşme arttıkça kendi etnik özelliklerine göre rahatlıkla, hiçbir müdahale olmaksızın yaşayabilme düşüncesi de etnik gruplar içerisinde artacaktır (Baharççek, 2000: 25).

1.1.5.10.Siber Terörizm

1980’li yıllarda Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi’nde (CSIS) Barry Collin ilk kez Siber Terörizm kavramını dile getirmiştir (Nasrat, 2015: 16). Siber terörizm halk ya da hükümet üzerinde baskı kurma, yıldırma, belirli bir malı ele geçirme amacı taşıyan kişiler tarafından bilgisayar sistemlerine yönelik yapılan saldırılardır. Bilgisayar ve bilgisayar sistemlerine yönelik yapılan saldırıların geneline siber terörizm denilmektedir. 2000 yılında İngiltere’deki terörizm yasasında siber terörizm tanımına yer verilerek, hükümeti etkilemek veya toplumda endişe uyandırmak adına elektronik sistemlere herhangi bir yasal izin olmaksızın girilmesi ve sistemlerin ele geçirilmesi ya

da bozulması şeklinde tanımlamalar yapılmıştır. Yine bu yasanın içeriğine göre bir kişi ya da grup başbakana attıkları herhangi bir e-mail ile sistem üzerinde bir çökme meydana getirirse, yasaya göre bu durum siber terörizm sayılmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte yeni ürünlerin ortaya çıkmasıyla birtakım siyasal sonuçlara ulaşmak için yeni donanımlarla hareket edilerek terörizm olgusuna felsefi açıdan farklı bir yapı getirilmiştir (Özcan (2007)'dan aktaran Saraçlı, 2007: 1059). Ekici (2012)'ye göre siber terörizmin en kritik ve tehlikeli boyutu sadece bir parmak hareketiyle kitlelere ulaşabilecek büyük boyutlarda zarar verebilmenin mümkün olmasıdır. İhtiyacının sadece bilgisayar ve donanımlarının olduğu bu terör türünde eylemcinin hiçbir hayati riski almadan banka ve finans kuruluşlarının bütün sistemini ele geçirebileceği gibi bir devletin ya da kurumun en özel ve önemli bilgilerini tamamen ele geçirip o kuruluşların yok olmasına bile etki edebilecek zararlar verebilir.

Terör ile medya arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Yaşanan terör olayları arttıkça terörün medyadaki yeri artarken bunun devamında olayları takip edebilmek için medyaya olan talepte artmaktadır. Reytingin yükselmesiyle reklamdan alınacak pay düşünülerek sürekli tekrar tekrar terör olaylarının gösterilmesi ve yayınının yapılması eğitim seviyesi düşük insanlar üzerinde olumsuz etki bırakarak şiddeti normal bir davranış gibi gösterir. Yaşanan şiddet olayları hayatın bir parçasıymış gibi gösterilerek normalleştirilmesi, bilgisayar oyunlarında, sinema filmlerinde, tiyatro sahnelerinde sürekli şiddete yer verilmesi sıradan olası bir durum algısı yaratır ve halk bu tür olaylara duyarsızlaşır. Fakat tarafsız ve gerçeğin birebir yansıtılarak yapıldığı yayınlarda halk bu tür eylemleri gerçekleştiren kişilerin insanlara karşı gözü dönmüş ve acımasız hallerini görerek birlik beraberlik içerisinde, bir olarak direnişe geçmektedir (Yücedoğan, 2012: 104-105; Akçay ve Çelenay, 2012: 185). Kimi terör grupları haberleşme kaynaklarını, yaptıkları şiddet eylemlerini birebir aktarmak, güç gösterisinde bulunmak ve dünya kamuoyunda seslerini duyurma aracı olarak kullanmaktadırlar (Öktem, 2004: 139).

Özkışlalı (2008)'ın TASAM (2004)'dan ulaştığı bilgilere göre siber terörizm ve hackerlik arasındaki fark şu şekilde açıklanmıştır; Kurumsal ya da kişisel bilgisayar sistemlerine yönelik gerçekleştirilen zararlar, siber terörizmde olduğu gibi politik amaçlarla yapılmamakta kayıtlı bilgileri ele geçirmek ya da yok etmek amacı

gütmektedir. Hacker saldırıları diğer terörizm saldırılarında olduğu gibi öldürme, yaralama ve kan dökme amacı gütmemektedir.

Siber terörizm ulusal boyutlarda gerçekleşebileceği gibi uluslararası boyutlara da ulaşabilmektedir. Siber terörizm günümüz şartları değerlendirildiğinde bilinen olası terör olaylarından daha tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir. Çünkü devletlerin altyapı sistemleri, devlet sırları, iletişim ve hizmet bilgileri teknoloji tabanlı saklama yapılmaktadır (Nasrat, 2015: 44). Keçeci (2012)'nin Özcan'dan aktardığına göre, siber terörizmde yaşanabilecek olası durumlar şu şekilde sıralanmıştır; yaşanabilecek bir elektronik saldırıyla baraj kapakları açılarak köyler ve kentler su altında bırakılabilir, hedef alınan şehirde bütün trafik ışıkları bloke edilerek toplu trafik faciaları gerçekleştirilebilir. Orduların iletişim kaynaklarına parazit yapılarak bilgi sızdırılıp ya da yanıltıcı bilgiler verilerek, hayati risklere yol açarak, birçok askeri kayıp yaşanmasına neden olunabilir, iletişim kaynaklarında parazit yapılarak görüşmeler engellenebilir, su, doğalgaz, petrol ve elektrik dağıtım sistemlerinde gerçekleştirilen bir saldırıyla bütün dağıtım durdurulabilir ve kamuoyuna gerçek olmayan bilgiler sızdırılarak karalanmak istenen kurum ya da devlet uluslararası arenada zor duruma sokulabilirler. Siber terörizm tehlikesini artıran bir diğer durum ise siber terörist eylemlerin nerdeyse maliyetsiz ve hazırlıksız bir eylem oluşu ve dakikalar içerisinde gerçekleştirilebiliyor olmasıdır (Taş, 2014: 73). Terörist örgütlere ait ve şiddeti yücelten internet sayfalarının sayısı 1998 yılında 12 gibi az bir rakama tekabül ederken, bu rakamın yakın geçmişimizde 4000'den fazla olduğu düşünülmektedir (Çetinkaya, 2010: 19). Özkışlalı (2008) ise bu internet sayfalarındaki artışları terör örgütleri açısından ele almış ve interneti kullanmanın iki ayrı amaca hizmet ettiğini belirtmiştir. İlk olarak internet, örgüt üyelerinin birbiriyle iletişim kurmalarında, ideolojileri doğrultusunda istedikleri mesajları kitlelere ve sempatizanlarına ulaştırmalarında bir forum ortamı olarak kullanılabilir. İkinci olarak da, terör örgüt elemanları siber savaş olarak da nitelendirilen siber terör eylemlerini grup olarak ya da bireysel olarak bilgisayar sistemlerine internet aracılığıyla saldırabilirler. Her iki kullanma biçiminde de kullanıcılar hemen hemen hiçbir riske girmemiş oluyor, “minimum risk ile maksimum etki”, terör örgütlerinin seslerini duyurmasında büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu terör türünde en çok eylemin nasıl gerçekleştirildiği önem arz eder. Keçeci (2012)'nin

çalışmasında yer verdiği Köknar (2001)'a göre, siber terörde kullanılan sanal ortamın sadece araç olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.

Siber terörün gelişmiş ülkeler için bir tehdit unsuru olduğu düşünülse de gelişmekte olan ülkelerde de risk vardır. 11 Eylül saldırılarından sonra siber terörizm daha fazla dikkate alınması gereken bir tehdit unsuru olmuştur. 11 Eylül saldırılarında ki terörizm türü siber terörizm olarak adlandırılmasa da hava radar sistemlerinin ele geçirilerek etkisiz hale getirilmesi, Pentagon'daki güvenlik şifrelerinin kırılması, uçakların düşürüldükten sonra pilotlarının kaçırılıp uçaklardan sinyallerin alınamaması gibi yaşanan sanal sorunlar elektronik ortamdaki güvenlik boyutun ne kadar önemli olduğunu ispatlamıştır. Bu doğrultuda 11 Eylül saldırılarının teknolojik boyutlarının yüksek olduğu rahatlıkla dile getirilebilir (Özcan ve Bal, 2001: 595-596; Özkan, 2006: 83-85).

1.2.TERÖRİZMİN GELİR KAYNAKLARI ve TERÖR ÖRGÜTLERİNİN HARCAMALARI

Terörist gruplar çeşitli yöntemler ile para toplamaktadırlar. Hayatlarını devam ettirebilmek ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için finansman ihtiyaçlarını farklı kaynaklardan sağlamaktadırlar. Suç işleyerek toplanan (haraç, uyuşturucu trafiği ve adam kaçırma gibi), bağış veya hayır kurumu adı altında faaliyet gösteren kurumlardan aktarılan paralar bu yöntemlere bazı örneklerdir. Özellikle 19. yüzyılla birlikte kendilerine destek veren zenginler ve fazlasıyla sempaticanlık duyan kişilerden elde ettikleri maddi kaynaklarla finans açısından sıkıntı yaşamamışlardır (Gücenmez, 2014: 25). Yakalanma riskinden dolayı bu paraların transferleri genellikle normal banka yolları ile olmaz. Teröristler genelde kurye yolu ile veya gayri resmi havale (hawala) sistemi ile bu paraların transferlerini sağlar. Terörün finansmanı ile mücadele, sadece terör hücrelerini dağıtmakla kalmaz, aynı zamanda onların faaliyetlerini, oluşturdıkları ağı ve özellikle kişileri radikalleştirip teröre destek vermelerini sağlayan ilişkileri de önler (Çetinkaya, 2010: 22).

Kutlu'nun çalışmasında yer verdiği terör örgütünün yasal kaynaklarından birisi de yayın gelirleridir. Yayın ve satıştan elde edilen gelirler örgütlerin yasal

gelirlerindendir. Bu gelirler gazete, kitap, dergi gibi yazılı yayınların yanında radyo ve televizyon gibi yayın araçlarıyla sağlanan gelirlerdir. Örgüt bu yayınlarla bir yandan kendi propagandasını yapmakta, diğer yandan da bu yayınlardan almak örgüte bağlılığının bir göstergesi olarak algılanmaktadır (Kutlu, 2010: 44).

Terörün finansmanı suçları ile mücadele temelde iki evreden oluşmaktadır. Bunlardan ilki bastırıcı tedbirlerin uygulandığı, ikincisi ise önleyici tedbirlerin uygulandığı evredir. Bunlardan baskıcı tedbirler kullanılarak ulaşılması gereken belge ve bilgiler normal zamandan daha hızlı bir sürede elde edilmektedir. Önleyici tedbirlerle de gerçekleştirilecek eylemden önce yapılması gereken tüm hazırlıkların eksiksiz bir biçimde hazırlanması ve gerekli önlemlerin alınması aşamasıdır (Aydın, 2009: 274; Hidayet Yücel, 2015: 21).

Yaşanan olaylardan sonra Dünya genelinde sorunlara yol açan suç gelirleri büyük çaplı mücadelenin başlatılmasına neden olmuştur. Suç gelirlerinin aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadele ülkeler arasında zorunlu hale gelmiştir. Bu amaçla 1989 yılında FATF (Financial Action Task Force) yani Türkçe anlamıyla Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Mali Çalışma Grubu anlamına gelen grup kurulmuş ve Türkiye ise bu gruba 1991 yılında üye olmuştur. Günümüz itibarıyla 35 üyesi vardır. FATF tarafından terörizmin finansmanı ele alınarak terörizme yapılan destekleri engelleyici, önleyici ve kontrol altına alıcı tedbirler uygulanmıştır. Türkiye bu konuya çok fazla önem vererek mali suçlarla mücadele kapsamında birçok düzenlemeye imza atmış ve atmaya da devam etmektedir. Bu kapsamda oluşturulan mevzuatlar içerisinde;

- Suç gelirlerinin aklanmasının ve terörün finansmanının müstakil bir suç olarak kabul edilmesi,
- Kimlik tespiti ve şüpheli işlemlerin raporlanması, Bilgi verme, iç kontrol, denetim ve eğitimle ilgili yükümlülüklerin getirilmesi,
- Bu yükümlülükler uyumun denetlenmesine ilişkin yasal ve idari düzenlemeler,

şeklinde yeni mevzuatlar oluşturulmaktadır (Şimşek, 2010: 57).

11 Eylül 2001 saldırılarından önce 1999 yılında Terörün Finansmanının Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde yer alan terörizmin finansmanı kavramı bütün uluslararası kuruluşların gündemlerinde yer almıştır. Terörün

finansmanı ile mücadele kavramı zamanla karapara aklama ve terörün finansmanı ile mücadele olarak değiştirilmiş ve daha kapsamlı hale getirilerek iki soruna da müdahale çözümleri aranmıştır (Üstün, 2008: 19).

Terörün finansmanı ile mücadelenin temelde birbirini tamamlayan iki sacayağından oluştuğu söylenebilir. Bunlardan ilki, henüz suç işlenmeden terörist malvarlıklarına ve terör fonlarına yönelen önleyici tedbirlerdir. İkincisi ise suç işlendikten sonra finansör failin cezasız kalmasını önlemeyi hedefleyen yaptırımlardır (Gödekli, 2013: 3).

Büyük boyutlardaki ticaret hacmi, çok fazla cinsten parayla çalışılmasının verdiği karmaşıklık, gümrüklerde geçişler sırasında devletlerarasında bilgi eksikliği, yasadışı gerçekleştirilen ticareti tespit edebilmek için yeterli bilgi ve donanımına sahip olmamak, yasal yollarla yapılan ticaretin yasal olmayan gelirlerle desteklenmesi gibi unsurlar karapara aklayanlar ve terörizme destek olanlar için teşvik edici unsurlardır. Gerçekleşen tek bir dış ticaret işlemi için birden fazla fatura kesilerek yanıltma yapılmaktadır. Yine aynı taktikle bir işlem için birden fazla ödeme yapılarak gerçekleştirilecek terör faaliyetlerine ihtiyaç duyulan maddi destek sağlanmış olmaktadır. Tüm bunlara ek olarak bu işlemler tek bir kuruluşla değil de birden fazla kuruluşlarla gerçekleştirilerek olayın karmaşıklığı daha da artırılır ve bu yöntemlerle yurt dışına gönderilecek maddi destekte sağlanmış olur. Bu durum ortaya çıktığında ise ödeme şartlarının değiştirildiği ya da ekstradan ödenen ücretlerin, ödemede gecikme yapıldığı için verilen cezalar olduğu şeklinde açıklamalar yapılarak durumdan aklanılmaya çalışılmaktadır (Berik, 2010: 87).

Türkiye'deki terörizmin finansmanı ile mücadelede aynı amaçlar doğrultusunda, finansal kuruluşların, kolluk kuvvetlerinin, uluslararası arenadaki kuruluşların ve kamunun desteğiyle birlikte ortak hareket edilerek toplu bir mücadele örneği sergilenmektedir (Şimşek, 2010: 57).

Terör örgütleri elde ettikleri gelirleri sadece terör eylemlerine harcamamaktadır. Bu giderlerle örgütün ulaşımı, örgüt evlerinin kirası, yeni üyelerin katılımını sağlama, propaganda, silah temini, bomba yapımı, öldürülen teröristlerin ailelerine yardım, çeşitli iletişim araçlarının satın alınması, yüksek miktarlarda verilen rüşvet, örgüt yayımlarının basımı, yiyecek ve içecek temini ve bilgi aktarılmaktadır (Altunok, 2009: 96; Hidayet Yücel, 2015: 12).

Kamyon ve tırların sayısındaki artış uluslararası ticareti kolaylaştırmış ve dolayısıyla teröristlerin, kontrolü yetersiz bazı gümrüklerin geçişlerinde silah ve insan kaçakçılığı yapmalarına olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler terörist grupların yabancı ülkelerde terörist hazırlıklarını başarılı bir şekilde yaparak kapasitelerini ve gelişmelerini kolaylaştırmıştır (Çetinkaya, 2010: 28-29).

1.3.TERÖRİZMİN ETKİLERİ

Terör faaliyetlerine engel olmaya çalışan devlet yöneticileri bu mücadelede maddi harcamalarını en çok savunmaya harcamaktadırlar. Terör saldırılarından oluşan yıkımın yeniden toparlanabilmesi halk üzerindeki etkisinin en kısa zamanda giderilmesi içinde maddi ve manevi desteğin sağlanması gerekmektedir. Terör eylemlerine bakıldığında bu eylemler sadece maddi kayıplara değil bazen dönüşü olmayan manevi kayıplara da neden olmaktadır (Demir vd., 2016: 47). Özellikle işsizlik ve terörizm bölgelerin sosyo-ekonomik şartlarını yakından ilgilendirmekte ve bölge dışına gerçekleşen göçü arttırmaktadır. Yaşanan terör olayları nedeniyle okulların uzun süreli kapalı tutulması, öğrenci ve öğretmenlerin okullara gidememesi, genç nesli yönlendirilebilecek sosyal sportif faaliyetlerin gerçekleştirilememesi, söz konusu bölgede üretimi, istihdamı ve eğitimi de olumsuz etkilemektedir (Engin, 2016: 181).

Devletler, dünya kamuoyu, uluslararası şirketler, küçük işletmeler ve sivil toplum kuruluşları her türlü plan ve projelerinde terörizmi dikkate alarak bu doğrultuda önlemler alarak geleceğe dair planlar yapmaktadırlar. Dolayısıyla terörizm beşeri birçok olgu üzerinde doğrudan veya dolaylı etki sahibi olmaktadır ve bundan sonra da etki sahibi olması muhtemeldir (Uytun, 2009: 2).

1.3.1.Terörizmin Ekonomiye Etkisi

Barışın ve çatışmanın ekonomik sonuçlarını anlamaya çalışmak ekonomistler arasında süre gelen bir gelenek olmuştur. I. Dünya savaşında sonra ve II. Dünya Savaşını izleyen yıllarda, örneğin, Keynes (1919), Meade (1940), Pigou (1940) ve

Robbins (1942) gibi bazı önemli ekonomistler, ekonomik durum ve uygulanacak ekonomik politikalar ile savaş ve barış arasındaki etkileşimin ne yönlü olduğunu araştırmışlardır. Savaşlar ve iç çatışmaların ekonomik literatürde ki yeri terörizmle karşılaştırıldığında, terörizmin ekonomik sonuçları çok daha az dikkat çekmektedir. Fakat 11 Eylül döneminden sonra dikkatlerin yönü değişmiştir. Terörizmi ve terörizmin ekonomik sonuçlarını daha iyi anlayabilmek için çaba sarf edilmektedir (Çetinkaya, 2010: 1).

Abadiea ve Gardeazabalb (2008), dünya ekonomilerine terörizmin nasıl etki ettiğini araştırmalarına konu edinmişlerdir. Bu araştırmalar sonrasında terörizmin temelde dört şekilde etki ettiği tespit edilmiştir. İnsani ve fiziksel sermaye, yaşanan terör saldırıları sonrasında azalma eğilimi göstermektedir ve bu tespitlerden ilkidir. Gerçekleşen terör olaylarından sonra ortamda oluşan belirsizlik ise ikinci tespit olmakla beraber bu saldırılardan sonra alınması gereken güvenlik önlemleri ve yapılması gereken savunma harcamaları üçüncü tespittir. Tüm bu yaşananların doğrultusunda ülkede oluşan karışıklık ülkeye olan güveni sarstığı için gelecek olan turist kabilelerini olumsuz etkilemekte, turizm sektörünü ve beraberinde birçok sektörü de büyük sekteye uğratması dördüncü tespittir (Enders vd., 1992: 21; Ağırman vd., 2014: 100).

Yaşanılan terör eylemleri sadece eylemin gerçekleştiği anda insanlar üzerinde üzüntü, acı ve maddi kayıplara neden olmaz eylemden zaman geçse de maddi manevi kalıcı hasarlar bırakabilmektedir. Oluşan belirsizlik ortamı yatırımlara, tasarruflara ve tüketim harcamalara direk etki etmektedir. Devlet yatırımlara yönelebilecekken bütçeyi terörizmin mücadelesine harcamak zorunda kalabilir. Bu savunma harcamalarını artırdığı için ekonomik kayıplar yaratmaktadır. Teröristler bu tür saldırılarla ülkenin beşeri ve fiziki sermaye stokunu hedef alırlar ve yabancı kaynakları engelleyerek ülkeye sıcak para akışının önüne geçerler. Belirsizliğin artmasıyla kaynak dağılımı bozulur ve güvenlik önlemleri için yapılan harcamalarla maliyetler artar ve kaynaklar daha verimli olduğu alanlardan farklı yerlere kaymasıyla teröristler ülkeler üzerindeki emellerine ulaşmaya çalışır (Frey vd. (2007)'den aktaran Ağır ve Kar, 2010: 15). Hiç beklenilmeyen bu şoklarla ani alınan politik kararlar neticesinde kontrol dışı hareket eden parasal oranlar enflasyona etki ederek beklenmedik olumsuz gelişmeler yaşatabilir. Bunun sonucu olarak da bütçe açıkları, üretim fazlası gibi ekonomik sıkıntılar doğabilir

(Tunay, 2001: 211). Terörizm sonrasında yaşanan ekonomik kayıplar araştırmacıların bu konuyu detaylandırarak ele almalarına neden olmuştur. Bu süreçte oluşan bütün kayıplar, bütün ekonomik birimler üzerinde dolaylı ya da doğrudan etki bırakmaktadır. Makroekonomik değişkenlere yönelik farklı tutumlar sergilenebilir (Ağır ve Kar, 2010: 14). Dolaylı etkilerin zamanla ülkeden ülkeye, sektörden sektöre göre farklılık göstereceği, doğrudan etkilerin ise kısa dönemde gerçekleşeceği belirtilmektedir. Uluslararası ekonomi yönünden terörizmin etkilerine bakıldığında sermaye stoklarında azalış gerçekleşirken, yatırımlara, yeni iş olanaklarına harcamalar yapılması gerekirken savunma harcamalarına nakit aktarımı yapılmak zorunda kalınır (Abadie ve Gardeazabal (2005)'den aktaran Algan vd., 2016: 624). Belirsizliğe dayalı risk primi artış gösterirken, üretim olanaklarında da maliyetler artış gösterir. Hizmet sektöründe talep düşüşleri yaşanır. Yine aynı şekilde hayvancılık talebi de büyük oranda azalış gösterir (Frey vd., 2007: 13; Algan vd., 2016: 624).

Terörizmin ekonomik maliyete etkileri dolaylı veya dolaysız, uzun dönemli veya kısa dönemli olarak ayrılabilir. Terör maliyetleri, verimsizliği artırarak ekonomi üzerinde olumsuz arz yönlü şoklar yaratmaktadır. Emek ve sermaye kaynaklarının güvenlik harcamalara kaydırılması, verimi daha düşük alanlarda kullanılması sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında, terörizmin ana etkileri, terörist saldırılar sonucunda sermayenin (insani ve fiziksel) azalması, terör tehdidinin belirsizliği arttırmasıdır (Atık vd., 2016: 181).

Saldırıların akabinde gerçekleşen doğrudan ekonomik yıkımlar saldırıların boyutuna, ülkenin ekonomik kalkınmışlığına göre değişkenlik göstermektedir. Dolaylı ekonomik etkilerine bakıldığında ise hem yatırımcıların hem de tüketicilerin güvenlerinde oluşan sarsıntılar uzun dönemde yatırımların çekilmesine, harcama yapmak yerine paranın elde tutulmasına, borçlanmanın maliyetinin artmasına ve menkul kıymetlerin değerlerinde bir genel düşüşe neden olur (Ağırman vd., 2014: 102-103).

Hane halkının belirli bir dönemde bütün ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri karşılamak için yapmış olduğu harcamaların tamamına toplam tüketim denilmektedir. Her yerde olduğu gibi oluşan riskle, bireyler varlıklarını harcamak yerine ellerinde tutmayı seçtikleri için toplam tüketimde terör faaliyetlerinden olumsuz etkilendiğinden

hane halkı tercihlerini başka yöne çevirmek zorunda kalır (Brück ve Wickström, 2004: 4; Ağırman vd., 2014: 103).

Deneysel çalışmalar bireylerin belirsizlikten kaçındığını öngörürken, ekonomideki teoriye göre de yatırımcıların belirsizliği sevmedikleri için ticaretten kaçındıklarını belirtmiştir. Ortamdaki muammalığa bakıldıkça yatırımcılardaki kaygıda artış gösterir. Ortamdaki panik havasıyla birlikte kişilerde bariz korku, endişe ve depresif hareketler görülebilir. Tüm bunlar ekonominin ilerisi için büyük sıkıntılar oluşturabilir (Raghunathan ve Pham, 1999; Lerner ve Keltner, 2000; Ağır ve Kar, 2010: 25). Alp (2013)'e göre risk algısının yükselmesi bu sektörde tüketim eğilimini düşürmektedir. Direkt büyüme oranına etki edebilecek kaynakların sektörden çekilmesi bu durumu açıklamaktadır. Bu şartlarda bireyler paralarını vergiden kar edebilecekleri bölgelere yatırarak tüketimden kaçınma eğilimi sergilerler. Bu etkiler terörizmin tüketim ve tasarrufları nasıl etkilediğini gözler önüne sermektedir.

Küreselleşmeyle, ulusların uluslararası terörizme karşı sergiledikleri tutumlar artış gösterirken bir yandan da uluslararası ekonomik faaliyetler yapılan politikalardan fazlasıyla etkilenmektedir. Dünya'da gerçekleşen ticaret hacmi, Dünya GSMH' sına oranlama yapıldığında bu oran 1970'lerde %27 civarlarında iken 2000 yılına gelindiğinde bu rakamın %45'e yükseldiği görülmüştür. Dünya ticaret hacminin geçmiş 30 yılına bakıldığında ülkeler arasında mal ve hizmet ithalat-ihracat hacimlerinin arttığı izlenmiştir (Mirza ve Verdiyev, 2008: 180; Ağır ve Kar, 2010: 19). Toplumsal politika ve terörizm arasındaki belki de en görülür bağlantı yoksulluk ve kişi başı gayrisafi yurt içi hâsılanın (GSYİH) rolüdür. Fakat toplumsal politikaların fakirlik ve kişi başı GSYİH' nin etkileri, fakirlik ve gelişimin terörizme olan etkileri kadar yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Refah ve gelişme üzerinde yapılan araştırmalar hangi toplumsal politikaların yoksulluğu azaltıp gelişmeyi arttırıp arttırmadığı ve ne kadar arttırdığının belirli refah şartlarına - yani daha çok yoksullara yönelik, transfere karşı hizmet odaklı refah, evrensele karşı hedefe bağlı transferler ve işsizliğe karşı yaşlılık yardımları gibi - bağlı olduğunu öne sürüyor (Çetinkaya, 2010: 38). Araştırmalara göre daha yüksek kişi başı GSYİH'ya sahip ülkeler daha az terör olaylarıyla karşılaşmaktadır.

Ağırman 'nın, Nitsch ve Schumacher (2004)'den ulaştığı bilgilere göre gerçekleşen terör eylemlerinin sayısındaki iki kat artış dış ticaret hacmi üzerinde %4'lük

bir azalma meydana getirmektedir. Yaşanan terör olaylarının dış ticaret hacmine etkisini üç şekilde gözlemleyebiliriz. Piyasada oluşan güven kaybından kaynaklı ticaretteki güven azaldığı için maliyetler artış göstermektedir. Firmalar tarafından yapılan gelecekle ilgili planların, beklenmedik terör eylemleriyle gerçekleştirilmesi zorlaşabilir ve firmanın geleceğine dair büyük riskler oluşabilir. Bu süreç hem firmaların uluslararası piyasalardan geri çekilmelerine neden olabilir hem de uluslararası yapılan ticaret hacmi azalış gösterir. İkinci etkisi güvenlik amaçlı yapılan önlemlerde ve güvenlik soruşturmaları sırasında geçen sürede artan işlem maliyetleridir. Üçüncü etkisi ise, ticaretinin sağlandığı malların direk zarar görmesi ihtimalidir. Bu durum söz konusu olduğunda uluslararası yapılan ticaretin düşme ihtimali yüksektir. Terörizm firmaların yapacağı yatırım kararlarına da etki ederek gerçekleştirilen saldırılarla firmaların aktif faaliyetlerine zarar verebilirler. Bu yüzden firmalar terör içerikli zarar görecekları bölgelerden uzak durmalıdırlar (Ağır ve Kar, 2010: 20).

Ülkenin bir dönem önceki nüfusu yani nüfusta meydana gelen bir artış terör olaylarını artırmaktadır. Aynı zamanda gelir dağılımındaki eşitsizlikte terör olaylarını artırmaktadır. Yine ticaret hacmi ve şehirleşme arttıkça terör olaylarındaki ölü sayısı azalırken, işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlik arttıkça ölü sayısı artmaktadır (Çetinkaya, 2010: 76-77). Alp (2013)'in, Blomberg vd. (2004)'nin çalışmasından edindiği bilgilere göre, birçok araştırmacının da değindiği gibi terörün bir bölgede etkinliği arttıkça o bölgede yatırımların azalmasının yanında uzun dönemli yatırımlar kısa döneme çekilirken, kamunun terör konusundaki harcamaları da artış gösterir. Firmalar bu olumsuz ortamdan kaçmak ve maliyet artışlarının önüne geçmek için uzun dönemli yatırımlardan vazgeçerek, o bölgeden de uzaklaşmaya çalışır (Australia Department of Foreign Affairs and Trade, 2004: 5; Alp, 2013: 7). Terör yüzünden gerçekleştirilemeyen yatırımlar zamanla işsizliğe neden olarak o bölgedekilerin daha da çok teröre yönelmelerine sebep olur. Ekonomik darlığa düşen, alım gücü düşük, işsiz aileleri terör örgütleri hedefleri haline getirerek bu durumlardan yararlanıp, zor durumdaki kişileri ailelerine destek olma vaatleriyle örgütlerine katarlar (Algan, 2000: 34; Öztürk ve Çelik, 2009: 95).

Araştırmacılar, bir ülke içerisinde yaşanabilecek terörle gerçekleşen iç savaş faaliyetlerinin, sermaye stokunu iki şekilde etkilediğini belirtmişlerdir. Bunlardan ilk

etkinin ülke içinde yaşanan iç çatışmaların sermaye stokunda azalışlara neden olacağı şeklindedir. Terör eylemleriyle, yollar, barajlar, okullar, limanlar, gayrimenkuller ve fabrikalar yakılıp, yıkılıp, patlatılarak yok edilmeye çalışılırken sermaye stoku da zamanla aşınmaya uğrayarak değişikliklerden etkilenmektedir. İlave yatırımlarla aşınma payından daha da fazla sermaye stoku gerçekleştiğinde sermaye stokunda büyüme gerçekleşecektir. Ancak yaşanan iç savaşlar bu aşınma payını arttırıp, yatırımlarda düşüşe neden olduğundan sermaye stokunda da ilerleme kaydedilememektedir. Bu düşüşler ekonomiye de eksi değer katarak, sermaye açığı oluşturmaktadır (Ağır ve Kar, 2010: 18). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimize baktığımızda bu bölgelerde yetişen büyük iş adamlarının kendi topraklarına yatırım yapamamasının birinci sebebi terördür. Devletin destek vermesine, hammadde ve yarı işlenmiş mamul temin kolaylığına, enerji pazarına yakınlığa, kalifiye elemanın bol olmasına rağmen, kendilerini yeterli güvencede hissetmedikleri için yatırımlar başka bölgelere kaydırılmaktadır (Öztürk ve Çelik, 2009: 93) .

Terörün varlığı ekonomik birimler üzerinde oluşturduğu baskıyla birlikte yatırım kararlarındaki olumsuz değişikliklerle yabancı sermayenin elden kaçmasının yanı sıra, turizm sektörü de sekteye uğrar, tüketim ve tasarruf azalış sergiler. Tüm bu olumsuzlukların yanında kamu harcamalarının askeri alana yönlendirilmesi, uluslararası ticaretin azalması, finansal sektörleri olumsuz etkileyerek sigorta fiyatlarının artmasına ve ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesine neden olur (Ağır ve Kar, 2010: 28).

Silahla gerçekleştirilen eylemler ve terörizm vergileri yok ederek, kamu harcamalarının yönünü değiştirerek, ekonomiyi büyük sektelere uğratmaktadır (Gupta vd. (2004)'den aktaran Ağır ve Kar, 2010: 21). Ekonomik yapıyla birlikte sosyal yapıya da zarar veren terör eylemlerinin ülkeye verdiği zararının tespit edilmesi ve oluşabilecek potansiyel risklere karşıda politikalar alınması gerekmektedir. Gerçekleşen sosyal ve psikolojik her türlü tahribatın onarılması alınan zararların giderilmesi için yapılan askeri harcamalar dışındaki yatırım ve ekstra harcamalara da mali açıdan dikkat edilmesi gerekir (Demir, vd., 2016: 47-48).

Genele bakıldığında terörizmin tahribatını onarmak için yapılan askeri harcamalar dikkate alınıp ön plana çıkmaktadır ancak fiziki ve sosyal yıkımların giderilmesi için yapılması gereken harcamalarda önemlidir. Terörizmden kaynaklı

yapılan askeri harcamaların seviyesi arttırılarak kamu harcamalarındaki seviye daha da arttırılabileceği gibi, başka yerlere yapılacak harcamaların yönü askeri harcamalara yönlendirilerek yapılan değiş tokuş ile terörizmin türlü kamu harcamalarına etkisi bu iki şekilde sergilenebilir (Demir, vd., 2016: 58). Çetinkaya (2010)'nın yaptığı uygulama sonuçlarına göre askeri harcamalar, işsizlik ve şehirleşmedeki artışların terör olaylarını artırıcı etki yaptığı belirlenmiştir. Ve yine kişi başına düşen milli gelir, gelir dağılımındaki adaletsizlik, ticaret hacmindeki ve eğitim harcamalarındaki artışın terör olayları üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Ağır ve Kar (2010)'ın, Gupta (1990)'dan ulaşabildikleri bilgilere göre, terör olaylarının gerçekleştiği ve çatışmaların devam ettiği süreçlerde kamu gelirlerinde yaşanan azalış nedeniyle kamu gelirlerinin GSMH' ya oranının azaldığı, hararetli sürecin geçip eylemlerin hafiflediği ya da tamamen yok olduğu dönemde ise bu oranda iyileşmelerin olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Gupta (1990) ilginç bir idea öne sürerek yaşanan silahlı eylemlerin kamunun savunma harcamalarına aktardığı miktarlarda artışa neden olduğunu belirtirken, sağlık ve eğitim harcamalarında bir değişikliğin olmadığını belirtmiştir. Bütçe açıklarının yaşanmasına ve enflasyonun yükselmesine sebep olarak savunma harcamalarındaki artışın yanında getirdiği makroekonomik istikrarsızlığa bağlamıştır. Zycher (2003)'den alınan bilgilere göre de, bu yaşanan durumlar sonrasında meydana gelen makroekonomik istikrarsızlık neticesinde gerçekleşecek bütçe açıklarının beraberinde faizlerin de artışına neden olacağını belirtmiştir. Yani piyasada oluşacak risk ve belirsizlik sonrasında ülkelerin borç alma faizlerinin yükseliş göstereceği ifade edilmiştir.

21'inci yüzyılın büyümlü kavramı turizmdir. Turizm siyasi, kültürel, ekonomik ve ticari açıdan fazlasıyla etkilenip bunlara göre zaman zaman şekillenen ekonomik göstergelerden biridir. Turizmin gelişmiş ülkeler açısından önemi büyüktür, özellikle durağanlık içinde devamlılık gösteren ülkeler için bir çıkış noktası iken, gelişmekte olan ülkeler içinde cari açık kâbusundan kurtulmak adına çok kolay ve az masraflı yöntemlerden birisidir (Baker, 2014: 58, Özcan ve Özmen, 2016: 70). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne göre, gelişmekte olan ülkelerdeki bütün hizmet sektörlerinin oluşturduğu toplam ihracata turizm sektörünün oranlaması yapıldığında turizmin bu oran içerisinde %40'lık bir payı bulunmaktadır. GSMH içerisinde ise %3-

%10 arasında bir dilime sahiptir. Terörist gruplar en kısa yoldan en çok ne kadar zarar verebilirimin peşinde olduklarından, arz ve talepten çabuk etkilenen turizm sektöründe yaşanabilecek bir azalmanın çarpan etkisiyle diğer sektörleri de etkileme potansiyeli terör örgütleri için cazip hale gelmektedir. Gerçekleşecek bir terör hareketinin basında yankı bulmasıyla turizm sektörüne yapacağı olası bir olumsuz etki teröristler için bu eylemleri gerçekleştirmek adına çok cazip ve çekici gelmektedir (UNWTO, 2005-2006; Ağırman, 2014: 105).

Turistik bölgelerin güvenilirliği daha çok o bölgelerde savaş, terör eylemleri ve politik istikrarsızlıkların var olup olmamasıyla sorgulanır (Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 54). Tatil hazırlığı içerisinde olan kişiler, tatil bölgelerini belirlerken daha çok sükûnet ve huzurun olduğu güvenilir yerleri seçerler. Kişilerin sorunlu bölgelere gitme gibi bir zorunluluğu olmadığı ve ikamesinin bol olduğu için turizm bu tür saldırılardan fazlasıyla etkilenmektedir. Özellikle bu tür eylemlerin basında fazlasıyla yer verilerek gündemde tutulması teröristler için bu tür eylemleri daha da çekici kılmaktadır (Ağır ve kar, 2010: 26). Turistler bu tür eylemlere şahit olduklarında yaptıkları tatil planlarını ya bir süre ertelemek zorunda kalıyorlar ya da tamamen iptal etmeyi seçiyorlar. Tüm bu olumsuzluklar turizm endüstrisini sekteye uğratarak, turizmin toparlanmasını uzun zamanlar gerektiren bir sürece sevk etmektedir (Feichtinger, Hartl and Novak, 2001: 284; Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 47).

Turizmi etkileyen unsurlara bakıldığında terör ve potansiyel riskler birinci unsurken, terörün turizme verdiği zararlarla ekonomiye yaptığı olumsuz etki ikinci unsuru oluşturmaktadır (Özcan ve Özmen, 2016: 71). Ayrıca üretim sektöründeki kaynakların güvenlik sektörüne yönelmesinden dolayı güvenlik harcamalarının artması turizm gibi belli sektörlerin negatif olarak etkilenmesini sağlamaktadır (Atık vd., 2016: 181). Politik istikrarsızlıklardan etkilenen turizm, daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde her türlü olumlu veya olumsuz etkilere açık konumdadır. Yine bu yönüyle turizm askeri darbelerden ve ihtilallardan doğrudan etki altında kalır (Poirier, 1997: 676; Emsen ve Değer, 2004: 68).

Terörizmi azaltmak veya daha etkileyici şekliyle terörizme karşı savaş için, hala geçerli olan strateji teröristleri ve destekleyicilerini izole etmektir. Bu strateji yakın terör tehditlerini azaltmada başarılıdır ancak sivil özgürlüklerini kısıtladığı gibi

ekonomik bedeli de vardır (Çetinkaya, 2010: 3). 2015 yılı Global Terörizm Endeksi raporundan elde edilen bilgilere göre, 2014 yılı baz alındığında terörizmin olumsuz etkisi yaklaşık %61 oranında artmıştır. Maliyet rakamlarına bakıldığında ise 52.9 milyar dolarlık bir maliyet bilançosuyla karşılaşmıştır (Demir vd., 2016: 47).

1.3.2. Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi

Finansal piyasalar, ekonomide fon talebi içerisindeki kişi veya kuruluşların fon fazlası olan kişi veya kuruluşlarla alış verişin yapılmasının sağlandığı sistemdir. Bu açıdan bakıldığında ekonomik etkinlik ve verimlilik açısından finansal piyasaların ne kadar gerekli olduğu görülmektedir (Ağırman, 2014: 105).

Finansal sistemler, bireyler tarafından oluşturulan mevduatların bir araya getirilerek oluşturulan büyük çaplı mevduatların yatırımlara yönlendirilmesine, yatırımcıların risklerini azaltmak amacıyla risk çeşitlendirmesi yapmalarına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda gerçekleştirilecek yatırımlar hakkında bilgi toplayıp, maliyet hesaplaması yaparak, bu maliyetin en düşük seviyelere çekilmesini sağlayıp, yapılan yatırımların takibinde kalarak ekonomiye olumlu değerler katmaktadırlar. Finansal sistemler, yeni teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesi ve yayılmaya başlaması, fon birikimiyle sermaye elde edebilmek için ekonomik büyüme açısından büyük öneme sahiptir (Aslan ve Küçükaksoy, 2006: 26). Aynı zamanda ülkede yaşanan ekonomik her türlü gelişme ya da gerilemeden finansal piyasalar çok çabuk etkilenmekte olup bir o kadar da çabuk toparlanma yaşamaktadırlar. Meydana gelen bir belirsizlik ortamı finansal piyasaları otomatik etkiler ve bu belirsizliğin büyük çoğunluğu yaşanan terörizm olaylarından kaynaklanmaktadır. Terörizm bazen finansal piyasaları dolaylı yollardan bazen de doğrudan etkiler. Bu etkiler bazen eylemden çok kısa bir süre sonra ortaya çıkarken bazen de uzun dönemlerde kendini gösterebilmektedir.

Finansal piyasaları olumsuz etkileyen unsurların başında belirsizlik ortamı gelmektedir. Terör ve terörizmle ilgili olaylar ise belirsizliği arttıran unsurlardır. Artan belirsizlik, pazarın volatilitelerini ve risk primlerini arttırmakta ve yatırımcıların davranış şekillerinin değişmesine sebep olabilmektedir. Yatırımcılar terör olaylarının fazlaştığı dönemlerde kısa vadeli yatırımlardaki hisse senedi gibi riskli varlıkları çıkartarak, altın,

hazine bonusu gibi daha güvenli ve likit varlıklara yönelmektedir. Uzun vade de bu durum finansal piyasaları olumsuz etkileyerek yatırımlar için negatif bir durum yaratmaktadır (Atık vd., 2016: 199).

Sermaye piyasasına bakıldığında yatırımcılar terörist saldırılardan etkilenmemek ya da en az maliyetle kurtulmanın yollarını ararken bir seçenek olarak yatırımlarda risk çeşitlendirilmesine gidilmektedir (Ağırman vd., 2014: 103). Bu tür önlemler alınmadığı takdirde belirsizlik ortamı kararları direk etkileyebilir ve piyasalarda bir panik havası oluşturabilir (Alp, 2013: 12).

İKİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜR İNCELEMESİ ve DEĞERLENDİRMESİ

2.1.ÇALIŞMANIN LİTERATÜR İNCELEMESİ

Terör olaylarının sermaye piyasalarına olan etkisi son yıllarda yoğun biçimde çalışmalara konu olmaktadır. Araştırmacılar tarafından farklı model ve yöntemler kullanılarak farklı ülkelerde yapılan çalışmalar literatürde yer almaktadır. Ulaşılabilen bazı çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

2.1.1.Terör Olaylarının Sermaye Piyasasına Etkisini İnceleyen Yabancı Literatür Çalışmaları

Chen ve Siems (2004), çalışmalarında 1915 yılına kadar uzanan 14 terör ve askeri saldırısı sonrasında ABD sermaye piyasasının tepkisini olay-inceleme metodolojisiyle incelemişlerdir. Faizsiz hisse senedi endeksleri üzerindeki etki analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ABD sermaye piyasasının yaşanan terör olayları arasından sadece iki terör olayında tepki verdiği gözlemlenmiştir. Hisse senedinin tepki verdiği terör olayları ise 1985'te Hindistan Hava Yolları yolcu uçağının bombalanması ve 11 Eylül 2001 saldırılarıdır. Bu etkilenmelerin az olmasını ise, ABD sermaye piyasasının diğer küresel sermaye piyasalarına göre daha çabuk iyileşebilmesi, artan piyasa esnekliği ve kısmen istikrarlı bankacılık ve finans sektörünün varlığıyla açıklamışlardır.

Eckstein ve Tsiddon (2004), İsrail'deki terör olaylarının ekonomi üzerine etkisini ölçmüşlerdir. Uygulamada Var analizi yapılmış olup, tüketim, yatırım, ihracat ve netlik gibi makroekonomik değişkenler kullanılmıştır. Uygulama sonucunda da terör olaylarının yüksek boyutta kısa vadeli etkilere sahip olduğu gözlenmiştir. İsrail'in bu süreçler içerisinde terör olaylarını yaşamamış olsaydı kişi başına gelirin %4 daha fazla olacağını belirtilmiştir.

Lı ve Schaub (2004), 1975-1997 yılları arasında 112 ülkeden oluşan bir örneklemle portföye ve doğrudan yatırımlara uluslararası terör olaylarına etkisini ölçmüşlerdir. Çalışmada havuzlu zaman serisi analizi yapılmıştır. Uygulama sonucunda ise doğrudan yatırımın ve portföy yatırımlarının uluslararası terörizm üzerinde doğrudan olumlu bir etkisine rastlanmazken dolaylı ve olumsuz bir etki tespit edilmiştir.

Nitsch ve Schummacber, (2004), terörizmin ve savaşın uluslararası ticarete etkisini incelemişlerdir. 1960 ile 1993 yılları kapsamında 200'den fazla ülke arasındaki ikili ticaret akışları araştırılmıştır. Terör olaylarının ticaret hacmini azalttığı görülmüştür. Terör sayısındaki artışın ikili ticarete %4'lük bir azalmaya neden olduğu tespit edilmiştir.

Abadie ve Gardeazabal (2005), WMRC Küresel Terörizm Endeksi'nde yer alan 186 ülke içerisinde Uluslararası Para Fon'unda yer alan 110 ülke çalışmaya dâhil edilmiştir. Uluslararası risk derecelendirme kuruluşu tarafından yayınlanan doğrudan yabancı yatırımlar ve Dünya Bankası'ndan alınan kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hâsıla verileriyle ve regresyon analiziyle çalışılmıştır. Terörizmin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz etkisi tespit edilmiştir.

Greenbaum vd. (2007), 1985-1997 yılları arasındaki terörizmin İtalya'daki istihdam ve iş olanaklarına etkisi analiz edilmiştir. Panel veri analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda ise, terör saldırılarının firma sayılarında düşüşe neden olduğu ve istihdamı azalttığı görülmüştür.

Arin vd. (2008), 6 ülke için terör olayları ile hisse senetleri ve oynaklıklar arasında istatistiksel olarak bir nedenselliğin olup olmadığını test etmişlerdir. Modelde Var analizi ve GARCH analizi kullanılmıştır. Uygulama sonucunda şokların ülkeler arasında değiştiği ve terör olaylarının etkisinin ülkenin büyüklüğüne göre değiştiği görülmüştür. İspanya ve İngiltere borsalarındaki yatırımcıların daha dayanıklı oldukları tespit edilmiştir.

Brounen ve Derwall (2010), terörist olayların hisse senedine etkilerini dünyanın büyük ekonomilerini kapsayan ve doğrudan ilişkili olan bir veri kümesiyle incelemiştir. Terörist saldırılarının fiyatları olumsuz etkilediği görülürken, doğal afetlerden depremi de analize dâhil ederek bu iki beklenmedik şokun etkisine bakıldığında terör saldırılarının ardından gerçekleşen düşüşün daha çok olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu olumsuzlukların çok uzun vadeli olmadığı, her iki şok karşısında da fiyatların yaşanan terör olaylarının ilk haftasında tekrar yükseldiği görülmüştür.

Drakos (2010), terörist faaliyetlerin yatırımcının ruh haline etkisini ölçmüştür. 22 ülke üzerinden günlük borsa getirileri kullanılarak ARCH modeli ile analiz yapılmıştır. Terörist saldırılarının gerçekleştiği günlerde hisse senedi getirilerinin daha düşük getiri seviyelerine indiği gözlemlenmiştir. Psikososyal etkilerin seviyesi arttıkça terörist faaliyetlerin olumsuz etkilerinin de büyük oranda arttığı tespit edilmiştir.

Gul vd. (2010), 2006 ve 2008 yılları arasında Pakistan'da yaşanan terör eylemlerinin finansal piyasalara etkisi tahmin edilmiştir. Terör faaliyetleriyle Pakistan Karaçi Borsası, FOREX piyasası ve Interbank pazarları arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Günlük verilerle çalışılarak OLS modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda da terör faaliyetlerinin mali durumu olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Karolyi ve Martell (2010), 1995 yılından 2002 yılına kadar halka açık şirketlerin hedef alındığı, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Terörle Mücadele Bürosu tarafından derlenen 75 terör saldırısının hisse senedi fiyatlarına etkisi incelenmiştir. Anormal getirilerin kesitsel analizi sonucunda 401 milyon ABD dolarının saldırı başına %0,083'lük bir negatif etkiye neden olduğu görülmüştür. Şirket yöneticilerinin kaçırılması gibi beşeri sermaye kayıplarının, tesis veya bina bombalaması gibi fiziksel kayıplardan daha olumsuz etkiler doğurduğu tespit edilmiştir.

Liargovas (2010), 14 Yunan ticari bankasının günlük borsa verileri kullanılarak yaşanan üç büyük terörist eylemi (11 Eylül 2001 saldırıları New York, Madrid treninde 11 Mart 2004'te bombalama ve 7 Temmuz 2005'te Londra tren bombardımanı) Olay İnceleme Metodolojisi ile incelemiştir. Madrid terörist olayının hisse senedi üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. 11 Eylül saldırılarında ise anormal yükselişlerle karşılaşmıştır. Londra'daki terör olaylarından 10 gün öncesinden borsa olumsuz ancak anlamlı sonuçlar vermiş olup, olay sonrasında ise borsada pozitif bir etkiyle karşılaşmıştır.

Chesney vd. (2011), terörizmin hisse senedi, tahvil ve emtia piyasaları üzerindeki etkisi ampirik olarak incelemişlerdir. 25 ülkede, 11 yılda gerçekleşen terör olaylarını ele almışlardır. Bu incelemelere ek olarak da finansal krizler ve doğal felaketler gibi aşırı etkileri olan olaylar da analize dâhil edilmiştir. Çalışmada 3 farklı yöntem kullanmışlardır. Bunlar olay-çalışma yaklaşımı, parametrik olmayan bir

metodoloji ve filtrelenmiş bir GARCH-EVT yaklaşımlarıdır. Analiz sonucunda ise, terörizmin finansal piyasalara etkisini ölçmek için en uygun yöntemin parametrik olmayan bir metodolojinin olduğu görülmüştür. Faiz oranlarının, hisse senedi piyasasına entegrasyonu, yayılma ve eşzamanlı etkileri kontrol edildiğinde bu yöntemin dayanıklılığı tespit edilmiştir.

Kollias vd. (2011), 11 Mart 2004'te Madrid'de ve 7 Temmuz 2005'te Londra'da gerçekleşen bombalı saldırıların özkaynak sektörleri üzerindeki etkisi incelemişlerdir. Uygulamada Olay inceleme metodolojisi ve GARCH modelleri kullanılmıştır. İspanya pazarlarındaki sektörlerin çoğunda negatif anormal getiri gözlemlenirken, Londra pazarlarında bu etki gözlemlenmemiştir. Ayrıca bu negatif getiri ve oynaklığın geçici bir etkisinin olduğu, uzun süre devam etmeyen bir oynaklığın söz konusu olduğu görülmüştür.

2.1.2. Terör Olaylarının Sermaye Piyasasına Etkisini İnceleyen Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar

Çetinkaya (2010), çalışmasında 1988 ve 2003 yılları arasında 97 ülkede gerçekleşen terör olaylarını ele almıştır. Bu yaşanan terör olayları neticesinde gerçekleşen ölümlerin ve yaralanmaların sayısı yıllık olarak Küresel Terörizm Veritabanı'ndan alınmıştır. Çetinkaya terör olaylarının ekonomiye etkisini inceleyen çalışmalardan bir farklılaştırma yaparak bu kez ekonomik ve politik faktörlerin terör olayları üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Bu incelemeyi yaparken de Panel Count Poisson ve Sıralı Probit Tahmini gibi ekonometrik yöntemler tercih edilmiştir. Uygulama neticesinde de ticaret hacmi, kişi başına düşen milli gelir, şehirleşme ve eğitim harcamalarının milli gelire oranına bakıldığında gerçekleşen artışlar terör eylemlerini azaltırken, işsizlikte meydana gelen artışların terör eylemlerini artırdığı görülmüştür. Yine ulaşılan bir başka sonuca göre de askeri harcamalarda gerçekleşen artışlar ülkede yaşanan terör olaylarını arttırmaktadır.

Ağırman vd. (2014), terörizmin finansal piyasaya etkilerini 35 ülke için 2003 ve 2011 yılları arasını ele alarak araştırmışlardır. Çalışmada Vision of Humanity'den ulaşılan Küresel Terörizm Endeksi ve Dünya Borsalar Birliği'nden elde edilen yıllık

ortalama borsa endeks değerleri kullanılmıştır. Uygulamada ise panel veri analizi ile çalışılmıştır. Sonuçlara bakıldığında ise hisse senedi piyasalarından terör olaylarına yönelik saldırılarda ya da terörist faaliyetlerden hisse senedi piyasalarına yönelik saldırılarda bir nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır. Çalışmaya seçilen ülkelerin çok büyük bir bölümü gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olarak ele alınmıştır. Bunun doğrultusunda da bu ülkelerdeki hisse senedi piyasalarının yeterince gelişmiş olması yaşanacak olumsuz şoklardan uzun dönemde çok fazla etkilenmemeleri sonucunu getirmiştir.

elik (2015), uluslararası barışı tehdit eden terörizmin dinamiklerini bulmak amacıyla, 2002 ve 2011 yılları kapsamında 156 ülkede gerçekleşen terörist eylemlerin temel belirleyicilerini Panel Veri Analizi ile araştırmıştır. Bulgulara göre, sürekli zamana ve yapıya göre değişiklik gösteren terörizmin, tek bir ırk, din, dil birliği olmayan ya da inanç yönü ağır basan, bölünmenin fazla olduğu ülkelerde psikolojik, iktisadi, siyasi ve meknsal stnların olduğu gerçeğine ulaşılmıştır.

Atık vd. (2016), dünya medyasında terörizm temalı haberlerin sermaye piyasaları üzerindeki etkisini ele almıştır. Büyük veri (big data) yöntemi ile dünya medyasında terörizm temalı 612,109 adet haber üç ayrı grupta sınıflandırılarak, BIST100 ve seçilmiş endeksler arasındaki ilişki tek yönlü nedensellik varsayımıyla incelenmiştir. Uygulanan Granger Nedensellik Analizi sonucuna göre, terörizm temalı haberlerin BIST100, Bankacılık, Gıda, İnşaat, Ticaret, Ulaştırma, Sanayi ve Turizm endeksleri üzerinde nedensellik etkisinin olmadığı test edilmiştir. Fakat Sigortacılık endeksi ile terör haberleri arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Işık vd. (2016) tarafından, terörizmin askeri harcamalar dışındaki kamu harcamalarına etkisini ölçmek için, 2002 ve 2014 yılları dâhilinde, İşlam İşbirliği Teşkilatı'na ye 30 ülke için Global Terörizm Endeksi'nden yararlanılmıştır. Terörizmin Mısır, Afganistan, Uganda, Katar, Pakistan ve Bahreyn lkelerinde pozitif; Endonezya, Ürdün, Cezayir ve Azerbaycan lkelerinde ise terörizmin kamu harcamalarını negatif etkilediği görülmüştür.

Koçal ve Erkenekli (2016)'nin yaptığı çalışmanın amacı, terör sularının ortaya çıkışında insani gelişmişlik düzeyi ve kültürel değerlerin etkisinin tespit edilmesidir. 94

ülkede yapılan analiz neticesinde ülkelerin kültürel değerleri ile terör arasında kısmi de olsa bir ilişki saptanmıştır. Ülkelerin güç mesafesi ve zamana yönelik (kısa vade-uzun vade) kültürel değerleri ile terör arasında, düşük ama anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bir ülkede güç mesafesi arttıkça ve uzun vadeli düşünme/planlama azaldıkça terörden kaynaklanan suçlarda artış görülmektedir. Terör suçları ile insani gelişme indeksi arasında kısmi bir ilişki tespit edilmiştir. Ülkelerin eğitim düzeyleri ve gelir durumları ile karşılaştıkları terör olayları arasında ters yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir.

Özcan ve Özmen (2016), 26 seçilmiş AB ve 13 MENA ülkesinin ekonomisini ele almıştır. 2002-2013 yıllarını içeren, ülkelerin turist sayısı turizm değişkenini temsilen, kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıla ise büyümeyi ölçmede bir gösterge olarak kullanılmıştır. Terör olaylarını temsilen de Global Terörizm Endeksi kullanılmıştır. Her iki grup ülkeleri açısından da terör eylemlerinde meydana gelen şokların uzun dönemde düzeldiği görülmüştür. MENA bölgesindeki İslam ülkelerinin, AB'deki 26 ülkeden daha çok terörist eylemlerden etkilendiği sonucuna varılmıştır. Bu ülkelerde yaşanan terör olaylarının İslam inancından dolayı değil, Ortadoğu'nun ekonomik olarak zayıflaması, siyasi ve sosyal kurumsallaşmasının sağlanamamasından kaynaklandığı vurgulanmıştır. Bu olumsuzlukların nedeni olarak da istikrarsız yönetim gösterilmiştir.

2.2.LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Literatüre genel olarak baktığımızda terör olaylarının sermaye piyasasına etkisinin araştırıldığı çalışmalar 1915-2016 yıllarını kapsamaktadır. Farklı çalışma modelleriyle yapılan uygulamalarda genellikle Panel Veri Analizi, GARCH Analizi, Granger Nedensellik Analizi ve Olay İnceleme Metodolojisi kullanılmıştır. Kullanılan veriler içerisinden de yoğunlukta kullanılan değişkenler doğrudan ve yabancı yatırım, ticaret hacmi, kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hâsıla, ihracat ve asker harcamalarıdır. Çalışmaların çoğunluğunda terör olaylarıyla sermaye piyasasına ait değişkenler arasında negatif bir ilişki bulunmuş ve terörizmin sermaye piyasasını olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte çalışmaların çoğunda bu etkinin kısa vadeli olduğu ve

kısa bir süre sonra piyasaların normal seviyesine döndüğü gözlemlenen bulgular arasındadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TERÖR OLAYLARININ SERMAYE PİYASASINA ETKİSİNİN
EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Ülkelerin bünyesinde faaliyet gösteren menkul kıymet piyasalarının gösterdiği performans ekonomik durum açısından gösterge niteliği taşımaktadır. Ekonominin yönünü göstermesi açısından birçok farklı parametre (büyüme hızı, kişi başına milli gelir, dolar kuru, ithalat- ihracat, cari işlemler dengesi vd.) bulunsa dahi menkul kıymet borsalarının endeks değerleri açık bir ölçüt olarak görülmektedir. Menkul kıymet piyasalarında faaliyet gösterecek olan piyasa aktörleri piyasada belirsizlikten uzak ve güvenli ortam istemektedirler. Piyasada faaliyet gösterenlerin terör olaylarından nasıl etkilendiği, ne yönde etkilendiği bu çalışmanın problemi olarak değerlendirilmektedir.

3.2.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada kullanılan Küresel Terörizm Endeks değerlerinin Vision of Humanity tarafından yayınlanan raporlarda yer alan değerlerin 2014-2016 yıllarını kapsamı doğrultusunda 3 yıllık çalışma yapılmıştır.

Küresel Terörizm Endeksi'nde yer alan 165 ülke içerisinde ülke borsalarına ulaşılabilen 89 ülke uygulamaya dâhil edilmiştir.

3.3.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Terör olaylarının sermaye piyasaları üzerindeki etkisini ölçmek için araştırmada panel veri analizi uygulanmıştır. Zaman serileri ve yatay kesit verilerinin birlikte kullanıldığı analizlere panel veri adı verilmektedir. Panel veriler, zaman serisi ve yatay kesit verilerinin bir arada, farklı zaman dilimlerinde aynı birimlerle ilgili veri kümelerinden oluşmaktadır. Bir başka tanımla zaman boyutuna sahip kesit verilere yer verilerek ekonomik ilişkilerin tahmin edildiği yöntem panel veri analizi denir (Ayaydın, 2012: 121; Yaman, 2014: 32).

Çalışmada regresyon analizinde orijinal serilerle çalışılmıştır. Panel veri regresyonunun tahmin aşamasında genel olarak sabit etkiler modeli (fixed effect model)

ve rassal etkiler modeli (random effect model)'den yararlanılmaktadır. Hatalarda sabit etkilerin ve rassal etkilerin varlığı sırasıyla F_{OLS} ve LM testleriyle analiz edilmektedir. Katsayıların birimlere ve zamana göre değişiklik gösterdiğinin kabul edildiği modellere sabit etkiler modeli denilmektedir. Sabit etkiler modelinde, sabit terimlerde ki farklılıklarla birimlerdeki davranış farklılıkları ispat edilmeye çalışılmaktadır (Kanat, 2011: 52). 1. eşitlikte F_{OLS} eşitliği yer almaktadır.

$$F_{OLS} = \left(\frac{(R\hat{\beta}_{OLS,U}^* - r)' [R(X^* X^*)^{-1} R']^{-1} (R\hat{\beta}_{OLS,U}^* - r)}{S_{OLS,U}} \right) \left(\frac{df}{p} \right)$$

$$= \left(\frac{S_{OLS,R} - S_{OLS,U}}{S_{OLS,U}} \right) \left(\frac{df}{p} \right) \quad (1)$$

1. eşitlikte ki $df = T - K$, $S_{OLS,R} = \hat{u}_{OLS,R}' \hat{u}_{OLS,R}$ ve $S_{OLS,U} = \hat{u}_{OLS,U}' \hat{u}_{OLS,U}$ ve “U” ve “R” β^* ve σ^2 'in kısıtlanmış ve kısıtlanmamış tahminlerini ifade eder. Normallik varsayımı altında $F_{OLS} F_{p,T-K}$ dağılımını göstermektedir. Bu dağılımda çift ve tek yönlü sabit etkilere ilişkin testler uygulanmaktadır. Bu aşamada ilk, $H_1: \mu = 0, \lambda = 0$ hipotezi ele alınarak çift yönlü sabit etkilerin varlığı test edilmektedir. λ simgesi iki yönlü modelde zaman etkisini ifade ederken, μ simgesi yatay kesit etkisini göstermektedir. Eğer H_1 hipotezi reddedilemezse, sabit etkilerin modele dâhil edilmesinin gerekli olmadığı belirlenir; H_1 hipotezi reddedilirse $H_2: \mu = 0 \mid \lambda \neq 0$ ve $H_3: \lambda = 0, \mu \neq 0$ tek yönlü hipotezlerine bakılması gereklidir. LM testinde ise, Rassal bir etkinin varlığına yönelik hipotezlerin test edilmesinde ele alınır. Yatay kesit ve zaman etkilerinin ortak varyansının sıfıra eşit olup olmamasıyla modelde bir rassal etkinin varlığı analiz edilir. Çift yönlü rassal etkinin varlığı $H_1: \sigma_\mu^2 = \sigma_\lambda^2 = 0$ hipotezi ile test edilirken, tek yönlü rassal etkilerin varlığı $H_2: \sigma_\mu^2 = 0 \mid \sigma_\lambda^2 > 0$ ve $H_3: \sigma_\lambda^2 = 0 \mid \sigma_\mu^2 > 0$ hipotezleri ile teste tabi tutulmaktadır. Hipotezlerin test edilmesinde yararlanılan LM testi χ^2 dağılımına sahiptir. (Çelik ve Akarım, 2012: 5). LM testi aşağıdaki 2. eşitlikte gösterilmektedir.

$$LM = LM_\mu + LM_\lambda$$

$$LM = \frac{NT}{2(T-1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N (\sum_{t=1}^T \hat{u}_{it})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2} - 1 \right]^2 + \frac{NT}{2(N-1)} \left[\frac{\sum_{t=1}^T (\sum_{i=1}^N \hat{u}_{it})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2} - 1 \right]^2 \quad (2)$$

2. eşitlikte, N yatay kesit gözlem sayısını belirtirken, T zaman gözlem sayısını ifade etmektedir.

Çalışmada kullanılan model 3. eşitlikte gösterilmiştir.

$$HS_{i,t} = c + KTE_{i,t} + GSMH_{i,t} + TUFE_{i,t} + CİD_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

3.4.ARAŞTIRMANIN VERİLERİ

Çalışmaya küresel terörizm endeksine dâhil olan ülkelerden hisse senedi verilerine ulaşılabilen 89 ülke dâhil edilmiştir. 2014-2016 yıllarını kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. Bağımlı değişken olan hisse senedi endeks verileri Investing.com'dan elde edilmiştir. Çalışmada yer alan bağımsız değişkenlerden ilki Vision of Humanity tarafından yayınlanan Küresel Terörizm Endeks¹ raporlarında yer alan ülkelerin endeks verileridir. Diğer bağımsız değişkenler ise Gayrisafi Millî Hâsıla (GSMH), Tüketici Fiyatları Endeksi (TUFE), Cari İşlemler Dengesi (CİD) verilerinden oluşmaktadır. Bu değişkenlere ise International Monetary Fund (IMF)'dan ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait açıklamalar Tablo 1.1 'de yer almaktadır.

¹ Küresel Terörizm Endeksi hakkında detaylı bilgiye EK 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1.1: Çalışmadaki Değişkenler

Değişken	Açıklama
Hisse Senedi (HS)	Ülkelerin aylık hisse senedi endeks verilerinin ortalaması alınarak yıllık hisse senedi verilerine çevrilmiştir.
Küresel Terörizm Endeksi (KTE)	Vision of Humanity tarafından yayınlanan raporlardaki yıllık Küresel Terörizm Endeks verileri kullanılmıştır.
Gayrisafi Millî Hâsıla (GSMH)	Cari fiyatlarla gayrisafi millî hâsılanın, ABD dolar bazındaki verileri ele alınmıştır.
Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)	Dönem sonu tüketici fiyatları endeks verilerini içermektedir.
Cari İşlemler Dengesi (CİD)	Cari hesap bakiyesinin GSYİH’ ya oranından oluşmaktadır.

3.5.AMPİRİK BULGULAR

Değişkenlere ait özet istatistiki veriler Tablo 1.2’ de verilmiştir.

Tablo 1.2: Özet İstatistikler

	HS	KTE	GSMH	TÜFE	CİD
Ortalama	8255,486	2,6323	824,1876	3,29E+11	0,8398
Medyan	2978,150	2,1390	215,2960	116,3100	-0,8880
Maksimum	163242,5	10,0000	18569,10	3,15e+13	105,9000
Minimum	46,9108	0,0000	5,4920	-5,6510	-28,1350
Standart Sapma	16703,13	2,6100	2292,788	3,10e+12	12,4948
Çarpıklık	5,1219	0,8134	5,8254	9,3362	5,4645
Basıklık	37,3261	2,7550	40,3650	88,5442	44,23881
JB İstatistiği	14275,81	30,1121	17042,33	85289,59	20248,44
(p-değeri)	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

Kullanılan değişkenlerin hepsinin istatistik değerlerine bakıldığında Jargue-Bera’nın “ H_0 : Normal dağılım gösterir.”, hipotezi reddedilir; değişkenler normal dağılıma sahip değildir.

Hatalarda sabit etkinin varlığı F_{OLS} istatistiğiyle test edilmiştir. F_{OLS} istatistik sonuçlarına Tablo 1.3’ de yer verilmiştir.

Tablo 1.3: Sabit Etkiler Modeli F_{OLS} Testi Sonuçları

	H ₁	H ₂	H ₃
F-değeri	28,2062	28,4780	0,1177
p-değeri	0,0000	0,0000	0,8889

Tablo 1.3' ten ulaşılan sonuçlara göre $H_1: \mu = 0, \lambda = 0$ hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. $H_2: \mu = 0, \lambda \neq 0$ ve $H_3: \lambda = 0, \mu \neq 0$ hipotezlerine baktığımızda ise H₂ hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilirken, H₃ hipotezi kabul edilmektedir. Sadece yatay kesit boyutunda sabit etki tespit edilmiştir.

Hatalarda rassal etkilerin varlığına ise LM testi ile bakılmıştır. LM testi sonuçları Tablo 1.4' de gösterilmiştir.

Tablo 1.4: Rassal Etkiler Modeli LM Testi Sonuçları

	H ₁	H ₂	H ₃
χ^2 değeri	217,5701	216,2871	1,2830
p-değeri	0,0000	0,0000	0,2573

Tablo 1.4' deki sonuçlara bakıldığında $H_1: \sigma_\mu^2 = \sigma_\lambda^2 = 0$ hipotezi reddedilmektedir ve en az bir boyutunda rassal etkinin olduğu görülmektedir. $H_2: \sigma_\mu^2 = 0 \mid \sigma_\lambda^2 > 0$ hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. $H_3: \sigma_\lambda^2 = 0 \mid \sigma_\mu^2 > 0$ hipotezi ise kabul edilmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda yatay kesit boyutunda rassal etkinin varlığına rastlanırken, zaman boyutunda rassal etkiye rastlanamamıştır.

Hatalarda hem sabit etkilerin hem de rassal etkilerin kullanılabileceği gözlemlenmiştir. Hangi tahmincinin daha uygun olduğunu bulmak için Hausman testi yapılmıştır. $y = bX + u$ şeklindeki doğrusal bir modelde, y bağımlı değişkeni simgelerken, x bağımsız değişkeni simgeler. u ise hata teriminin simgesidir. β : β_0 ve β_1 olmak üzere iki tahminciye yer verilmektedir. H_0 = Her iki tahmincide tutarlı ve β_1 etkindir. H_1 = β_0 tutarlı ancak β_1 tutarlı değildir. Sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli arasında seçim yapılırken β_0 sabit etkiler tahmincisi ve β_1 rassal etkiler tahmincisini ifade eder. H_0 hipotezi reddedilmezse her iki tahminci tutarlı fakat sadece rassal etkiler tahmincisi etkin olduğu için rassal etkiler tahmincisi kullanılacaktır. H_0

hipotezi reddediliyor ise, bu durumda karşısında rassal etkiler tahmincisi tutarsızken, sabit etkiler tahmincisi tutarlı çıkacağı için sabit etkiler tahmincisi kullanılır (Çelik, 2014: 77). Sonuçlar Tablo 1.5’ de gösterilmiştir.

Tablo 1.5: Hausman Test Sonuçları

Ki-kare değeri	2,1814
p-değeri	0,7024

Hausman test sonucunda H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bu durumda modelin tahmininde yatay kesit boyutunda rassal etkisinin kullanılmasına karar verilmiştir. Hatalarda değişen varyansın varlığına ise Lagrange çarpanı (LM) testi ile bakılmıştır. Tablo 1.6’ da değişen varyans test sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1.6: Değişen Varyans LM Test Sonuçları

ki-kare-değeri	4271,934
p-değeri	0,0000

Tablo 1.6’daki sonuçlara göre hatalarda değişen varyans yoktur H_0 hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde kabul edilmektedir. Bu sonuçlar hatalarda değişen varyans probleminin olmadığını göstergesidir. Terör olaylarının sermaye piyasasına yaptığı etkiyi bulmak için yapılan panel veri regresyon modeli sonuçları Tablo 1. 7’ de gösterilmiştir.

Tablo 1.7: Panel Veri Regresyon Tahmini Sonuçları

Bağımlı Değişken: HS				
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Std.Hata	t-istatistiği	Olasılık
C	6863,610	2062,737	3,3274	0,0010
KTE	154,5076	411,3366	0,3756	0,7075
GSMH	0,6165	0,7186	0,8579	0,3917
TÜFE	1,34E-09	5,11E-10	2,6283	0,0091
CİD	42,0985	80,9909	0,5197	0,6036
R²	0,0304			
F	2,0604			0,0863

Panel veri regresyonu yatay kesit boyutunda rassal etkiler yöntemi ile tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre sabit terim katsayısı 6863,610 çıkmış olup,

istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu tüm bağımsız değişkenler 0 değerini alsa dahi bağımlı değişkenin alacağı değeri açıklamaktadır (Çelik, 2014: 79). KTE değişkeninin işareti pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu durum yaşanan terör olayları ile sermaye piyasası arasında bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Beklentilerin, terör olaylarının hisse senedi piyasalarını olumsuz etkileyeceği yönünde olmasına rağmen, bu çalışmada anlamlı bir etkinin bulunamaması analizde kullanılan verinin frekansına bağlı olabilir. Küresel terörizm endeksi yıllık alınmıştır. Literatürde terör olaylarının finansal piyasalar üzerinde genelde kısa vadeli etkisi tespit edilmiş, uzun dönemde bu etkinin kaybolduğu görülmüştür (Liargovas, 2010). Bu çalışmada kullanılan veriler uzun vadeli olduğu için terörizm ile finansal piyasalar arasındaki etki tespit edilememiş olabilir. GSMH değişkeninin katsayısı Yaman (2014)'nın çalışmasında olduğu gibi pozitif çıkmıştır ancak anlamlı değildir. Bunun yanı sıra gayrisafi millî hâsıla ile hisse senedi arasında negatif ilişkiyi gösteren çalışmalarda mevcuttur (Horasan, 2008). Ülkelerin TÜFE ile hisse senedi fiyatları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bu bulguda geçmişte yapılan çalışmalarla uyumluluk göstermektedir (Yılmaz vd., 1997; Taçali, 2008; Cihangir ve Kandemir, 2010; Kuwornu & Owusu-Nantwi, 2011; Aktaş ve Akdağ, 2013). Yatırımcılar TÜFE oranlarının yükseldiği dönemlerde hisse senedine yatırım yaparak tasarrufların enflasyon oranları karşısında değer kaybetmesini engellemektedirler. Hisse senedi ile TUFİ arasında negatif ilişkinin olduğu çalışmalarda mevcuttur (Gençtürk, 2009). CİD değişkenin katsayısı da pozitif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

R^2 değeri çalışmaya dâhil edilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü göstermektedir. Çıkan sonuçlara göre modelde R^2 değerinin yüzde 3 çıkması, modele dâhil edilen bağımsız değişkenlerin hisse senedinin yaklaşık yüzde 3'ünü açıkladığı göstermektedir. F istatistik değeri ise 2,0604 çıkmış olup istatistik olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. F istatistik değerinin anlamlı olması modelin genel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Herkes tarafından farklı tanımları olan terör ve terörizmin etkileri günümüzde yeryüzündeki çoğu insanı, bölgeyi ve ülkeleri kapsayacak boyuta gelmiştir. Günümüzde sürekli gelişen teknoloji karşısında terörist gruplarda kendilerine yeni metotlar ve taktikler geliştirerek toplumlara daha fazla zarar verme çabasındadırlar. Bu olumsuzlukları ülkelerin kendi içerisinde ve uluslararası platformlarda büyük karmaşıklıklara sebep olmaktadır. Ülkelerin ekonomilerine, siyasi yapılarından, sosyal ve kültürel alanlarına kadar birçok noktada olumsuz etkiler bırakırken, kişiler üzerinde korkutma, yıldırma gibi psikolojik baskılarda yapmaktadır. Bu olumsuzlukların sermaye piyasalarına etkisi literatürde farklı açılardan ele alınarak incelenmiştir ancak çok az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır.

Hisse senetleri riskli varlıklardır ve fiyatları yatırımcılar için önemlidir. Fiyatların belirlenmesinde şirketlerin geçmişi, kar oranları, piyasa değerlerinin önemi kadar ülkenin içinde bulunduğu ekonomi, siyasi, sosyal ve kültürel konumda önem taşımaktadır. Bu çalışmada ise, terör olaylarının sermaye piyasasına etkisi test edilmiştir. 2014-2016 yılları içerisinde, Vision of Humanity tarafından yayınlanan Küresel Terörizm Endeks raporunda yer alan ülkelere borsasına ulaşılabilen 89 ülke çalışmaya dâhil edilmiştir. Hisse senedini etkileyen faktörler arasından seçilen gayrisafi millî hâsıla, tüketici fiyatları endeksi ve cari işlemler dengesi verileriyle çalışılmıştır.

Uygulama sonuçlarına göre tüketici fiyat endeksinin hisse senedi fiyatlarına anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Tüketici fiyat endeksi diğer çalışmalarda da olduğu gibi hisse senedini anlamlı etkileyen tek makro ekonomik değişken olmuştur. Tüm değişkenler hisse senedi fiyatlarına pozitif etki etmiştir. Gayrisafi millî hâsıla ve cari işlemler dengesi hisse senedi üzerinde pozitif ancak anlamsız bir etkiye sahiptir. Küresel terörizm endeksi hisse senedi fiyatları üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir ancak istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu bulgular doğrultusunda yaşanan terör olayları ile hisse senedi fiyatları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Terör olayları ile sermaye piyasaları arasında ilişki yoktur.

11 Eylül saldırıları sonrası terörizmin boyutu bir kez daha gerçek yüzüyle ortaya dökülmüştür. Din, dil, ırk, kültür, sosyal ve siyasi yapı fark etmeksizin terörizm can almakta ve toplumlara maddi manevi bazen kalıcı olacak şekilde ciddi hasarlar

vermektedir. Bu doğrultuda terörle mücadelede kesin önleyici müdahaleler yapılmalıdır. Terörizme destek olan ülke ve gruplara ağır yaptırımlar uygulanmalı ve terörizmin finansmanı engellenmelidir.

Toplumların eğitim seviyesi yükseltilmeli ve bölgelerarası farklılıklar ortadan kaldırılmalıdır. Terör olaylarının yoğun yaşandığı bölgelerde halkla birliği ve beraberliği sağlamak için konserler, şenlikler, geziler vb. şekillerde aktiviteler gerçekleştirerek o bölgelerin yeniden topluma kazanılması sağlanmalıdır. Ekonomik seviye ve istihdam artırılarak mevcut işsizlik seviyesi minimum seviyelere getirilmelidir. Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda gerçekleşecek olumlu artışlar terörizm faaliyetlerinde düşüş sağlayacaktır. Bu ortamda oluşacak güven duygusu insanları tatmin edici boyutta olmalıdır.

EK 1: Uygulamaya Dâhil Edilen Ülkeler

1. Irak	2. Nijerya
3. Pakistan	4. Hindistan
5. Tayland	6. Filipinler
7. Ukrayna	8. Mısır
9. Kolombiya	10. Kenya
11. Lübnan	12. Çin
13. Rusya	14. İsrail
15. Bangladeş	16. Türkiye
17. Birleşik Krallık	18. Yunanistan
19. Uganda	20. Bahreyn
21. Endonezya	22. Amerika Birleşik Devletleri
23. Fransa	24. Güney Afrika
25. Sri Lanka	26. Suudi Arabistan
27. Meksika	28. Tanzanya
29. Şili	30. Tunus
31. İrlanda	32. Malezya
33. Almanya	34. İtalya
35. Ruanda	36. Peru
37. Fildişi Sahilleri	38. Avustralya
39. İsveç	40. Kıbrıs
41. Norveç	42. İspanya
43. Çek Cumhuriyeti	44. Bulgaristan
45. Kanada	46. Brezilya
47. Venezuela	48. Avusturya
49. Belçika	50. Kazakistan
51. Ürdün	52. Zimbabve
53. Arjantin	54. Bosna Hersek
55. Fas	56. İsviçre
57. İzlanda	58. Macaristan
59. Yeni Zelanda	60. Birleşik Arap Emirlikleri
61. Ekvator	62. Hollanda
63. Sırbistan	64. Portekiz
65. Jamaika	66. Tayvan
67. Hırvatistan	68. Danimarka
69. Estonya	70. Kuveyt
71. Bostvana	72. Kosta Rika
73. Finlandiya	74. Japonya
75. Güney Kore	76. Litvanya
77. Letonya	78. Morityus
79. Malavi	80. Nabimya
81. Umman	82. Polonya
83. Katar	84. Romanya
85. Singapur	86. Slovakya
87. Slovenya	88. Vietnam
89. Zambia	

EK 2: Küresel Terörizm Endeksi

Dünya’da yaşanan terörist faaliyetlerin sistematik olarak sıralanması için Küresel Terörizm Veritabanı’nda toplanan verileridir. Vision of Humanity tarafından yayınlanan Küresel Terörizm Endeks raporlarında yaşanan terör olaylarının yoğunluğuna göre ülkelere 0 ile 10 arasında sayısal değerler verilmektedir. Bu değerlerin 10 endeks değerine yaklaşması, terörün şiddetinin giderek tırmandığını, 0 endeks değerine yaklaşması ise, tersi bir süreci ifade etmektedir (Çelik, 2014: 9).

Tablo 1.8: Küresel Terörizm Endeks Aralıkları

Küresel Terörizm Endeksi (GTI)	Terörizmin Şiddet Boyutu
8.01-10	
6.01-8	
4.01-6	
2.01-4	
0.01-2	
0	

GTD, hemen hemen her terör olayında görülen geniş bir bilimsel ve durumsal değişkenler çeşitliliği toplamak için tasarlanmıştır. Bilginin ulaşılabilirliğine bağlı olarak, veritabanı her olayın istatistiksel analizi için kullanılabilen, yaklaşık olarak 75 şifreli değişken içeren 128 ayrı özelliğini kaydeder. Bunlar, GTD Şifre Kitabı’nda tanımlandığı şekilde 15 üst kategori altında toplanır ve bu kategoriler:

- Olay tarihi
- Bölge
- Ülke
- Eyalet/İl
- Kent
- Fail grubun adı
- Saldırıda kullanılan taktik
- Hedefin niteliği

- Kimlik, kurum ve hedefin milliyeti (3 uluslulara kadar)
- Kullanılan silah türleri (3 çeşide kadar)
- Olayın başarılı olarak kabul edilip edilmediği
- Varsa ne tür taleplerin yapıldığı
- Zarar miktarı, daha dar kapsamda ABD'nin zarar miktarı
- Ölümlerin toplam sayısı (kişiler, ABD vatandaşları, teröristler)
- Ve yaralı sayısı(kişiler, ABD vatandaşları, teröristler) içerir.

GTD' deki bilgi tamamen kamuya erişilebilir açık kaynaklı malzemelerden alınır. Bu elektronik haber arşivlerini, mevcut veri dizilerini, kitap ve dergi gibi ikincil kaynak malzemelerini ve yasal dokümanları içerir. GTD' de var olan bütün bilgi, bu kaynaklarda ne sunulduğunu yansıtır (Çetinkaya, 2010: 50- 51). Global Terörizm Veri Bankası bu konuda en yetkin ve en sağlam veri bankasıdır çünkü içinde yer alan bilgiler sistematik ve kapsayıcı bir şekilde, gerek yurt içi, gerek uluslararası alanda meydana gelmiş terör olaylarını kapsamaktadır (Koçal ve Erkenekli, 2016: 38).

Küresel Terörizm Veritabanı (GTD) 1970 ile 2015 yılları arasında dünyadaki terör olaylarıyla ilgili bilgileri içeren açık kaynaklı bir veritabanıdır. Geleceğe yönelik ek yıllık güncellemeler yapılmaktadır. GTD, 150 binin üzerinde vaka içermekte olup, ulusötesi ve uluslararası terör olaylarının yanı sıra, yerli halklar konusunda sistematik veriler içermektedir. Her GTD olayı için, olayın bulunduğu tarih ve yerde, kullanılan silahlar ve hedefin niteliği, kayıp sayısı ve tanımlandığında sorumlu grup ya da kişi hakkında bilgi vermektedir. 1970 yılından bu yana 75.000 bombalama, 17.000 suikast ve 9.000 kaçırma olayıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Her vaka için en az 45 değişken hakkında bilgi içerirken, yeni vakalarda ise 1.202'den fazla değişken hakkında bilgi içermektedir. 1998'den 2015'e kadar 4 milyondan fazla haber makalesi ve 25.000 haber kaynağı olay verilerinin toplamaları için gözden geçirilmiştir.

Küresel Terörizm Veritabanı veya GTD 2001'de Mayland Üniversitesi'ndeki araştırmacılar tarafından Pinkertın Global Intelligence Services (PGIS)'den toplanan büyük bir veritabanı ile başlamıştır. GTD (GTD1:1970-1997) için ilk aşama veri, PGIS tarafından kullanılan terör tanımını ele alırken, GTD (GTD2: 1998-2007) için toplanan verinin ikinci evresinde her bir olay kullanıcıların olayları sadece onların terör tanımını karşılayacak şekilde kodlanmıştır. 1998 ve 2007 arasında meydana gelen olaylar Terör

ve İstihbarat Çalışmaları Merkezi (CETIS) tarafından Start'ın işbirliğiyle toplanmıştır. GTD1 tanımına göre, GTD2 yer alan her olay, devletten bağımsız aktörlerce bir kasıtlı şiddet hareketi veya şiddet korkusu olmak zorundadır. Ayrıca, GTD2'ye eklenmesi için aşağıdaki 3 kriterden 2'sinin olması gerekmektedir. Bunlar:

- Şiddet hareketi bir siyasi, ekonomik veya sosyal emele ulaşmayı amaçlar.
- Şiddet hareketi bir zorlama, korkutma niyetinin varlığı veya mevcut kurbanların dışında geniş bir izleyici (ya da izleyiciler) kitlesine başka bir mesaj iletmeyi içerir.
- Şiddet hareketi Uluslararası İnsani Hukuk kuralları dışındadır.

Bu ölçütler, farklı operasyonel ihtiyaçların karşılanması için bilim adamları ve analistlerin terör tanımlarındaki esnekliği kabul etmelerini sağlamak için oluşturulmuştur. Böylece, veritabanı kullanıcıları tanımsal ölçütün kendi kullandıkları terör tanımına daha uygun olanı seçebilir ve sonra araştırma veya analiz yaparken veri dizisini daha doğru şekilde filtreleyebilir. GTD1 verisi orijinal olarak olay başına 44 tanımlayıcı alt başlığa sahipken, GTD2 olay başına 84 ilave alt başlığa sahiptir (Çetinkaya, 2010: 51-52). 1970-1997 yılları arasında PGIS, müşterileri için terörizm riskini değerlendirmek adına telefon hizmetlerinden, hükümet raporlarından ve büyük uluslararası gazetelerden gelen terör olaylarını belirlemek ve kaydetmek için araştırmacılar çoğunlukla emekli Hava Kuvvetleri personelleri tarafından eğitilmiştir. Ulusal Adalet Enstitüsü'nden finansman sağlayan Maryland ekibi, düzeltme yapmak ve mümkün olduğunca ek bilgi ekleyerek orijinal Pinkerton verilerini Aralık 2005'te sayısallaştırmayı tamamlamıştır. PGIS, 1993 yılı verilerini kaybetmiştir. Ve bu veriler hiçbir zaman kurtarılamamıştır.

Terörizm ve İstihbarat Araştırmaları Merkezi (CETIS) ile birlikte çalışan Ulusal Terörle Mücadele ve Teröre Karşı Cevap Çalışmaları Merkezi (START) Nisan 2006'da Vatan Güvenliği Departmanı İnsan Faktörleri Bölümü'nden ek finansman almıştır. GTD 1997'nin öncesine uzanmak için kullanılmıştır. Bu çaba orijinalinden farklıdır, çünkü CETIS analistleri, gerçekleşen olayları kaydetmek yerine belgelenmiş saldırılar için arşiv kaynaklarını aramak zorunda kalmıştır.

Ağustos 2008’de veri toplama işlemi 2007 yılına kadar gerçekleşen olaylar için tamamlanmıştır. GTD ekibi, 2008 sonbaharında terörist saldırıları hakkında tek bir bilgi kaynağı oluşturmak için 1970’den 2007’ye kadar tüm süreci kapsayan GTD verilerine yeni geliştirilen ölçütler uygulanmıştır. 2008 baharında, Nem Haven Üniversitesi’ndeki Şiddetli Grup Çalışması Enstitüsü (ISVG) analistleri, GTD’ ye dâhil edilmek üzere veri toplamaya başlamıştır. ISVG’ nin 2012 baharında sona eren veri toplama çabası, Nisan 2008 ile Ekim 2011 arasında meydana gelen terörist saldırılara ilişkin verileri içermektedir. Maryland Üniversitesi’ndeki START’ deki araştırma görevlileri, bu verileri daha önce keşfedilen verilerle birlikte veritabanına entegre ederken verilerin tam zaman diliminde, olabildiğince kapsamlı ve doğru olmasını sağlamak için, daha önce tanımlanan olaylarla ilgili ek vakaları ve ek bilgileri belirlemek için düzenli olarak geniş bir kaynak yelpazesini gözden geçirmişlerdir. Bu toplama çabalarından elde edilen veriler de GTD’ nin geçerli sürümüne entegre edilmiştir. Kasım 2011’de gerçekleşen saldırılardan başlayarak devam eden tüm GTD veri toplama çalışmaları, Maryland Üniversitesi’ndeki START personeli tarafından gerçekleştirilmiştir.

GTD’ nin sürmekte olan koleksiyonunu 2012 ilkbaharında Maryland Üniversitesi’ne taşınmasından itibaren, START personeli veritabanını derlemek için kullanılan yöntem de önemli gelişmeler gerçekleştirmiştir. Bu gelişmeler, GTD’ ye dâhil olan olayları tanımlamak ve kodlamak için çok geniş ve daha çeşitli haber makalelerini belirlemek, makine öğrenme ve veri madenciliği tekniklerini kullanmak ve veritabanını derlemek için tescilli bir Veri Yönetim Sistemi (DMS) geliştirilmiştir. Bu iyileştirmeler sonucunda 2011 ile 2012 yılları arasındaki doğrudan karşılaştırma ile bu süre boyunca dünya çapındaki toplam saldırı ve ölüm sayısındaki artış gösterilmiştir.

Özetle, Küresel Terörizm Veri Tabanı, 1970’den günümüze kadar farklı veri toplama çabalarının bir derlemesidir. 1970-1997 yılları arasında veriler esas olarak PGIS tarafından gerçek zamanlı olarak kaydedilen olaylardan geniş bir terör tanımını kullanarak üretilmiştir. Bu döneme ait veriler öncelikle geriye dönük olarak toplanırken, daha güncel olaylarla ilgili veriler gerçek zamanlı olarak daha sağlam medya arşivleri ve iyileştirilmiş toplama metodolojisinin faydası ile toplamaktadır. Veriler, 1993 yılı hariç olmak üzere, 1970 ile 2015 yılları arasında tam bir seri oluşturmaktadır (www.start.umd.edu, 2001).

2015’de Ekonomi ve Barış Kurumu (IEP) tarafından hazırlanan raporda, global ekonomiye bakıldığında terörizmin ekonomiye yüklediği maliye 2013 yılına göre 2014 yılı kıyaslandığında 20 milyar \$’lık artış gerçekleşerek 52.9 milyar \$ seviyesine çıkmıştır. Raporda ayriyeten yaşanan terör eylemlerinin ekonomik maliyetlere ciddi boyutlarda etki eden bir faktör olduğu vurgulanmıştır. Kişisel bir saldırı türü olarak gerçekleşen terör eylemlerinden, guruplara yönelik yapılan terör eylemleri 32 kat daha fazla ölüm, yaralanma ve maddi kayıplara neden olmaktadır. Devletlerin terör saldırılarından korunmak için yaptıkları harcamalar 117 milyar \$ civarında gerçekleşip ekonomi açısından bakıldığında büyük yer kaplamaktadır (Algan, vd., 2016: 624).

162 ülke içerisinde 27. sırada yer alan ülkemizin 2014 yılı Küresel terörizm endeks değeri 5.74 çıkmıştır. Yine 2014 yılı için yayınlanan endeks raporunda Katar, Kuveyt ve Cezayir’in endeks değerleri düşmüştür. Yıllar artıkça Rapora daha çok ülkenin dahil edildiği Keresel Terörizm Endeksi 2015 yılında 162 ülkeyi baz almıştır. Yine bu yıl içerisinde küresel terörizm endeks değeri en yüksek olan ülkeler sırasıyla; Hindistan, Nijerya, Afganistan, Libya, Yemen, Pakistan, Irak, Somali, Tayland ve Suriye’dir. Bu ülkelerin geneline bakıldığında Müslüman ağırlıkta ülkeler ve İslam İşbirliği Teşkilatına (Hindistan hariç) üye ülkeler oldukları fark edilmektedir (Demir vd., 2016: 51).

2015 yılında terörizmden ölümler yüzde on oranında azalmasına rağmen, genel global terörizm indeksi puanı pek çok ülkenin rekor seviyede terörist faaliyet gösterdiği için yüzde altı gerilemiştir. Terörizmin neden olduğu ölümlerin toplam sayısı, 2015 yılında %10 düşerek 29.376’ya inmiştir ve dört yıllık yükseliş eğilimini geri çevirmiştir. En büyük düşüş, Irak ve Nijerya’da, 5.555 ölümle sonuçlanmıştır. Bu yüzden %32’lik bir azalmayı teşkil etmektedir. Terörizmin küresel ekonomik etkisi 2015 yılında 89,6 milyar dolara ulaşmıştır. 2015 yılında terörizmden ölümlerin yüzde on oranında azalması 2014’ten 3.389 ölümle sonuçlanmış olsa da, küresel toplam 29.376 ölümle, 2015 yılının en ölümcül yılı kaydedilmiştir. Birçok ülkede terörizmin yoğunlaştırılmasının devam etmesi ciddi bir endişe kaynağıdır. OECD ülkelerinde ölümler yüzde 650 oranında bir artışla 2014 yılında 77 olan 577’ye yükselmiştir. 34 OECD üye ülkesinden 21’inde en az bir terörist saldırı gerçekleşmiş ve ölümlerin çoğunluğu Türkiye ve Fransa’da gerçekleşmiştir. Bu 2016 GTI raporu, terörizmin

çoğunlukla az sayıdaki ülkede ve az sayıda grup tarafından işlenen şiddetin yoğun biçimde bulunduğu gerçeğini güçlendirmektedir (visionofhumanity.org). Küresel Terörizm Endeks’inde yer alan ülkelere 3 yıllık raporlara göre ülkelere verilen indeks değerleri doğrultusunda oluşan sıralamada ilk on içerisinde yer alan ülkelere Tablo 1.9’da yer verilmiştir.

Tablo 1.9: Küresel Terörizm Endeks Değerlerine Göre Yıllar İtibariyle İlk Onda Yer Alan Ülkeler ve Değerleri

	2014		2015		2016	
	Ülkeler	GTI	Ülkeler	GTI	Ülkeler	GTI
1	Irak	10	Irak	10	Irak	9.96
2	Afganistan	9.39	Afganistan	9.233	Afganistan	9.444
3	Pakistan	9.37	Nijerya	9.213	Nijerya	9.314
4	Nijerya	8.58	Pakistan	9.065	Pakistan	8.613
5	Suriye	8.12	Suriye	8.108	Suriye	8.587
6	Hindistan	7.86	Hindistan	7.747	Yemen	8.076
7	Somali	7.41	Yemen	7.642	Hindistan	7.484
8	Yemen	7.31	Somali	7.6	Somali	7.548
9	Filipinler	7.29	Libya	7.29	Mısır	7.328
10	Tayland	7.19	Tayland	7.279	Libya	7.283

KAYNAKÇA

- ABADİE, A. & GARDEAZABAL, J. 2005. "Terrorism and the World Economy". *European Economic Review*, 52(1), pp.1-40.
- AĞIR, Hüseyin, Muhsin, KAR, (2010), "Terörizmin Makroekonomik Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, 47(539), ss.1-32.
- AĞIRMAN, Ensar, Muhammet ÖZCAN ve Ömer YILMAZ, (2014), "Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, 8(2).
- AKÇAY, E. Yaşar ve Ömer, Y., ÇELENAY, (2012), "Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırıları Örneğiyle İncelemesi", **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 2, ss.183-197.
- AKGÜN, B., (2006), **Küresel Terör: Mit mi?, Gerçek mi?**, **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**, Orhan Gökçe ve Uğur Demiray (ed.), Konya: Çizgi Kitapevi, ss.399-429.
- AKTAŞ, Metin ve Saffet, AKDAĞ, (2013), "Türkiye'de Ekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Fiyatları ile İlişkilerinin Araştırılması", **International Journal Science Research**, 2(2), ss.50-67.
- ALGAN, N. M., BALCILAR, H. BAL ve C. M., MANGA, (2016), "Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi Türkiye Örneği", *International Conference On Eurasian Economies, Session 2D:Finans2*, ss.624-631.
- ALP, İnönü, Akgün, (2013), "Terörün Ekonomik Etkileri", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, 4(1), ss.1-19.
- ALTINOK, Taner. (2009). **Terörizmin Yasal Olmayan Finans Kaynakları, Terörizmin Finansmanı ve Ekonomisi**, (Der.). ALTUNOK, Taner ve HAYDAR, Haydar, Barış Platin Kitapevi, Ankara, ss.95-116.

- ALTUN, Mehmet, Özgür, (2015), “Terörizmin Finansmanı ile Mücadelede Finansal İstihbaratın Rolü”, Doktora Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- ALPASLAN, Şükrü, (1983), “Kriminoloji ve Hukuk Tedhişçilik”, Doktora Tezi, **Teknik Yayınları**, İstanbul.
- ARIBAŞ, Cemal, (2007), “11 Eylül sonrasında Uluslar arası Terörizmle Mücadele İstihbaratın Öne Çıkan Rol ve Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ, Cemile, (2011), “Uluslar arası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki”, **Elektronik Siyaset Bilimi Dergisi**, 2(1).
- ARİN, K. Peren, Davide CİFERRİ & Nicola SPAGNOLO, (2008), “The price of terror: The effects of Terrorism on stock markets returns and volatility”, *Economics Letters*, Vol., 101, pp.164-167.
- ASLAN, Özgür ve İsmail, KÜÇÜKAKSOY, (2006), “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 4, ss.25-38.
- ATIK, M., YILMAZ, B., KÖSE, Y., & SAĞLAM, F. (2016), “Dünya Medyasındaki Terörizm Temalı Haberlerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkiler: İstanbul Borsası Örneği”, **Savunma Bilimler Dergisi**, 15(2), ss.179-205.
- Australia Department of Foreign Affairs And Trade (2004). Combating Terrorism in the Transport Sector, *Economic Costs and Benefits*.
- AYDIN, Nurullah, (2009), **Küresel Terör ve Terörizm**, Kumsaati Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- AYDIN, Sermet, (2009), “Aklama ve Terörün Finansmanı Suçlarıyla Mücadele Yükümlülükleri İdari Para Cezaları ve Başvuru Yolu”, **T.C. Adalet Dergisi**, Sayı: 34.

- AYDIN, Süleyman, (2014), “Terörün Makroekonomik Etkileri: Türkiye’de PKK Örneği”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:60, ss.137-170.
- AYTUĞ, Yılmaz, (1994), **Terörün Anatomisi**, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- BAHARÇİÇEK, Abdulkadir, (2000), “Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(1), Elazığ, ss.11-27.
- BAKER, David M. A.(2014). The Effects of Terrorism on the Travel and Tourism Industry. *International Journal of Religious and Pilgrimage*, 2(1), pp.58-67.
- BAL, İhsan, (2006), **Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri**, Uşak Yayınları, Ankara.
- BAŞEREN, H. Sertaç, (2003), “Terörizm ve Uluslar arası İlişkiler”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 1(1), ss.51-58.
- BAŞEREN, H. Sertaç, (2006), “Terörizmin Ulaştığı Boyutlar, Bu Durumun Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler”, Sempozyum Bildirisi, **Türkiye’nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye’nin Güvenlik Politikasına Etkileri Sempozyumu**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Harp Akademileri Basımevi, 9-10 Mart, İstanbul, ss.8-19.
- BERİK, T. Cem, (2010), “Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanı ile Mücadele Açısından Dış Ticaret İşlemlerinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 74, ss.85-94.
- BİLA, Fikret, **Terör Zirvesinin Sonuçları**. *Milliyet*. (26 Mart 2006).
- BLOMBERG, S. B., Hess, G. D., Weerapana, A. (2002). Terrorism from Within: An Economic Model of Terrorism, *European Journal of Political Economy*.
- BOUBEKEUR, A. (2007), Post-Islamist Culture: A New Form of Mobilization? *History of Religions* August, 47(1), pp.75-94.

- BOZKURT, Enver ve Selim, KANAT, (2007), **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- BROUNEN, Dirk & Jeroen, DERWALL, (2010), “The impact of terrorist attacks on international stock markets”, *European Financial Management* 16(4), pp.585-598.
- BRUCK, T., Wickström, B-A., (2004), *The Ekonomic Consequences of Terror:A Brief Survey: Households in Conflict Network*.
- BURAK, Mustafa, (2010), “Uluslar arası Terörizm ve Terörizmle Mücadelenin Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.
- CARTER, Michael Philip, (1932). “The French Revolution: Jacobin Terror”, *The Morality of Terrorism*, ed. David C. Rapoport ve Yonah Alexander, Pergamon Press, ss.51-133.
- CAŞIN, Mesut, Hakkı, (2008), **Uluslararası Terörizm**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- CHEN, Andrew H. & Thomas F. SIEMS, “The effects of Terrorism on global capital markets”, **European Journal of Politikal Economy**, Vol. 20, pp.349-366.
- CHESNEY, Marc, Ganna RESHETAR & Mustafa KARAMAN, (2011), “The impact of Terrorism on financial markets: an empirical study”, **Journal of Banking & Finance**, Vol. 35, pp.253-267.
- ÇINAR, Bekir, (1997), **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Sam Yayınları, Ankara.
- CİHANGİR, Mehmet ve Tuğrul, KANDEMİR, (2010), “Finansal Kriz Dönemlerinde Hisse Senetleri Getirilerini Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Arbitraj Fiyatlandırma Modeli Aracılığıyla Saptanmasına Yönelik Bir Çalışma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15(1), ss.257-296.

- CRENSHAW, Martha, (2011), Explaining Terrorism Causes Processes and Consequences, New York: Routledge Taylor Francis Group.
- CYBERSPACE, Lawyer, (2008), “Cybercrimes: Infrastructure Threats From Vyberterrorist”, 4(2).
- ÇAĞLAR, Ali, (1997), “Türkiye’de Terör Örgütlerinin Yapısal Özellikleri”, **Stratejik Dergisi**, Sayı: 9.
- ÇAKMAK, Haydar, (2008), **Tarihi Olarak Terör**, Birinci Baskı, Ankara.
- ÇAPCIOĞLU, İhsan, (2004), “Terör Tipolojileri Üzerine Bir Literatür Taraması”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, 7(20), ss.387-414.
- ÇELİK, Necmettin, (2014), “Kırılgan-Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm Açmazı (Sosyo-İktisadi ve Politik Dinamikleri Dâhilinde)”, Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- ÇELİK, Necmettin, (2015), “Toplumsal Parçalanma, Sosyal Dışlanma ve Terörizm”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 11(44), ss.157-180.
- ÇELİK, Sibel and Yasemin D., AKARIM, (2012), “Likitide Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(1), ss.1-17.
- ÇELİK, Sibel, (2014), “Kurumsal Yönetim Uygulamaları ve Hisse Senedi Likiditesi: Borsa İstanbul Örneği”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 90, ss.68-82.
- ÇEVİK, Tolga, (2008), “11 Eylül Saldırıları Sonrasında ABD’nin Uluslararası Terörizmle Mücadeleye İlişkin Güvenlik Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Çanakkale.
- ÇETİNKAYA, İbrahim (2010), “Ekonomik ve Politik Faktörlerin Uluslararası Terörizm Üzerine Olası Etkileri”, Yayımlanmış Doktora Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Aydın.
- ÇİTLİOĞLU, Ercan, (2006), **Gri tehdit Terörizm**, Ümit Yayıncılık, Ankara.

- COLLINS, John M., (1982), “Definitional Aspects”, **Political Terrosism and Energy**, Yonsh Alexander ve Charles K. Ebinger, (Ed.). Praeger Publishers.
- DEMİR, Fatih, Nihat, IŞIK ve Efe, Can, KILIÇ (2016), “Terörün Kamu Harcamalarına Etkisi: İslam İşbirliği Teşkilatı’na Üye Ülkeler Üzerine Bir İnceleme”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 8(16), ss.40-60.
- DENKER, M. Sami, (1997), **Uluslar arası Terör, Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- DEVECİ, Şahin, (2015), “Terörizmin Tanımı Sorununun Güvenlik Eksenli Uluslar arası İlişkilere Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü**, Ankara.
- DİLMAÇ, Sabri, (1997), **Terörizm Sorunu ve Türkiye**, EGM Yayınları, Ankara.
- DİLMAÇ, Sabri ve Muzaffer, ERKAN, (2006), **Devlet Güvenliği Terörizm ve İstihbarat**, EGM Yayınları, Ankara.
- DİLMAÇ, Sabri, (2011), “Terörizmde Tanım Sorunu ve Yaklaşımlar”, Doktora Tezi, **Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü**, Ankara.
- DOĞAN, Gürkan, (2010), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 8(15), ss.55-98.
- DÖNMEZER, Sulhi, (1980), “Milletlerarası Tedhişçilik”, **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Sayı: 144, ss.55-70.
- DRAKOS, Konstantinos, (2010), “Terrorism activity, investor sentiment and stock returns”, *Review of Financial Economics*, 19(3), pp.128-135.
- ECKSTEİN, Zvi & Daniel Tsiddon, (2004), “Macroeconomic consequences of terror: theory and the case of Israel”, **Journal of Monetary Economics**, 51(5), pp.971-1002.

- EGELİ, Hüseyin A., and Pınar EGELİ, (2014), “İhracat-Milli Gelir İlişkisi: Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi”, **38. İcanas**, 101.
- EKİCİ, Kübra, Deren, (2012), “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Yöntemleri”, Yüksek Lisans tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.
- EMSEN, Ö. Selçuk ve M. Kemal, DEĞER, (2004), “Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi”, **Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, ss,67-83.
- ENDERS, W., Sandler, T., Parise, G., F., (1992), An Econometric Analysis of the Impact of Terrorism on Tourism, *Kyklos*, 45(4), ss.531-554, doi: 10.1111/j.1467-6435.1992.tb02758.x.
- Enders, Walter ve Sandler, Todd, (2002), “Patterns of Transnational Terrorism 1970-1999: Alternative Time Series Estimates”, *International Studies Quarterly*, c.46, No.2, ss.145-165.
- ERGİL, Doğu, (1991), “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 46(1), ss.171-181.
- ESEN, Kadir, (2011), “Türkiye’de Terörizm ve Terörist Profili”, Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- FEİCHTİNGER, G., HARTL, R. F., KORT, P. M. & NOVAK, A.J. (2001). Terrorism control in the tourism industry. *Journal of Optimization Theory and Applications*, 108(2), 283-296.
- FREY, B. S., LUECHİNGER, S. ve STUTZER, A. (2007), “Calculating Tragedy: Assesing the Costs of Terrorism”, *Journal of Economic Surveys*, 21(1), p.1-24.
- GAXOTTE, Pierre,(1962), **Fransız İhtilalı Tarihi**, Semih, Tiryakioğlu, (Çev.), Varlık Yayınları, İstanbul.
- GENÇTÜRK, Mehmet, (2009), “Finansal Kriz Dönemlerinde Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14(1), ss.127-136.

- GENÇTÜRK, Tuğçe, (2012), “Terör Kavramı ve Uluslar arası Terörizme Farklı Yaklaşımlar”, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi, ss.1-11.
- GOTTLIEB, Gidon, (1994), Nations without States, Foreign Affairs, c. 73, no.3, ss.100-113.
- GÖDEKLİ, Mehmet, (2013), “Terörizmin Finansmanı Suçu”, Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- GREENBAUM, Robert T., Laura, Doğan & Gary LAFREE, (2007), “The Impact of Terrorism on Italian Employment and Business Activity”, **Sage Journals**, 44(5-6), pp.1093-1108.
- GUL, Tayyeba, Anwar Hussain, Shafiqullah, BANGASH & Sanam Wagma, KHATTAK, (2010), “Impact of Terrorism on the Financial Markets of Pakistan”, European Journal of Social Sciences, 18(1), pp.97-108.
- GUPTA, D. (1990) The Economics of Political Violence. New York: Praeger.
- GÜCENMEZ, Bekir, (2014), “Terörizmin Finansmanı. PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, **Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü**, Ankara.
- GÜLER, Rıza, (2012), “The Role and Place of Strategic Communication in Countering Terrorism”, The Journal of Defence Sciences, 11(2), ss.1-31.
- GÜN, Ö., Rengin, (2000), “Uluslar arası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(4), ss.80-81.
- GÜNGÖR, Bener ve Ceyda, YERDELEN KAYGIN, (2015), “Hisse Senedi Fiyatını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(9), 149-168.
- HACİTAHİROĞLU, Kürşad, (2011), “Türkiye’deki Terörizmin İşsizlik Üzerine Etkisi”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

- HİDAYET YÜCEL, Selime, (2015), “Uluslar arası Terörizmin Finansmanının Engellenmesinde Tercih Edilen Yöntemlerin Hukuka ve İnsan Haklarına Uygunluğu Açısından Örnek Bir Dava: Yasin El-Kadı”, Yüksek Lisans Tezi, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Samsun.
- HOFFMAN, Bruce, (2006), Inside Terrorism, New York: Columbia University Press, ss.312-313.
- HORASAN, Mukadder, (2008), “Hisse Senedi Getirileri ve Reel Sektör Performansı Arasındaki İlişkiler”, Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- INGLADA, V. & REY, B. (2004). Spanish air travel and the September 11 terrorist attacks: a note. Journal of Air Transport Management, 10(6), 441-443.
- İLHAN, Suat, (2002), **Terör: Neden Türkiye?**, Asam Yayınları, Ankara.
- İŞERİ, Reyhan, (2008), “Türkiye’de Etnik Terör: Asala ve PKK Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- KANAT, Mustafa, Şenol, (2011), “Hisse Senedi Getirilerinin Etkileyen Faktörlerin Analizi: İMKB de Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Gaziantep.
- KANAT, Selim, Timuçin, KODAMAN ve A. Ali, İREN, (2016), “İnsani Güvenlik ve Terörizmle Mücadele”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(2), ss.567-588.
- KARAÇOR, Süleyman ve Betül, GARDA, (2015), “Ekonomik Kriz Döneminde Turizm Pazarlaması”, **Avrasya Ekonomileri Üzerine Uluslar arası Konferans**, Oturum 7E: Kalkınma II, ss.902-907.
- KARATAY, Özcan ve Mehmet, KAPUSIZOĞLU, (2011), “Mali ve Ekonomik Suçların Terrörün Finansmanı Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 3(1), ss.115-121.

- KAROLYİ, G. Andrew & Rodolfo, Martell, (2010), “Terrosizm and the stock market”, **International Review of Applied Financial Issues and Economics**, (2), pp.285-314.
- KEÇECİ, Orçun, (2012), “Siber Suçlar ve Siber Terörizm”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Dergisi**, ss.1-15.
- KEDİKLİ, Umut, (2011), “Devlet Destekli Terörizm Nedeniyle Devletin Uluslararası Sorumluluğu”, Doktora tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- KILIÇ, Zafer, (2007), “Küreselleşme ile İvme Kazanan Uluslararası Terörizm ve Buna Karşı Alınan Tedbirler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta.
- KILIÇKAP, Tolga, Barış, (2007), **Vikinglerden Teröre ve Teröristlere İsveç**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- KOÇAL, Selami ve Mehmet, ERKENEKLİ, (2016), “Terör Suçları ile Gelişmişlik Düzeyi ve Kültürel Değerler Arasındaki İlişki”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 5(1), ss.35-72.
- KOLLİAS, Christos, Stephanos, PAPADAMOU & Apostolos Stagiannis, (2011), “Terrorism and capital markets: The effects of the Madrid and London bomb attacks”, *International Review of Economics & Finance*, 20(4), pp.532-541.
- KÖKNAR, A., Murat, (2002), “Sanal Ortamda Terörizm”, **TC Dışişleri Bakanlığı Bilişim ve İnternet Teknolojilerinin Ceza Hukuku Açısından Doğurduğu Yeni Sorunlar Semineri**, 24 Mart, Bursa.
- KUPER, Jessica, (1987), *Political Science and Political Theory*, Routledge and Kegan Paul, London.
- KUTLU, Ramazan, (2010), “Uluslararası Terörizm ve 11 Eylül Sonrasında Türkiye’nin Terörizmle Mücadelesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Trabzon.

- Kuwornu, J. K. M., Owusu-Nantwi V. (2001) “Macroeconomic Variables and Stock Market Returns: Full Information Maximum Likelihood Estimation, Research Journal of Finance and Accounting, Vol 2, No 4.
- LAQUEUR, Walter, (1977). Terrorism, Boston: Little Brown and Company.
- LAQUEUR, Walter, (2007), “Terrorism: A Brief History”, Foreign Policy Agenda, U.S. Department of State, Volume: 12, Number: 5.
- LEWIS, Bernard, (1995), **Haşîşiler**, Aktan, Ali, (Çev.), Sebil Yayınevi, İstanbul.
- LI, Quan & SCHAUB, Drew, (2004), “Economic Globalization and Transnational Terrorism: A pooled time-series analysis”, **Journal of Conflict Resolution**, 48(2), pp.230-258.
- LIARGOVAS, Panagiotis, (2010), “The Impact of Terrorism on Greek Banks’ Stocks: An Event Study”, International Research Journal of Finance and Economics, (51), pp.88-96.
- LUTZ James M, LUTZ Brenda J, *Global Terrorism*, London Routledge, London And Newyork: 2004.
- MIRZA, D. ve VERDIER, T. (2008), International Trade, Security and Transnational Terrorism: Theory and a Survey of Empirics, Journal of Comparative Economics, 36, ss.179-194.
- MOCKAITIS, Thomas R., “Terrorism, Insurgency and Organized Crime”. Paul Shemella (Ed.), FIGHTING Back, What Governments Can Do About Terrorism, Standford University Press, Standford, 2011, p.17.
- MURATOĞLU, Enver, (2007), “11Eylül Sonrası Terörizmin Kazandığı Yeni Boyut ve Uluslararası Terörizmin Türkiye’ye Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta.
- NASRAT, Qaisar, (2015), “Siber Terörizmle Mücadele ve Uluslar arası Hukuk”, Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.

- NİTSCH, Volter & Dieter, SCHUMACHER, (2004), “Terrorism and international trade: an empirical investigation”, *European Journal of Political Economy*, 20(2), pp.423-433.
- NYE, Joseph, (2005), **Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, Reyhan, İnan, Aydın, (Çev.), Elips Kitap, Ankara.
- ÖKTEM, Emre, (2004), “Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, 326(335), ss.133-147.
- ÖKTEM, Emre, (2007), **Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul Derin Yayınları.
- ÖNEN, Ali, (2016), “Uluslararası Terörizm ve PKK Terör Örgütü (1980’den Günümüze)”, Tezsiz Yüksek Lisans Tezi, **Polis Akademisi Polis Amirleri Eğitim Merkezi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü**, Ankara.
- ÖZCAN, Ceyhan, Can ve İbrahim, ÖZMEN (2016), “Terör ve Turizm İlişkisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi: AB ve Mena Örneği”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(4), ss. 69-83.
- ÖZCAN, Mehmet ve İhsan, BAL, (2001), “Ulusal Güvenlik ve Bilişim Suçları: Bu Suçların Niteliği ve Mücadelede Karşılaşılan Zorluklar”, **Fırat Üniversitesi’nce Düzenlenen Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu’na Sunulan Bildiri**, 17-19 Ekim 2001, Elazığ.
- ÖZCAN, Tezcan, (2006), “Siber Terörizm Bağlamında Türkiye’ye Yönelik Faaliyet Yürüten Terör Örgütlerinin İnternet Sitelerine Yönelik Bir İçerik Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ağustos.
- ÖZDEMİR, Hakan, (2009), “Terörizm ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

- ÖZER, Yusuf, (2015), “Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Rolü: Kültürel İstihbarat Konsepti”, **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(1), ss.51-80.
- ÖZKIŞLALI, Gizem, (2008), “Küreselleşme, İnternet ve Terörizmin Değişen Yüzü; Siber Terörizm”, Yüksek Lisans Tezi, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- ÖZTÜRK, Osman, Metin, (2000), Terörizm İncelemeleri, Teori, Örgütler, Olaylar, **Asam Yayınları**, Ankara.
- ÖZTÜRK, Osman Metin ,(2002), “11 Eylül’deki Saldırı Sonrasında Uluslar arası Terörizm ve Terörle Mücadele”, **2023 Dergisi**, Sayı: 11.
- ÖZTÜRK, Serdar ve Kamil, ÇELİK, (2009), “Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 1(2).
- PLANO, Jack C. ve OLTON Roy, (1988), The International Relations Dictionary, Fourth Edition, Longman, Santa Barbara.
- POIRIER, R. A. (1997) Political Risk Analysis and Tourism, Annals of Tourism Research, 24(3), pp:675-686.
- RUSTEMOVA, Saadet, (2006), “Küresel Terörizm”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- SARAÇLI, Murat (2007), “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XI(1-2), ss.1049-1078.
- SEYREK, Nihat, (2001), “Terörizm ve Uluslararası Yönü”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- SIMON, Douglas W., Violent Conflict in the International System Of the 1990s, New Thinking and Developments in International Politics, ed. Neal Riemer, The Miller Center, New York, ss. 79-106.
- SÖKMEN, Aşkın, S., “Terörizmle Mücadele ve Birleşmiş Milletler”, **İstanbul Arel Üniversitesi**.

- ŞİMŞEK, Mehmet, (2010), “Türk Bankacılık Sektöründe Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanı ile Mücadele”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 74, ss. 57-58.
- TAÇALI, Eda Derya, (2008), “Hisse Senedi Getirilerini Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Arbitraj Fiyatlama Modeli ile Analizi: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- TASAM, (2004), “**Siber Terörizm Raporu**”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Rapor, no:2, Aralık.
- TAŞ, Davut, (2011), “Türkiye’de Terörle Mücadelede Türk Kamu Yönetiminin İşlevleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: PKK Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Aydın.
- TAŞDEMİR, Fatma, (2006), **Uluslar arası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Uşak Yayınları, Ankara.
- TOPAL, A. Hamdi, (2005), **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Yayınları, İstanbul.
- TUNAY, K. Batu, (2001), “Türkiye’de Beklenmeyen Ekonomik ve Siyasal Olayların Enflasyon Üzerindeki Etkileri”, **Marmara Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi**, 5(17), Ocak, ss.211-217.
- UTSAM, (2009) ,“İzleme Koruma Önleme Hazırlıklı Olma İngiltere’nin Uluslararası Terörizmle Mücadele Stratejisi”, **Polis Akademisi, Araştırma Merkezleri Başkanlığı Anıttepe**, Ankara.
- UYTUN, Alaattin, (2009), “11 Eylül 2001 Terör Saldırısı Sonrası Değişen Terörizm Algısı”, Yüksek Lisans Tezi, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- YAMAN, Bahri, Ozan, (2014), “Hisse Senedi Endeks Getirileri Üzerinde Temel Makroekonomik Değişkenlerin Etkilerinin Ölçülmesi: Bazı Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler ile Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tokat.

YAYLA, Atilla, (1990), “Terör ve Terörizm Kavramına Genel Bakış”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 45(1), ss.335-385.

YILDIRIM, Zeki, (2010), “Hukuksal Açıdan Terörizmin Finansmanı, Önlenmesi ve Vergisel Boyutu”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

YILMAZ, B. Selin ve Ö. Devrim, YILMAZ, (2005), “Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(13), ss.39-58.

YILMAZ, Ömer, Bener, GÜNGÖR ve Vedat, KAYA, (1997), “Hisse Senedi Fiyatları ve Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik”, **İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Dergisi**, 9(34), ss.1-16.

YÜCEDOĞAN, G., (2012), “Terör, Şiddet, Savaş ve Medya”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, ss.105-114.

ZYCHER, B. (2003) A Preliminary Benefit/Cost Framework for Counterterrorism Public Expenditures, Santa Monica, CA. Rand.

Elektronik Kaynaklar

DOĞAN, Meryem, (2007), “11 Eylül Saldırılarının 5. Yıl Dönümünü Nilgün Gürcan İle Tartıştık”, (Nilgün Gürcan ile yapılmış röportaj), <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=254>, (12 Şubat 2007), (erişim tarihi:02.05.2007).

<http://visionofhumanity.org/indexes/terrorism-index/> (25.06.2017).

Joint Publication 3-07.2, “Antiterrorism”, 2010, p.I-1, [http://www.bits.de/NRANEU/others/ip-doctrine/jP3.07.2\(10\).pd](http://www.bits.de/NRANEU/others/ip-doctrine/jP3.07.2(10).pd)

MAOGOTO, Jackson, Nyanuya, “War on the Enemy: Self-Defence and State Sponsored terrosizm”,

<http://search.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2003/3.html#fn38>

ÖZCAN, Mehmet, “Siber Terörizm ve Ulusal Güvenliğe Tehdit Boyutu”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=87>, (23.04.2007).

Terörle Mücadele Kanunu, (1991), Md.1, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf>, (01.07.2017).

The 9/11 Commission Report, Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States., Official Government Edition, 2004, <http://www.fas.org/ing/offdocs/911comm.html>

DİZİN

-A-

Abd, xi, 5, 13, 14, 15, 16, 27, 49, 51,
58, 67, 76
Ayrılkçı-Bölücü Terörizm, viii, 27

-B-

Bağımlı değişken, vi, 58

-C-

Cari İşlemler Dengesi, vi, 56, 63
CETIS, xi, 68, 69

-D-

Devlet Destekli Terörizm, viii, 24, 81
Devlet Terörizmi, viii, 23
Devlete Karşı Terörizm, viii, 26
Devrimci Terörizm, viii, 27
Dini Terörizm, viii, 29

-E-

Etnik Terörizm, viii, 30

-F-

FATF, xi, 36

-G-

Gayrisafî Millî Hâsıla, vi, 62, 63
GTI, xi, 66, 71

-H-

Hisse Senedi, vi, 46, 49, 51, 53, 58, 61,
63

-I-

IEP, xi, 70

-K-

Kır ve Şehir Terörizmi, viii, 28
Küresel Terörizm Endeksi, vi, x, 1, 56,
58, 63, 66, 71
Küresel Terörizm Veritabanı, vi, xi, 52,
66, 67, 68

-P-

Panel Veri Analizi, vi, 2, 53, 54, 76, 78

-S-

Sermaye piyasası, 1
Siber Terörizm, viii, 32, 81, 83, 84, 85,
87
START, xi, 69

-T-

Tedhiş, 4, 19
Terörizm, vi, 1, 2, 4, 5, 7, 12, 13, 15,
17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 38, 41, 43, 46, 49,
53, 58, 62, 63, 64, 68, 70
Terrere, 4
Tüketici Fiyatları Endeksi, vi, 63

-U-

Uluslararası Terörizm, viii, 20, 75, 77,
81, 82, 83, 85
Uluslararası Terörizm, viii, 22

-Ü-

Ülke İçi (Ulusal) Terörizm, viii, 19

-V-

Vision of Humanity, vi, vii, 1, 52, 56,
58, 63, 66